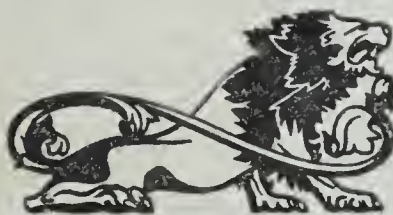

КОНАН ДОЙЛЬ.

КРОВАВИЙ ШЛЯХ. (ШЕРЛЮК ГОЛЬМС.)

Переклав
АНТІН ШУБЕЦ

(В двох частях)

ГОЛОВНИЙ СКЛАД

Ukrainska Knyharnia
10234-96 St. Edmonton, Alta.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ!

В УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ В ЕДМОНТОНІ МІЖ ИНЬ
ШИМИ МОЖНА НАБУТИ СЛІДУЮЧІ КНИЖКИ.

Велика Історія України М. Грушевського в оправі	\$ 3.50
Велика Історія М. Грушевського без оправі — —	3.00
Розбійник Кармелюк — шість томів — — — —	2.40
Кобзар Т. Шевченка — повне виданє в оправі —	2.25
Шевченківська бібліотека — — — — —	1.75
Іван Гус — — — — —	1.50
Камінна Душа — — — — —	1.50
Марксизм і Дарвінізм — — — — —	0.15
Сорок тисяч миль під водою — — — — —	1.00
Народні Казки — — — — —	0.90
На стрічу сонцю золотому — — — — —	0.50
Грішники — — — — —	0.80
В неділю рано зіля копала — — — — —	0.75
Папа чи Христос? — — — — —	0.65
Огнем і Мечем — — — — —	0.65
Кайдашева Сімя — — — — —	0.60
Огнем і Мечем — том другий — — — — —	0.50
Блискавиці — — — — —	0.50
Фільозофія Штуки — — — — —	0.50
Куди Йдеш Господи? — — — — —	0.50
Тайни Цісарської Родини у Відни — — — — —	0.50
Захар Беркут — — — — —	0.50
Суд Чотирох — — — — —	0.40
Тарас Бульба — — — — —	0.40
При стрілецькій ватрі — — — — —	0.40
Великий Сонник — — — — —	0.40
Український Сьпіванник — — — — —	0.40
Збірка Українських Письменників — — — — —	0.30
Коли зійшло — — — — —	0.30
Про Українських Козаків Татар та Турків — — —	0.25
Початки Релігії — — — — —	0.25
Не любо не слухай — — — — —	0.20
Казка про Івана Царевича та сірого вовка — — —	0.20

КОНАН ДОЙЛЬ

КРОВАВИЙ ШЛЯХ.

(ШЕРЛЮК ГОЛЬМС.)

Переклав
АНТІН ШУБЕЦ

(В двох частях)

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

ГОЛОВНИЙ СКЛАД

Ukrainska Knyharnia
10234 -96 St. Edmonton, Alta.

В 1878 р. одержав я степень доктора медицини на лондонським університеті і удав ся до Нетлі на курс, приписаний для хірургів армії. Доповнив я там свої медичні студії і опісля заіменували мене асистентом хірурга в 5-ім полку стрільців Портмберленд. Полк стояв тоді в Індіях і заким я заїхав на місце, вибухла друга війна з Афганістом. Коли висїв я в Бомбаю, довідав ся, що мій полк перейшов пограничні провали і вступив в гллуб ворожого краю. Разом з корпусом офіцирів, котрі находили ся в тім самім що і я положеню, вирушилисьмо в дальшу дорогу і прибулисьмо без ніяких пригод до Кондагору, де я застав свій полк і обняв сейчас свої обовязки.

Війна принесла не одному почести і аванс, а мені знов клопіт і нещастє.

Перенесений зі своєї бригади до відділу Бергшайрів брав я участь в фатальній битві під Мейвандом. Там то куля зломила мені обойчик і задраснула артерію. Був бим на певно попав ся в руки кровожадних Газів, коли-б не привязанє і від вага мого ординанса Морея, котрий захопив мене і кинув на хребет осідланого коня і в сей спосіб довів до британських відділів.

Знесиленого болем, ослабленого діймаючими невигодами, вислано мене разом з великим числом ранених, до центрального шпиталю в Пешавурі. Тут почав я поволи приходити до себе і незадовго я так поправив ся, що міг ходити по саях, а навіть вигрівати ся на сонци, на веранді, аж знов звалила мене тифоїдальна горячка, ся язва наших індійських посіlostий. Через кілька місяців боров ся я зі смертю, а коли вкінци нещастє минуло і я почав приходити до здоровля, був я такий худий і ослаблений, що консіліум лікарів оповістило, що кождий день проволоки є грізний і належить мене сейчас

відіслати до Англії. Тоді всїв я на корабель Оронтес, а в місяць пізнійше висїв я в Плїмовт з безповоротно знищеним здоровлєм, але в заміну з дев'ятьмісячним урльопом в кишени. Батьківський ряд дозволив менї перевести сейчас на змаганнях зміряючих до відзискання здоровля.

Не мав я в Англії ні свояків, ні дому, був я проте вільний як птах, — або радше так свобідний, як може бути чоловік, котрий може видати денно одинайцять шилінгів і шість пенсів. Серед таких обставин удав ся я розумієть ся до Лондону, сього великого збірника, до котрого гонена непереможною силою, спішить з цілого британського цісарства товпа дармоїдів без занятя і означеної ціли в житю.

Через короткий час мешкав я в малім готелю на Штронді, ведучи житє одностайне, бездільне, а видаючи при тім більше гроший, чим менї було вільно. Стан моїх фінансів став ся незабаром так грізний, що уявив я собі, що належить менї або опустити столицю і осїсти десь на селі, або змінити цілковито дотеперішній спосіб веденя житя. Вибрав я сю останню альтернативу, постановив винести ся з готелю і пошукати мешканє менше величавого на позір і менше дорогого.

Того самого дня, коли я дійшов до такого переконання в базарі, нараз нагло учув я чиюсь руку на своїх плечах — відвернув ся я тоді побачив молодого Стамфорда, котрий був моїм помічником в шпиталю Бартса. Вид знакомого лиця є дуже милим для саїтного чоловіка серед великомійського гамору Лондону. В давних часах Стамфорд не був менї зовсім так близьким приятелем, тепер однак повитав я його з радістю, а він рівнож, як здавало ся був утішений стрічею. В радіснім запалї запросив я його на сніданє до Гольборна і за хвилю всїлисьмо до дорожки.

— Що стало ся до біди, Ватсон? — запитав Стамфорд з нетаєним здивованєм, коли їхалисьмо гамірними лондонськими вулицями. — Вихудлисьте, як хорт, а почорнілисьте мов сьвята земля.

Оповів я йому свої пригоди і власне кінчив, коли сталисьмо у ціли.

— Бідний! — сказав тоном співчутя. — А що-ж робите тепер?

— Шукаю помешкання — відповів я — силую ся розв'язати загадку, чи можливо є знайти вигідне місце за якусь розсудну ціну.

— Незвичайна річ — замітив мій товариш; вже нині другий чоловік говорить до мене в сей сам спосіб.

— А хто був перший? — запитав я.

— Молодець, котрий працює в хемічній лябораторії в шпиталю. Нині рано жалував ся, що не може нікого знайти, хто схотів би взяти з ним до спілки помешканє, котре має бути дуже гарне, але за дороге на його кишеню.

— Ах, Боже! — закликав я; — коли справді хоче найти когось, хто би ділив з ним помешканє і комірне, так я готов. Волю мати товариша, чим самітно мешкати.

Молодий Стамфорд поглянув на мене особливим поглядом попиваючи вино.

— Не знаєте іще Шерльок-Гольмса — сказав; — може не схочете його постійного товариства.

— Чому? Що маєте йому закинути?

— О, не говорю сього, щобим мав йому щось закинути. Але він по трохи дивак... ентузіаст в певних галузях науки. Оскільки його знаю, чоловік цілком приличний.

— Певно студент медицини? — запитав я.

— Ні... не маю поняття, які його заміри на будуче. Здається мені, що знає добре анатомію, а на певно є перворядним хеміком; але оскільки знаю, ніколи не учив ся систематично медицини. Наука його є доривочна і навіть ексцентрична, але нагромадив в своїм мозку много побічних відомостей, котрим без сумніву здивував би своїх професорів.

— Чи не питалисьте його ніколи, яке званє задумує собі обрати?

— Ні, він не належить до людей, з котрих можна щось видобути, хотяй з другої сторони потрафить виговорити ся, коли йому прийде фантазія.

— Радби я з ним стрінутися, — сказав я. — Коли маю мати співмешканця-комірника, волів би я, щоби се був чоловік працюватий і спокійних привычок. Не маю іще сили, щоби зносити гамір і зворушення. Мав я і одно і друге в Афганістані

і то в такій кількості, що вистарчить мені на решту мого існування на тій землі. В який спосіб міг би я стрінути ся з тим вашим знакомим?

— Э тепер певно в лябораторії — відповів мій товариш. — Або не приходить тижнями, або працює від раня до вечера. Коли хочете поїдемо там по сніданю.

— Охотно, — відповів я, відтак розмова взяла инший напрям.

В дорозі до шпиталю, по виході від Гольборна, Стамфорд оповів мені іще кілька случаїв про чоловіка, з котрим я мав замешкати.

— Лиш не майте до мене жалю, коли з ним не порозумієте ся, — говорив; — знаю його лиш з лябораторії. Самі впалисьте на гадку спільно замешкати з ним, тому не робіть мене за ніщо відвічальним.

— Коли спільне життє окажется ся для нас неможливим, не тяжко буде нам розстати ся — відповів я. — Здаєть ся мені, Стамфорде — додав я, дивлячи ся бистро на свого товариша, — що маєте якісь особливші причини, щоби так умивати руки від всього, що могло би зайти. Чи сей чоловік має так напрасний темперамент, що належить ся його бояти? Не будьте знов такі скриті, говоріть, що маєте на думці.

— Не легка се річ висказати то, що не дасть ся зловити — відповів зі сьміхом. — Гольмс э, як для мене, за великим фанатиком науки... здаєть ся мені, що в наслідок сего затратив всяку вражливість. Представляю собі, що він був би спосібним зааплікувати приятелеви дозу якоїсь сьвіжо відкритої рослиної отруї; то зовсім не з незичливости, розумієте, але по prostu під впливом свого дослідного змислу, лиш тому, щоби здати собі докладно справу з сего, як ділає ся отруя. Однак треба йому віддати справедливість і зазначити, що сам зажив би отрую з неменшою скоростю. Э се чоловік, що посідає пристрасть до строгого і докладного знання.

— І слушно, після моєї думки.

— Так, але можна сю прикмету посунути аж до пересади; приміром, коли дослідник доходить то того, що на анатомічній столі окладає буком трупа відданого до секції, може се видавати ся, що найменше дивним.

— Окладає трупа?

— Так, для справдженя, о скілько сліди ударів виступають по смерті. Бачив я се на власні очі.

— А однак говорите, що він не є студентом медицини?

— Ні. Лиш Бог один знає, яка є ціль його студій? Але ми вже ось на місці і незадовго будете могли самі собі виробити понятє о нїм.

Коли се говорив, скрутили ми в вузку вуличку і увійшовши малими бічними дверми, що вели до одного бічного крила шпиталю; я знав тут всі закутки і не потребував провідника, входячи на зимні камінні сходи прямуючи коритарем, з білими, побіленими вапном стінами, на котрий виходили двері, помальовані бронзовою краскою. Майже на самім кінці коридора, скрутилисьмо в низький перехід, що вів до хемічної лабораторії.

Була се дуже обширна кімната, висока, заставлена численними бутлями і фляшками. Широкі, низькі столи були поставлені у всіляких напрямках, а на них серед реторт і епруветок ясніли синяві полумя лямпок Бунзена і кивали миготячі блески.

Майже на самім кінці, стояв похилений над одним столом лиш один студент, заглублений в своїй праці.

На голос наших кроків оглянув ся і кинув ся до нас з радісним окликом:

— Маю його! маю його! — кликав до мого товариша, біжучи з епруветкою в руці. — Знайшов я одинокий відчинник, котрий осаджує гемогльобіну! Одинокий!

Коли-б був відкрив копальню золота, лице його не могло би ясніти більшою утіхою.

— Доктор Ватсон, добродій Шерльок-Гольмс сказав Стамфорд, представляючи нас взаїмно.

— Здорові були, добродію! — заговорив приязно Гольмс і стиснув мою руку з силою о яку не був бим його ніколи посудив. — Бачу, що булисьте в Афганістані.

— А ви з відки знаєте о тім? — запитав я здивований.

— Менше з тим, — відповів, усміхаючись з вдоволенєм. — В тій хвилі найважнішою справою є гемогльобіна і її від-

чинник. Не сумніваю ся, що добродії піймуть цілу велич мого відкриття?

— Се безперечно важне для науки хемії — відповів я, — але з точки практичної..

— Якто, добродію, але від много лїт не зроблено відкриття котра мало-б так практичне приміненє для судово-лікарських цілій. Чиж ви не бачите, що се є безсумнівний спосіб пізнавання плям, що походять від крові? Приступіть но сюди! — і в запалї вхопив мене за рукав і потягнув до стола, при котрім працював.

— Возьміть трохи сьвіжої крові — сказав, вколов ся ланцетом в палець і зібрав кроплю крові, котра витрисла в малу рурку. — Тепер вливаю сю каплю крові до літра води. Як бачите, вода лишила ся цілком чиста. Відношенє крові не може перевищити одної часті, не сумніваю ся однак, що будемо могли одержати характеристичну реакцію.

Говорячи се, вкинув до посудини з водою кілька білих кристалів, а відтак додав кілька капель прозорої течі. В одній хвилі зміст посудини прибрав темну магоньову краску, а на дні скляної посудини оказав ся брунатний осад.

— Га! Га! — закликав Гольмс, плескаючи в долонї, як дитина очарована новою забавкою. — І щож ви добродію на се?

— Справді здаєть ся, що се відчинник дуже чуткий — замітив я.

— Сьвітлий! Совершенний! Давнійше при помочи гваяку, з трудом можна було одержати який такий вислід і то іще не конче певний. Мікроскопійний розбір крові зовсім не є стислійший, а цілком без хісна тоді, коли плями мають кілька годин. Тимчасом мій відчинник ділає так само добре, без згляду на се, чи кров є сьвіжа, чи ні. Коли-б був знаний скорше, сотки людей, що свобідно проходжують ся по земній кулі, були би вже давно покарані, за поповнені проступки.

— Справді! — шепнув я.

— Э се майже головна точка всіх кримінальних справ. Часто буває, що підозрінє паде на чоловіка в кілька місяців по сповненім злочинї. Досвідчені слідять тоді його білє, або убранє і находять брунатні плями. Що се за плями? від крові, болота, ржі чи овочевого соку? Питанє се впровадило в кло-

пiт не одного досвiдченого, а чому? Тому, що не було безсумнiвного вiдчинника. Тепер маємо вiдчинник Шерльок-Гольмса i всяка непевнiсть з вiд нинi виключена.

— Приймiть добродiю мої желаня — сказав я, здивований його унесенєм.

— От примiром, справа фон Бiшофа в Франкфуртi в минувшiм роцi. Без сумнiву були би його повiсили, коли-б сей вiдчинник був iстнував. А Месон з Брейтфорду, а славний Мiллєр, а Лєфєвр з Монпелiє, або Самсон з Нового Орлєану? Мiг бим вичислити цiлий ряд справ, в котрих мiй вiдчинник вiдiграв би був децидуючу роль.

— Але-ж ви, добродiю ходячий калєндар злочинiв — докинув Стамфорд зi сьмiхом. — Моглибисьте добродiю видавати часопись пiд заголовком: "Новинки полiцiйнi з минушини".

— Ручу вам, що була би дуже займаюча, — вiдповiв Шерльок-Гольмс, прикладаючи плястер на рану зроблену лянцетом в пальци. — Мушу стеречи ся, — продовжав дальше, звертаючи ся з усьмiхом до мене; — маю стiльки до дiла з рiжними отруями — i показав менi долоню, позалiплювану в рiжних мiсцях плястрами i повну плям вiд сильних квасiв.

— Прийшлисьмо тут за справою — сказав вкiнци Стамфорд, сiдаючи на високiм тринiжку i пiдсуваючи менi ногою другий. — Отсей мiй приятель шукає помешканє, а ви жалувались, що не можете знайти спiвкомiрника, отже подумав я со-собi, що добре було би вас звести до купи.

Шерльок-Гольмс прийняв з запалом гадку, замешкати спiльно зi мною.

— Маю на оцi помешканє на вулицi Бейкер, — сказав, — як сотворене для нас. Маю надiю, що вам не перешкаджає запах сильного тютюну?

Сам курю лиш тютюн "корабельний", — вiдповiв я.

— Знаменито! Але упереджаю вас, що у мене завсiгди повно рiжних хемiкалiй i що деколи роблю дослiди. Чи се вам не буде перешкаджати?

— Зовсiм нi.

— Пождiть добродiю... най застановлю ся над тим, якi маю iще немилi хиби для спiвмешкаючого... А!.. Маю часом

напади чорної меланхолії, а тоді цілими днями не отвираю рота. Лиш не припускайте тоді, що я на вас надув ся. Ви мене лишите в супокою і я небавом верну до рівноваги. А тепер на вас черга. Щож ви мені добродію скажете про себе? Бо бачите, я думаю, що коли двоє людей має спільно замешкати, ліпше э, щоби вони з гори взаїмно упередили ся о своїх хибх.

Я розсьміяв ся з сего допиту.

— Маю щенюка британа, відповів я — протестую против всяких криків, бо мої нерви страшно роздратовані, встаю о ріжних неможливих годинах і э з мене нечуваний лїнюх. Посїдаю іще цілу серію інших хиб, коли я здоров, але сї э на разї найважнійші.

— Чи ви, добродію гру на скрипці зачисляєте до категорії крику? — запитав він з певним неспокоєм.

— Се залежить від грача, відповів я — добра гра на скрипці э розкошию, коли знов терликанэ...

— О! то знаменито — закликав весело. — Здаэть ся мені, що можете уважати справу за скінчену... то значить, коли вам мешканэ сподобаэть ся.

— Коли його оглянемо?

— Вступіть по мене добродію сюди завтра в полудне; підемо разом — відмовив.

— Дуже добре!... в полудне точно. — сказав я, стискаючи руку Гольмса.

Лишилисьмо його серед реторт і фляшок і попрямувалисьмо в сторону мого готелю.

— Але, але — сказав я нагло, задержуючись і звертаючись до Стамфорда — звідки він до лиха знав, що я вернув з Афганістану?

Мій товариш усьміхнув ся загадочно.

— Се э власне одна з його особливих прикмет — відповів. Не мало людей вже собі ломало голову над сим, в який спосіб Гольмс відгадуэ ріжні річи.

— Ага! Отже в тім э якась тайна? — закликав я, затираючи руки. — Се починаэ мене зацікавлювати. Я дуже вам вдяч

ний за сю знакомість. Найбільше властивим студіованэ людськості э, як знаєте, студіованэ ріжних одиниць.

— Отже студіуйте сю одиницю — сказав Стамфорд, прашаючи ся зі мною. — Лиш упереджаю вас, що се буде не легка задача до розв'язання. Заложу ся, що незабаром він буде більше знати про вас, чим ви про нього. До побаченя.

— До побаченя — сказав я і рушив в дальшу дорогу до готелю, таки справді заінтригований личністю нового мого знакомого.

Розділ II.

Дедукція наукою.

Слідуючого дня стрінулисьмо ся о умовленій годині і оглянулисьмо помешканэ при вулиці Бейкер ч. 221 в., про котре Гольмс говорив. Воно складало ся з двох кімнат до снпня і з одної обширної, елэгантно умебльованої кімнати до забави, з двома великими вікнами. Льокаль був під кождим зглядом так приманчивий, а ціна видавала ся так уміркованою, коли малисьмо її у двох платити, що добилисьмо торгу на місци. А що мешканэ було пусте, тому я того самого вечера переніс свої річи з готелю, а слідуючого дня рано приїхав Шерльок-Гольмс зі скринями і куфрами. Через кілька днів булисьмо щиро заняті розпаковуванэм, уставлюванэм і укладанэм наших річий. Опісля, коли вже скінчилисьмо сю працю, почали уряджувати газдівство і поступенно привикати до нового окруження.

Гольмс зовсім не був чоловіком прикрим в пожитю. Спокійний в обходженю, провадив систематичне житэ. Рідко коли клав ся спати по десятій, а рано заким я встав, то він вже зів сніданэ і виходив. Деколи переводив цілі дні в робітничемічній, иншим разом в салі секційній, а бувало і таке, що вибирав ся на довгі проходи по найнужденнійших заулках міста. Трудно собі представити цілу силу його енергії, коли він був в часі ділання; але від часу до часу приходила реакція, а тоді цілими днями лежав він в кімнаті до забави, майже без слова і руху. В подібних хвилях зауважав я в його очах такий сонний, бездумний вираз, що без сумніву бувбим його посудив о

уживанэ якогось наркотику, коли-б його примірна тверезість і взірцевий спосіб життя не протестували против підозріння.

Минали тижні, а моя цікавість зростала поступенно, який-будь властиво завід мого співмешканця, які мав ціли в житю? Сама його постать могла звернути увагу найобоятнійшого обсерватора. Високого росту — мав більше як шість стіп, був так худий, що видавав ся іще висшим. Очи мав бистрі, проникливі, лиш не підчас своїх нападів задеревіння, о котрім я згадував; ніс тонкий, закривлений, як дзюб хижої птиці, надавали його лицю вираз рішучий і бистрий. Підборідок, вистаючий і квадратний, був рівнож характеристичною ціхою чоловіка сильної волі. Руки мав завсїгди поплямлені чорнилом і попарені їдкими хемікаліями, при тім посїдав надзвичайну проворність пальців і легкий дотик, о чім переконав ся я не раз, дивлячись, як він маніпулював крухими фізичними приладами.

Хотяй читач може мене посудити о інстинкти старої обмовниці, однак признаю ся, що чоловік сей надсподівано інтригував мене і я дуже старав ся проникнути тайну, якою він окружав ся. Однак, заким хто видасть засуд на мене, хай собі пригадає, яке було моє житє безцільне і як не багато річий займало мою увагу. Здоровлє позволяло мені виходити лиш підчас виїмково сприяючої погоди, а не мав я знайомих, котріб приходили до мене у відвідини і перервати одностайність такого утяжливого способу життя. Супротив таких обставин, схопив я поквапно сю спосібність заповнення чимнебудь часу і укладав я найріжнороднійші здогади на рахунок мого товариша.

Медицини не студіював. Сказав сам, у відповіді на питанє, те, що о нїм сказав в сїм згляді Стамфорд. Також книжки, котрі він читав, не були уняті в певний систем, позволяючи йому чинити поступи в певній означеній галузи знання, або утворювати спеціальну стежку до сьвіта науки. На всякий случай, його запал до певних студій був справді незвичайний, а його відомости, виходячі за обсяг утертих границь, були так обширні і точні, що його замітки викликували не раз зачудованє у мене. Очевидно — думав я — ніхто не буде працювати так усильно, ані не буде змагати ся набути так точних відомостей в певних напрямх, коли не має на оці якоїсь означеної ціли.

Доривочний читач рідко коли потрафить упорядкувати в умі се, чого научив ся. Ніхто не буде обтяжати ума підрядними відомостями, не маючи до того важних причин.

Брак відомостей у нього, в деяких справах був так само гідний подиву, як його знаня в інших. З обсягу сучасної літератури, філософії і політики знав тільки, що нічого.

Коли навів я одного разу Тому Карлілей, Гольмс запитав мене найнаївнйше в світі, хто се такий і що він зробив? Здивованя моє однак дійшло до вершка, коли я случайно відкрив, що він не мав понятя о теорії Коперника, не знав вияснення сонішного систему. Факт, що з кінцем XIX. віку існує цивілізований чоловік, котрий не знав би, що земля обертається кругом сонця, видав ся мені так нечуваний, що я не міг сему прямо повірити.

— Ви добродію, як бачу, зачудовані — сказав він усміхаючись на вид мого остовпіння. — Але тепер, скоро вже знаю, доложу всіх старань, щоби о сім забути.

— Щоби забути?!

— Бачите добродію — обясняв він, — мозок чоловіка є для мене ніби пустий стрих, котрий кожний повинен собі умеблювати після власного вибору. Дурний запхає його тандитою, яка йому навинеть ся під руку, так, що на відомости, котрі могли би йому принести справдішній хосен, не буде місця або в найліпшій разі, знайдуть ся в такім хаосі з ріжними річями, що коли лучить ся спосібність з них скористати, не потрафить їх цілковито відшукати. Противно знов запобігливий робітник, є дуже обережний в заповнюваню свого мозкового стриху. Він умістить в нім лиш ті прилади, котрі можуть йому бути ужиточними в праці, але має їх обильний добір і взірцево упорядкований. Хибною є думка, що мала кімната має розтягливі стіни, котрі можна довільно розширяти. Вірте мені, що приходить час, що в заміну за кожний новий додаток до свого знання, чоловік забуває щось, про що знав давнйше. Звідси то нечувано є важним, щоби факти непотрібні не випирали з місця позиточних.

— Але-ж сонішна система! — запротестував я.

— А мені до лиха навіщо вона? — перервав нетерпеливо; — кажете, що обертаємо ся наоколо сонця... Коли-б оберта-

лисьмо ся доокола місяця, не зробило би се мені найменшої різниці і не мало би найменшого впливу на мої праці.

Задумав я спитати його, які се е властиво сі праці, але щось непонятного в його обходженю вказало мені, що питанє таке було би на разі не пожадане. Коли він вийшов, почав я застановляти ся над сею так короткою нашою розмовою та висновувати з неї заключеня. Гольмс сказав, що не стараєть ся набувати відомостей не маючих безпосердної лучности з його цілію. Отже всі ті, котрі посідає, е йому хосенні. Вичислив я собі в мисли всі предмети, з котрими видавав ся він мені бути добре обзнакомленим. Взяв я навіть олівець і списав їх, а коли я скінчив сю роботу, не міг я здержати ся від сьміху на вид документу, який я зладив. Звучав як слідує:

ЗМІСТ ЗНАНЯ ШЕРЛЬОК ГОЛЬМСА.

1. Література — цілковите незнанє.
2. Фільозофія — так само.
3. Астрономія — так само.
4. Політика — мірне знанє.
5. Ботаніка — нерівне знанє. Знаменито обзнакомлений зі всім, що відносить ся до песьої вишні, опіум і взагалі отруй. Не має понятя о практичнім огородництві.
6. Геольогія. — Практичне знанє, але ограничене. На перший погляд ока розріжняє всякі роди землі. За поворотом з проходів показував мені нераз плями на споднях і обясняв, як він по красці і складі пізнає, з якої дільниці Лондону походить кожда пляма.
7. Хемія — знанє дуже основне.
8. Анатомія — знанє докладне, але несистематичне.
9. Література сензаційна — знанє нечуване. Здаєть ся, що знає кожду подробицю кожної брудної справи, поповненої в протягу столітя.
10. Добре грає на скрипці.
11. Э знаменитим боксером і фехтуєть ся дуже добре.
12. Добре знає приписи британського кодексу.

Але ледво скінчив я сей спис, зі злостію вкинув його в огонь.

— Замість мучити ся над тим — подумав я — до чого може провадити такий засіб ріжного знання, і якого рода э званэ в котрім можуть придати ся, ліпше відразу зрезигнувати.

Згадав я, що Гольмс добре грав на скрипці. Справді посідав він великий талан, але обявляв його також в спосіб ексцентричний, як всі прочі відомости. Що він вправно грав трудні кусники, знав я о тім добре, бо на мої просьби грав нераз пісні Мендельзона і другі славні композиції. Коли брав скрипку сам з власної охоти, рідко коли грав як належить ся. Сидів найчастійше витягнений в фотелю, замикав очі і трумкав по струнах скрипки, котру клав на коліна. Деколи добував тони лагідні і смутні, деколи гомоніли струни весело, енергічно. Найпевнійше відповідав він в сей спосіб на свої найтайнійші мисли. Але, чи ся музика мала на ціли піднести його фантазію чи лиш була впливом хвилевої примхи, не потрафлю сказати.

Безперечно збунтував-бим ся против сих денервуючих пописів, коли би не се, що він все кінчив відігранэм цілого ряду моїх улюблених композицій, хочачи безсумніву винагородити мені се виставленэ на пробу моєї терпеливості.

Через перший тиждень ніхто нас не відвідав і я зачав припускати, що мій співмешканець э так само самітним як і я. Постепенно переконав ся я, що він маэ дуже много знайомих і то прямо в противних товариських сферах. Завважав я між иншими, малого, худого мужчину, з блідим лицем, чорними проникаючими очима, котрого голова пригадувала мені своєю особливою будовою, лоб щура. Приходив два, три рази на тиждень, а Гольмс представив мені його, яко добродія Ле-страда.

Одного ранку прийшла молода дівчина, добре одіта і сиділа більше як пів години. Того самого дня по полудни прийшов якийсь сивий добродій, в витертім одіню, котрий виглядав на жида-гандляра і здавало ся мені, що він був дуже злісний. Безпосередно по нім явила ся стара жінщина в подертих черевиках. Іншим разом, якийсь старий, сїдоволосий добродій мав нараду з моїм співльокатором, а на другий день прийшов урядник, зелізничний, котрого я пізнав по одіню. Скільки разів явив ся такий дивний гість, Шерльок-Гольмс просив мене щоб я йому позволив користити з кімнати до забави, а я тоді

замикав ся в своїй спальні. Він виправдував ся і завсїгди пере прошував за сю субекцію. "Ся кімната" — казав — "мусить менї служити за бюро; сї всї люди се мої клієнти." Був-бим міг знов скористати зі спосібности і нечаяно його запитати, але вроджена делікатність стримала мене від змушення його до звірювання. Відтак з часом почав я припускати, що Гольмс має якісь особливі причини до поминення мовчки свого властивого занятя; небавом однак сам випровадив мене з блуду.

Дня 4. марта — маю поважну причину тямити точно сю дату — встав я трохи ранше, як звичайно і застав Шерльок-Гольмса іще при сніданю. Наша газдиня так вже привикла до мого пізнього вставання, що на столі не було іще накриття для мене, ані моя кава не була іще приладжена. З дурною нетерпеливістю, властивою людській природі, задзвонив я і сухим тоном звістив газдині, що я одітий. Відтак взяв я якусь часопись зі стола і почав її переглядати для забиття часу, а мій товариш мовчки їв свої грінки. Одна зі статей була зазначена олівцем; очевидно почав я її читати.

Претенціональний дещо заголовок статі звучав: "Книга життя"; автор мав в нїм виказати, як великий хосен може досягнути чоловік з точного і систематичного обсервовання щоденних випадків. Статя видала ся менї особливою мішаниною бистроти і глупоти.

Розумованє було стисле, але заключеня, як для мене, надто натягані і пересадні. Автор твердив, що хвилевий вираз лица, скорч мяза або блеск ока вистарчить, щоби зрадити і найтайніші мисли чоловіка. Чоловік, при звичаєний до обсервації і аналізу, не міг милити ся після гадки автора і робив заключеня рівно математичні, як Евкїїд в своїх славних теоріях. Висліди методи видають ся невтаємниченому такі дивні, що доки не ознакомить ся з способом її приміненя, може їх уважати за якість чародійні явища.

"Чоловік наділений правдиво льогічним умом", писав автор, може з каплі води виказати можливість істнованя Атлантику, або Ніягари, хотяй про них давніше нічого не знав. Так то житє чоловіка з великим ланцухом, а вистарчить знати одно огниво, щоби їх уміти з другими полудити в цілість. Подібно, як всї роди знаня і науку дедукції і аналізу так само мож-

на здобути дорогою довгих і терпеливих студій, але житє не є досить довге, щоби чоловік міг досягнути в тім напрямі найвищу совершенність. Рівнож і з точки погляду морального, як і умового се надто заплутаний предмет, що зразу належить зачати від розвязки найпростійших загадок. Научім ся, стрічаючи ближнього, від одного погляду ока відгадати його історію, його ремесло або завід. Хотяй марною може видати ся така вправа, однак не менше заострює змисл обсерваційний і учить, де і як чого шукати. Нігті, рукав, обувє, загненє сподень около колін, вид вказуючого пальця і великого, вираз лица, манкети від сорочки, се все вказівки, що позволять пізнати занятє певного чоловіка. Неімовірним отже є собі виобразити, щоби разом получені, не дали бажаного висліду інтелігентному дослідникови.

— Якаж нечувана мішанина! — закликав я кидаючи письмо на стіл; — в своїм житю не читав я таких ідіотизмів!

— Що такого? — спитав Шерльк-Гольмс.

— Ся статя — відповів я і вказав ложочкою від яєць, забираючись до сніданя. — Бачу, що ви її читали, скоро є зачеркнена. Не перечу, що вона є зручно написана. Але мене лютить. Заложивбим ся, що се теорії лінюха, котрий розвернений в фотелю, розвиває сї всі красні парадокси в самітнім габінеті. Приміненя практичного прецінь цілком не можуть мати. Хотівбим бачити сього добродія в вагоні третої кляси підземної залізниці, нехай би мені там вичислив занятя своїх співпасажирів. Заложивбим ся, о тисячу против одного, що сього не докаже.

— І програлибисьте, — сказав Гольмс флєґматично. — Що відносить ся статі, то я її написав.

— Ви?!

— Так! Маю вроджений нахил зарівно до обсервації, як і до дедукції. Теорії, котрі я виложив в сій статі, а котрі видають ся вам фантастичні, мають в дійсности практичне приміненє і то так велике, що є підставою мого зарібку.

— А то в який спосіб? — спитав я мимоволі.

— Маю я спеціальний фах, і здаєть ся мені, що лиш я один проваджу його на цілм сьвіті. Я є поліційним дорадником, ко

ли ви розумієте, що се значить. Маємо тут в Лондоні тьму поліціантів державних і приватних. Коли сї найдуть ся в клопоті, приходять до мене, а я напроваджую їх на властивий слід. В тій цілі представляють мені подрібно факти і обставини, маючи з ними звязь, а я при знаню історії злочину, даю їм певні вказівки. Проступки мають взаїмно, як би подібність родину; коли ви знаєте докладно тисячу злочинів, майже не подібно э, щоб ви не могли вияснити тисяч і першу. Лестрад э добре звісним слідчим агентом. Однак не давно не годен був собі порадити зі справою фалшованя і се спровадило його сюда.

— А сї прочі ваші гості?

— Се люди присилані переважно через приватно-слідчі агенції. Всі мають якість клопоту і жадають помочи, вказівок. Я слухаю їх оповіданя, вони слухають моїх коментарів і... всуваю гонора до кишені.

— Отже ви, добродію, твердите, — говорив я — що, не опускаючи своєї кімнати, можете вияснити справу, котра для інших, хотяй розслідили всі дані обставини на місци, э темною?

— Так э! Допомагає мені в тім вроджена інтуїція. Від часу до часу лучають ся випадки більше замотані; тоді мушу порушити ся з місця і розслідити наочно стан річи. Завважалисьте може, що я посідаю много спеціального знаня; користаю з нього при розв'язуваню загадок; а се незмірно улегчує справу. Метода дедукційна, вияснена в статі, котра вас так обурила, віддає мені неоцінені практичні услуги. Обсервація стала ся моєю другою натурою. Ви були здивовані, коли я вам сказав, за нашою першою стрічею, що повертаєте з Афганістану, чи не правда?

— Хтось без сумніву сказав вам?

— Зовсім ні. Я завважав, що ви вернули з Афганістану. Завдяки довгому призвичаєню, мої гадки лучать ся так скоро, що дійшов до заключеня, не здаючи собі справи з посередних звязий, котрі лучили сї мисли. А прецінь вони існують. Перебіг мого розумованя був слідуючий: "Отсе добродій, маючий тип лікаря, але рівночасно і вигляд жовніра. Э се певно лікар військовий. Вернув доперва з якогось краю під рівником, бо має темну церу, а не э се її звичайна краска, бо руки в кістці

з білі. Зносив тяжкі невігоди, переніс хворобу, о сїм говорить винужденїле лице і підсинені очі. Крім сього мав зранену лїву руку; з штивна а рухи утруднені. В яким отже краю підрівниковім міг англійський військовий лікар, переносити невігоди. хорувати і бути зраним? Очевидно в Афганістані“. Цїле се розумованє не тревало секунди. Потім сказав я, що ви вернули з Афганістану, а се вас дуже здивувало.

— Завдяки вашому виясненню, здаєть ся мені тепер досить просте — сказав я з усьміхом. — Пригадуєте мені Діпуй. Не представляв я собі зовсім, щоби такі одиниці могли істнувати не лиш в романах, але і в дійснім житю.

Шерльок-Гольмс встав і закурив файку.

— Ви думаєте певно добродію, що тим порівнанєм з Діпюм сплібляєте мені — завважав він. — Тимчасом на мою думку Діпуй був дуже пересічним чоловіком. Цїла його штука полягає на тім, що він задає нечаяно своїм співбесідникам, по чверть годиннім мовчаню, трафні питання, і в сей спосіб прони кає їх мисли; з се ефектовна метода, але дуже поверховна. Він посїдає безперечно певний змисл аналітичний; але не зовсім таким незвичайним явищем, яким хоче його представити Го.

— Чи читалисьте твори Габоріо? — запитав я — чи Лекок з для вас добрим типом слідчого агента?

Шерльок-Гольмс засьміяв ся іронічно.

— Лекок з мізерним партачем — відказав він роздражненим тоном; — має лиш одну прикмету, а передовсім енергію. Ся набавила мене попросту хвороби. Там де ходить о подтвержденє особистости незнаного вязня. Я зробив би се в протягу двайцяти чотирох годин.

Лекок потребував на се шість місяців. Ся праця добродія Габорія — повинна стати для слідчих агентів підручником, котрий би їх навчив, чого повинні уникати. Гнівало мене трохи се легковаженє двох типів, котрі в мені збуджали подив. Тому приступив я до вікна і став приглядаючи ся оживленому уличному рухови.

”Сей добродій мусить бути дуже мудрий“, подумав я, ”але з також незвичайно зарозумілий.“

— Нині нема вже ані злочину, ані злочинців — зачав Гольмс зідливо. — Порядна голова вже нині злишна в нашім заводі. Дуже добре знаю, що посідаю в собі дані, щоби прославити своє ім'я. Нема і не було чоловіка, котрий би з таким засобом знання набутого і вроджених спосібностей, забирав ся до слідження злочину. І який з сього вислід? Не маю що слідити; злочини вже не існують, а хіба, що найбільше, дрібні, звичайні проступки, так незручно поповнені, що їх викриє найпростійший офіціяліст Скотленд Ярду.

Ся зарозумілість дразнила мене чимраз більше, тому постановив я змінити тему розмови.

— Цікавий я, що сей там шукає? — сказав я, вказуючи пальцем на плечистого, звичайно одітого чоловіка, котрий ішов повільно противним хідником і приглядав ся уважно чи слам домів. В руках держав синю коверту, очевидно мав сповнити якесь порученє.

— Хто? Сей димісіонований підфіцір маринарки? — спитав — Шерльок-Гольмс.

А най його лихо возьме з такою зарозумілістю! — подумав я. "Знаю добре, що не можу справдити, чи добре відгадав.

Заледво сформулював я сю гадку, коли чоловік, котрого ми слідили, побачив номер нашого дому і перебіг швидко через улицу. По хвилі учулисьмо сильне ударенє молотком о двері, низький голос в сінях і тяжкі кроки по сходах.

— Для добродія Шерльок-Гольмса — сказав, входячи до кімнати і подаючи лист мому співльокаторови.

Лучила ся мені дуже добра нагода дати йому научку, за сю нестерпну зарозумілість, тим більше, що коли він пописував ся своєю догадливістю не припускав, що буду міг сейчас справдити його слова.

— Скажи мені, мій приятелю — сказав я тоном дуже милим — чим ти властиво займаєш ся?

— Я є післанцем, добродію — відмовив шорстко. — Дав я мундур до відчищення.

— А чим був ти давнійше? — спитав я, споглядаючи злобно на Гольмса.

— Підофіциром в легкій піхоті королівської маринарки. Нема відповіді? Моє поважане добродіям.

Випростував ся, підніс руку до чола, уклонив ся по жовнірськи і вийшов.

Розділ III.

ТАЙНА ГОРОДУ ЛАВРІСТОН.

Признаю ся, що сей новий доказ основности теорій, оголошених моїм товаришем, зробив на мені велике вражінє. Моє поважане для його аналітичного змислу нечувано змогло ся. Однак не міг я позбути ся підозріння, що все з гори упляновано, щоби мене ошукати, хотяй я сам справді не знав, в якій ціли мав би се робити?.

— Глянув я на нього — скінчив читати лист, а його очи, прибрали мертвий вигляд, мов би непритомний, вказуючи, що блукав далеко гадками.

— В який спосіб ви се відгадали? — запитав я.

— Що відгадав? — сказав шорстко.

— Що сей чоловік є димісіонованим підофіциром маринарки?

— Не маю часу на дурниці — відмовив нетерпеливо, відтак усміхнув ся і додав: — даруйте, що я такий шорсткий. Перервалисьте мені думки; але се може і ліпше. Отже ви справді не пізнали, що сей чоловік був підофіциром маринарки?

— Ні, признаю ся.

— А прецінь лекше було се пізнати, чим вияснити, що мене на се навело. Коли-б хто зажадав від вас, щобиьте доказали, що два рази два є чотири, се прийшло би вам з трудностю, хотяй ви сього певні. Що відносить ся сього чоловіка, то я міг з відси доглянути, що він має на верху руки татуований якір. Се мені відразу запахло морем. Дальше має рухи військові і фаворита пристрижені після регуляміну. Маєте вже маринарку. З поверхности видко, що се чоловік переконаний о своїм значіню і що призвичаєний розказувати. Мусілисьте зауважати спосіб, в який тримав палицю і вививав нею. А що не дуже молодий, а в лицю посідає певний вираз гідности, то-

му се все взявши разом, довело мене до заключеня, що був підофіциром.

— Але се казочне! — закликав я.

— Дуже просте — відмовив Гольмс, хотяй я спостеріг по виразі лица, що мій подив справив йому задоволеня. — Сказав я перед хвилию, що вже нема злочинців. Здається мені, що я ошибнувся. Перечитайте добродію!

Се кажучи, кинув мені лист через стіл, котрий приніс післанець.

— Що! — закликав я, перебігши лист очима — але се щось страшного!

— Так, здається, що виходить поза шаблон — докинув обоятно. — Чи не схотілибсьте перечитати мені сей лист голосно?

Ось, що містив в собі лист, котрий я йому відчитав:

Шановний Добродію!

"Нинішньої ночі довершено убійства під ч. 3. в городі Лаврістон, близько дороги Брикстон. Поліціант дижурний сеї дільниці, побачив там, около години другої рано, сьвітло, а що дім є не замешканий, тому видало ся йому се підозрілим і пішов переконати ся.

Двері застав отворені, а в фронтовій кімнаті зовсім не умебльованій, знайшов тіло мущини, добре одітого, котрий мав в поляресі карти візитові з назвиском "Енох Й. Дреббер, Клэвелянд, Огіо, Америка." Крадіжи не сповнено, а до тепер нема жадної вказівки, якою смертю сей добродій згинув. В кімнаті є сліди крови, але на тілі нема рани. Не маємо понятя, в який спосіб дістав ся убитий до пустого дому; досить таємнича справа.

Коли схочете прийти до того дому, в якій-небудь порі перед дванайцятою, то мене там застанете. Лишив я все як було, доки не буду знати, що ви задумуєте. Колиб однак не могли прийти, то оповім вам всі подробиці і буду нечувано вдячний, коли схочете заявити свою гадку.

З поважанєм

Товіа Грегсон.

— Грегсон є найспритніший з цілого Скотланд Ярду відозвав ся Гольмс; — він і Лестрад то винятки в тій банді ідіотів. Оба є повні запалу, енергічні, але жаден з них не грішить проворністю. Межи собою є на ножі. Заздрісні взаємно о себе, як дві славні краси. Коли оба займуть ся вислідженєм сеї справи, будемо мати забаву.

Я остовпів супротив супокою, з яким говорив Гольмс.

Алеж нема хвилі часу до страчення — закликав я. — Чи хочете, щобим пішов по дорожку.

— Не знаю іще, чи там взагалі піду. Я є найбільшим лінюхом під сонцем... то є, маю періодичні напади лінивства, але умію також деколи бути працюючим.

— Алеж прецінь сей случай дає вам спосібність, якої ви так бажали.

— Мій любий добродію, і щож мені з того прийде? Припустім, що я висліджу цілу справу; можете бути певні, що цілу користь одержать Грегсон, Лестрад і спілка. Такий є хосен, коли не маєть ся урядового становиска.

— Однак Грегсон просить вас о поміч.

— Так. Він знає добре, що я є проворніший від нього і завсїгда мені се признає, але дав би собі радше відтяти язик, якби мав признати се в присутности. Однак, можемо піти і побачити, що се такого. Поступаючи так, буду уважати за відповідне і може іще висмію тих дураків. Ходіть добродію!

Вложив на себе чим скорше пальто і забирав ся до виходу, в спосіб котрий виказував, що по нападі апатії наступив час енергії.

— Беріть капелюх — сказав.

— Маю іти з вами?

— Так, коли не маєте що ліпшого до роботи.

Хвилю пізнійше сиділисьмо оба в дорожці, їдучи в напрямі Брикстон Ровд.

Ранок був похмурений, мрачний, над дахами домів уносив ся темний облак, будучи неначе відбиткою заболочених улиць. Мій товариш був в найліпшій гуморі і розмовляв о кремонських скрипках, о різниці межи Страдіварієм і Аматом. Я

знов сидів мовчки, бо хмарна погода і темна справа, в яку зісталисьмо нагло впутані, пригноблюючо ділала на мене.

— Як бачу, то ви не конче думаєте о тій цілій справі — завважав я вкінці, перериваючи музичну розправу Гольмса.

— Не маю іще жадних даних — відмовив. — Великий се блуд, будувати теорію, заким маєть ся потрібну підставу. Се лиш викривляє властивий суд.

— Будете мати незабаром дані — сказав я, вказуючи пальцем. — Ось і Брикстон Ровд, а коли не ошибаю ся, таки стоїть сей дім.

— Так э! Дорожка! Стій!

Булисьмо віддалені о яких сто ярдів від дому, але Гольмс впер ся, щоби висісти, і решту дороги перейшлисьмо пішки.

Будинок, ч. 3. в городі Лаврістон, мав вид грізний і по-нурий. Становив він часть групи, зложеної з чотирох домів, усунених дещо в гллуб улиці, з котрих два були замешкані, а два вільні. Послїдні дивились трьома рядами вікон, пустих і смутних, а де-неде видніла на брудній шибі картка з написом: "Довинаймленя", ніби катаракта на оці. Кождий з тих домів був відділений від улиці малим городом, зарослим, малими хоробливими рослинами, перетятий вузкою, жовтавою стежкою з глини і шутру. Ціла місцевість представляла в тій хвилі одну просторонь болота. Кождий городець був обведений деревляними штахетами на підморованю, а при штахетах ч. 3. стояв поліціант, окружений громадою цікавих, котрі витягали шиї і напружували очи, в надії, що доглянуть, що дієть ся в се редині.

Я думав, що Шерльок-Гольмс вйде сейчас до дому і занурить ся в слїдженю тайни. Однак показало ся, що він не мав цілком такого заміру. З обоятною міною, котра в подібних случаях була на мій погляд удаваною, ходив по улиці, дивив ся без гадки на землю, на небо, на противні дома і штахети. Коли скінчив слїдити, ступав поволи на стежку, або радше на вузку смугу трави вздовж стежки і споглядав уперто в землю. Два рази приступав, а раз добачив я на його устах усьміх, і учув оклик задоволення.

На мокрім глинянім ґрунті, були витиснені численні слі-

ди стіп; але позаяк сею стежкою поліція ходила вже від кількох годин, не розумів я, в який спосіб міг мій товариш щось з тих слідів виснувати? Але я мав вже такі незвичайні докази бистроти його спостерігаючого змислу, що не сумнівав ся, що він міг бачити много займаючих дрібничок там, де я нічого не добачував.

В дверях дому стрінулисьмо високого, блідого блондина, з записником в руках; він кинув ся до нас і поквапно стиснув руку мого товариша.

— Дуже вам вдячний, щосьте прийшли — сказав. Лишив я все не рушене так, як застав.

— Лиш не тут! — відмовив Гольмс, показуючи стежку. — Коли-б перейшло туди стадо буйволів, замішанэ не було би з певністю більше. Не сумніваю ся однак, добродію Грегсон, що витягнули-заключенэ, заким на се дозволилисьте.

— Мав я стільки до діла внутр дому — відмовив поліціант виминаючо — але тут э мій товариш, Лестрад, йому то полишив я розслідженэ городу.

Гольмс поглянув на мене, а в його очах малювала ся іронія.

— З огляду на се, що тут на місци э таких двох людей, як ви і Лестрад, не буде тут вже великої роботи для третього — сказав.

Грегсон затер руки з задоволення.

— Здаэть ся мені, що зробилисьмо все, що лиш було можна — відмовив, — однак справа э дуже запутана, а знаючи ваше замилюванэ до всіх незвичайних случаїв...

— Не приїхалисьте сюда дорожкою? — спитав Гольмс.

— Ні добродію.

— Анї Лестрад?

— Ні добродію.

— В такім случаю підемо оглянути кімнату.

По сій не дуже консеквентній замітці ввійшов до хати, а за ним поспішив Грегсон, на котрого лицю малювало ся здивованэ.

Короткий коридор з брудною закуреною долівкою, провадив до кухні і кімнат для служби. Двоэ дверей з правої і лі-

вої сторони, виходило на сей коридор. Одні з них видко не були отвирані від довшого часу. Другі вели до їдальні, де власне розіграла ся драма. Гольмс ввійшов, а я за ним, перенятий чувством смутку, яке нас завсігди огортає на вид смерти.

Кімната була велика, квадратова, цілковито пуста, через що видавала ся іще більшою. Стіни були обиті ординарною тапетою, на котрій було видко плями від вохкості; тут і там тапета відклеїла ся і висіла, відслонюючи пожовкле вапно на мурі. На против дверей стояла велика піч, з окрасами, наслідуючи білий мармор; на однім її розі добачив я огарок червоної воскової свічки. Шиби одного вікна були такі брудні, що припускали не багато світла, так, що в цілій кімнаті панував сумний півсумерк, побільшений іще грубою верствою, залягаючого всюда пилу.

Всі ці обставини завважав я доперва пізнійше. На разі ціла моя увага скупилася на штивній, нерухомій постаті, котра лежала витягнена на підлозі, з мертвими, скляними очима, встромленими в стелю. Умерший був мужчина літ сорок трох, чотирох, середного росту, плечистий, волосє мав чорне, кучеряве, коротку і рідку бороду. Одітий був в сурдут з грубого сукна, таку камізельку і ясні сподні, ковнір і маншети сорочки блищали білостію. Новий блискучий циліндер стояв за ним на підлозі. Небіщик мав руки розпростерті, а кулаки затишені, ноги зігнуті корчем, якби звів страшну передсмертну борбу.

На скаменілім лицю застиг вираз такої грози і такої ненависти, якого я ще не бачив на жаднім людським лицю. Сей огидний і страшний скорч черт, в полученю з низьким чолом, плоским носом і вистаючими щоками, подавали умершому дуже велику подібність до гориля. Бачив я смерть в ріжних видах, але ніколи в такім переражаючім, як на тлі сеї понурої, пустої кімнати, виходячої на одну з головних артерій підміського Лондону.

Марний, малий Лестрад, своїм виразом пригадуючий, як завсігди ласицю, стояв в дверях і повитав нас.

— Ся справа наробить розголосу, добродію — зауважав. — Все що я до тепер бачив, то в порівнаню з тим забавка, а прецінь я не нинішний.

— Жадного доказу — докинув Грегсон.

— Ані одного — повторив Лестрад.

Шерльок Гольмс, зблизився до тіла, уклякнув і почав зго пильно оглядати.

— Ви певні, що нема рани? — спитав, вказуючи на численні каплі і плями крові, розсіяні доокола.

— Зовсім певні! — закликали рівночасно оба поліціанти.

— В такому случаю, певно сї кроваві сліди лишив хтось инший; правдоподібно убійник, о скільки убійство зістало довершене. Се пригадує обставини, котрі були при смерті Ван Янсена в Утрехті в 1834 р. Пригадуєте собі сю справу Грегсон?

— Ні, добродію.

— В такому разі, перечитайте, щиро вам раджу. Нема нічого нового під сонцем. Все, що лучається, вже було давнїйше.

Коли се говорив, проворні його пальці пересувалися по тілі, мацали, натискали, розстібали, слідили, а в очах мав той сам, майже не притомний вираз, о котрім я вже згадав. Оглядане тревало так коротенько, що ніхто навіть не догадав би ся, з якою докладністю зістало переведене. На кінець Гольмс понюхав уста помершого і оглянув підошви зго чобіт.

— Не був цілком руханий? — запитав.

— О стільки лише, о скільки оказало ся конечним для нашого оглядання.

— Можете казати перенести його — сказав Гольмс — тут вже нічого не довідаємо ся.

Грегсон спровадив чотирох людей з ношами; розказав їм, а коли підносили трупа, упав перстень і покотив ся по під лозі. Лестард ухопив його і приглядався йому здивованим ском.

— Тут була жінчина! Се жіноча обручка! — закликав, тримаючи обручку на долони.

Ми окружили його, не улягало сумнівови, що ся гладка золота обручка, окрашала колись палець молодої.

— Се ще більше плутає справу — сказав Грегсон — а вже була і без того досить заплутана.

— Чи ви певні, що се її не упростить? — зауважав Гольмс.

— Але пригляданэ ся перстеневи, не научить нас нічого. Що знайшлисьте в його кишенях?

— Маэмо тут всьо — відмовив Грегсон, вказуючи на збір предметів, що лежали на найвисших степенях сходів. — Золотий годинник, ч. 97.163. від Бареда в Лондоні. Золота девізка, звана "Алберт" дуже тяжка. Золотий перстень зі знаками вільномулярськими. Золота шпилька, в виді лоба бульдога з рубіновими сліпаками. Шкіряний портфель до візитових карт, з картами Еноха Й. Дреббера з Клівілянду, що відповідає буквам Е. Й. Д. на білю. Портмонетки не було, аж знайшлисьмо в кишени 7 фунтів штерл. 13. шилінг. Виданэ кишєневе "Декамерон-а" Бакачія звищем Йосиф Стендтерсон виписаним на першій стороні. Два листи, один заадресований до Е. Й. Д. Дреббера, а другий до Йосифа Стендтерсон-а.

— Яка адреса?

— Американський банк, Стренд, Оба э від товариства пароходів Гуйон і відносять ся до відпливу кораблів до Ліверполю, що ясно вказує, що сей нещасливий чоловік мав замір вертати до Нью-Йорку.

— А довідувалисььте ся, хто э сей Стендтерсон?

— Почав я від сього — сказав Грегсон. — Я розіслав оголошення до всіх дневників, а один з моїх людей, пішов до американського банку, але іще до тепер не вернув.

— Телєграфувалисььте до Клівілянду?

— Сейчас рано.

— В який спосіб зредаговалисььте депешу?

— Описалисььмо прямо, що зайшло і додалисььмо, що булибсььмо вдячні за якібудь інформації, котрі могли би нам придати ся.

— Не жадалисььте вияснення, що до одної точки, котра видавала ся вам найважнійшою?

— Я питав ся о Стендтерсона.

— О нічо більше? Чи не видаєть ся вам, що э якась одна підставова обставина в цілім сім случаю? Не вишлете другої депеші?

— Я зробив все, що належало зробити — відмовив Грегсон, ображеним тоном.

Шерльог-Гольмс потихо засміявся і хотів щось сказати, але Лестард, котрий лишився в кімнаті, як ми на коридорі розмовляли, явився в тій хвилі, затираючи руки з міною тріумфатора.

— Добродію Грегсон — сказав — зробив я відкриття дуже великої ваги: я відкрив обставину, котру булибисмо поминули, колибим не був впав на гадку точно оглянути стіни.

Очі молодого поліціанта блищали; не міг укрити задоволення, що так йому зручно удалося зашахувати товариша.

— Прошу, вийдіть добродію сюди — додав, вертаючи спішно до кімнати, котрої атмосфера видавалася мені тепер менше душною, бо не було в ній вже переражаючого трупа. — А тепер станьте там!

Потер сірник о підшву чобота і осьвітив ним стіну.

— Гляньте! — сказав тріумфуючо. Я згадав перед тим, що тапета була відклиєна.

В тім власне куті, котрий вказував Лестард, був віддертий великий шмат обиття, що відслонював пожовкле вапно на стіні. І тут було видко виписаний великими, невинною рукою скресленими, кровавими буквами один висказ: Рахе.

— І щож ви добродію на се? — закликав поліціант, тоном підприємця, захвалюючого пописи пирку на ярмарку. — Ніхто не доглянув сеї написи, бо була в найтемнішій куті кімнати і нікому не прийшло на думку там заглянути. Злочинець написав його або своєю або її кровію. Дивіть на сі сліди, кров текла по стіні! Се нищить всі підозріння самоубійства. А тепер чому убійник вибрав власне сей кут? Сейчас вам поясню. Гляньте на свічку на печі. Вона тоді палилася і власне осьвічувала сей кут, так, що був найясніший, як тепер є найтемніший.

— А тепер, коли зробились таке цінне відкриття, то щож воно доказує? — спитав Грегсон іронічним тоном.

— Чого доводить? Попросту сього, що хтось зачав писати жіноче ім'я Рахеля, але не годен був докінчити, бо йому перешкоджено. Памятайте, що я вам кажу; коли ся справа вияснить ся, переконаєте ся, що в ній є вплутана жінка, іменем

Рахель. Сьмійте ся, добродію Гольмс, сьмійте ся... ви собі можете бути дуже хитрий і мудрий, але однак старий ловецький пес, вкінці буде горою!

— Ох, перепрашаю! — сказав мій товариш, котрий порскнув сьміхом і сей викликав вибух гніву в поліціянта. — Маєте сю заслугу, що перші відкрилисье сей напис, котрий, як ви також слушно твердите, міг бути написаний, лиш через другого учасника таємничої драми. До тепер не мав я часу оглянути сеї кімнати, але коли позволите, учиню се сейчас.

Говорячи се, виняв з кишені центиметер і велику округлу люпу. Уоружений тими двома приладами, почав ходити тихим кроком по кімнаті, в однім місци затримуючи ся, в другім приклякаючи, а навіть кладучи ся на землю. Занятэ се так його переймало, що здавало ся, що він забув о нашій присутности: шептав до себе півголосом, то стогнав, свистав, видавав оклики заохоти і надії. Пригадував мені расового, добре витренованого гінчого пса, що гнав там і назад серед дерев, і від часу до часу зраджував свою нетерпеливість коротким гавканєм, доки не впаде на власний слід.

Сей дослід тревав менше-більше двайцять мінут.

Гольмс раз мірив віддаленэ між двома слідами з найбільшою точністю, а котрих я цілком не бачив, то знов прикладав центиметер до стіни, також в незрозумілий для мене спосіб. В однім місци кімнати зібрав з підлоги дуже старанно трохи пилу і сховав його до коверти. Вкінці приглянув ся через люпу написови на стіні, оглядаючи кожду букву з осібно з найбільшою увагою, відтак вложив центиметер і люпу до кишені, а на його лиці відмалювало ся задоволенэ.

— Кажуть, що талановитий чоловік э невтомимий в зношеню трудів — завважав з усьміхом — се означаэ цілком не слушне, але можна його примінити до праці слідчого агента!

Грегсон і Лестард приглядали ся маніпуляції товариша з великою цікавістю, полученого з тінею погорди. Не доглянули вони правдоподібно сього, що я бачив тепер ясно: що найменші діла Шерльок-Гольмса, мали ціль практичну і цілком вито означену.

— І щож ви тепер о тім думаєте? — спитали оба рівночасно.

— Позбавив би я вас заслуги, вияснення сього загадочного діла, коли-б я мав претенсію помагати вам — відмовив мій товариш. — Ви радите собі так добре, що було би шкода, коли-б вам тут хто мішав ся. — В тоні Гольмса звучала неописана злоба. — Але, коли схочете мене повідомляти про перебіг слідства, то я радо буду старав ся вам помочи, о скільки можна, — продовжав. — Тимчасом хотівбим поговорити з поліціантом, котрий знайшов тіло. Чи можете мені сказати, як називаєть ся і де мешкає?

Лестард заглянув до записника.

— Іван Рено, — пояснив. — Тепер вже не є на службі. Знайдете його під числом 46, Ендлэй Корт, Кіннігтон Парк Гейт.

Гольмс записав адресу.

— Ходіть, доктор — сказав. — Пошукаємо сього панка, — відтак звертаючись до обох поліціантів, сказав: — На пращанє скажу вам кілька слів, котрі можуть вам придати ся. Без сумніву довершено тут убійства, а убійником був мужчина, високого росту, в силі віку, котрий має пропорціонально малу ногу, носить ординарні чоботи з квадратовими носами і на разі курил цигаро Трічинополь. Приїхав сюди зі своєю жертвою в дорожці чотироколесовій, до котрої був запряжений кінь, котрий мав три старі підкові, а четверту нову, на одній з передних ніг. Після всякої правдоподібности має убійник церу дуже червону і надзвичайно довгі пазурі в правій руці. Э се лиш дрібні вказівки, але можуть вам бути пожиточними.

Лестрад і Грегсон поглянули на себе з усміхом недовірливости.

— Коли однак сього чоловіка замордовано, то в який спосіб? — поспитав перший.

— Отруєю, — відмовив Шерльок-Гольмс сухо і забрав ся до відходу. — Ще слово, Лестрад — додав, затримуючись при дверях. — Рахе се німецьке слово і значить "месть", отже не тратьте часу на шуканє панни Рахелї.

І, пустивши сю стрілу, відійшов лишаючи своїх двох суперників в остовпіню.

Розділ IV.

ЩО СКАЗАВ ІВАН РЕНЕ?

Була вже перша, коли виходилисьмо з під ч. 3. в Лаврістон Городу. Шерльок-Гольмс запровадив мене до найблизшого бюро телєграфічного, звідки вислав довгу депешу. Відтак закликав дорожку і казав їхати під адресу, яку подав Ле-страд.

— Нема як вістка з першої руки — завважав; — вже справді знаю, чого в тій справі держати ся, але належить дізнати ся всього, що лиш можна; не належить нічого занедбувати.

— Вправляєте мене в подив добродію; не схочете певно вмовити в мене, що ви певні всіх тих фактів, о котрих говорилисьте, як видаєте ся на погляд?

— Не можливо тут ошибати ся — відмовив. — Першою річю, яку я зауважав, по прибуттю на місце був се подвійний слід коліс дорожки вздовж штахет. Прецінь, дощ від тижня не падав аж до вчера, так, що сї глибокі рівці мусїли вирити ко леса нинішної ночі. Э там також сліди підків: відбитка одної з них э о много виразнійша, чим прочих трьох, а се вказує, що ся одна підкова була нова. Скоро дорожка була там вже підчас дощу, а не заїзджала нині рано, о мене запевняв Грегсон, мусїла отже приїхати в ночі, а з відси просте заключенє, що привезла убійника і його жертву.

— Ваші висновки э цілковито льогічні — відмовив я. — Але з чого могли ви викомбінувати, якого росту був убійник?

— Бачите добродію, ріст мужчини, в девятьох случаях на десять, можна дослідити після довжини його кроків. Э се обчисленє дуже просте, але не хочу вас тим нудити. Скажу вам лиш, що я міг два рази змірити кроки сього чоловіка; найперше на болотнистій землі в городі, відтак на закурений підлозі в кімнаті. Відтак мав я іще один спосіб, щоб справдити мій рахунок. Коли чоловік пише на стїні, начертує слова інстинктивно, на височині своїх очий. А напис, котрий бачилисьмо, був шість стіп над землею. Отже як бачите, потвердженє сього всього було лиш дитинною іграшкою.

— А його вік? — запитав я.

— Коли мужчина може скочити без найменшого напруже

ня на чотири і пів стопи, то значить, що він не є старий і знеможений; а так широка була баюра на городовій стежці, через котру він перескочив. Сліди обува ліпшого обходять баюру, а чоботи, з квадратовими носами, перескочили її. Нема справді в тім всім жадної тайни. Примінюю по просту до звичайних фактів декотрі теорії обсервації і дедукції, котрі я поручав в своїй статі. Чи є ще що, що вас інтригує?

— Пазурі і цигаро Тріхинополь? — відповів я.

— Вираз на стіні зістав написаний вказуючим пальцем, умоченим в крові. Завдяки своїй люпі доглянув я, що вапно було легко здрапане, а се не лучило би ся если би сей мужчина мав обтяти пазурі. А що до цигара, то я зібрав троха попілу з землі; є він темний і не розсипає ся, але укладає ся верствами; а такий попіл дає лиш цигаро Тріхинополь. Я спеціяльно студійовав попіл цигар, а навіть написав о тім предметі монографію. Схлібляю собі, що можу від одного погляду ока розрізнити попіл, якого будь роду цигар, або тютюну. В пізнаванню отже таких даних ріжнить ся слідчий агент від Грегсонів і Лестрадів.

— А червона цера? — запитав я.

— Ах. се твердженє було дещо ризиковне, хотяй не сумніваю ся що маю слушність. Але, не питайте мене в тій хвилі.

Я пересунув долонею по чолі.

— Крутить ся мені в голові — сказав я. Чим довше застаю ся над тим, тим більше таємничим видаєть ся мені се все. Чому сі два мужчини, если їх було двох, приїхали до пустого дому? Що ся стало з дорожжарем, котрий їх там довів? В якій спосіб може чоловік змусити чоловіка до зажитя трутини? Звідки походила кров? Яку ціль мав убійник, скоро рабунок виключений? В який спосіб дістала ся там жіноча слюбна сбручка? А передовсім, чому перед відходом, виписав сей другий мужчина, німецький вираз "Рахе"? Признаю ся, що не бачу способу полученя тих всіх фактів.

Мій товариш усміхнув ся з признанєм.

— Ви вичисляєте дуже ясно і дуже стисло всі трудности положеня — сказав. Много иньших подробиць є еще не вияснених, хотяй маю вже, що до головних точок, усталену опінію.

Що ся відносить відкриття бідного Лестрада, був се по просту викрут, в ціли впровадження поліції на мильну дорогу, через підсуненэ думки, що німецькі социялісти і тайні союзи суть за мішані в сю справу. Однак слова Рахе не написав Німець. Буква А. эсли ви зауважали, децо пригадуэ А з азбуки німецької; тимчасом эсли Німець, як в тім случаю, пише великими друкованими буквами, уживаэ завсїгди латинської азбуки. Тому можемо на певно твердити, що сего Німець не зробив, але хтось дуже незручний, котрий хотїв аж за добре зробити. Був се як кажу, викрут, в ціли впровадження слїдства на мильну дорогу. Не скажу тобі доктор, в тій справі нічо більше. Той що слїдить тратить урок і віру у людей, эсли раз вияснить свої штуки. Эслибим вас надто втаэмничив в свою методу праці, прийшли би ви певно до заключеня, що я э собі звичайний чоловічок.

— Ніколи в сьвітї — відмовив я; — ви піднесли званэ слїдчого агента, о скілько се можливе, до уровени стислої науки.

Мій товариш почервонїв з задоволення, чуючи сї слова, висказані тоном щирим і поважним. Я зауважав, що він був вражливий на підхлїбства, відносячі ся до эго слїдчого талану, як молода дївчина на компліменти, відносячі ся эї краси.

— Скажу вам эще одно — сказав. Мужчина, котрий мав тонке обувэ, делїкатнійшої роботи, і сей що мав чоботи з квадратовими носами, приїхали одною дорожкою і йшли стежкою в найліпшій згодї, правдо подїбно по під руку. Як прийшли до дому, ходили по кімнатї, а радше ходив сей, що мав чоботи з квадратовими носами, а тамтой стояв на місци. Се все вичитав я з пороху на підлозі, а крім сего сей, що ходив впадав по степенно в велике роздражненэ. Тоэ виказала зростаюча величина эго кроків. Цїлий час говорив, а в кінци гнів эго замінив ся в бішеність і тоді безперечно наступила трагедия. Но, сказав я вам вже все, що сам знаю, бо проче се лиш припущеня і здогади. В кождім разї яко точку виходу, посїдаємо добру підставу. Мусимо ся поспішити, бо пополудни хочу піти на концерт Галього, щоби послухати Норман Неруда.

Балакалисьмо так, їдучи брудними уличками і крутими улицями. Нараз на найбруднійшій і найтемнійшій, наш дорожкар станув.

— Там э Ендлей Корт — сказав, вказуючи вузкий перехід, серед довгої, темної лінії, утвореної мурами. Ту зачекаю.

Ендлей Корт не представляв ся цілком принадно.

Через вузкий перехід дісталисьмо ся на подвірэ, вилужене звичайним каменем, а оточене смердячими норами, котрі служили до мешканя. Торувалисьмо собі дорогу серед товпи замузаних дітваків і шнурів позавішуваних білэм, неозначеної краски, але в кінци дійшлисьмо до ч. 46. де на дверях ясніла мосяжна табличка, на котрій було виписано Ренс. На наше питанэ відповіджено нам що поліцай спить і впроваджене нас до невеличкої фронтової кімнатки. Війшов по хвилі, очевидно не задоволений з сего, що ему перервано сон.

— Я зложив рапорт в бюрі — відмовив.

Гольмс витягнув десять-шелінгову монету з кишені і почав ся нею від нехочу бавити.

— Волілибисьмо сю історію почути з ваших уст — відповів.

— З-великою приятністю розкажу вам все, що знаю — сказав поліціант не відриваючи очий від золотого гроша.

— Роскажіть же нам по своїому все, що стало ся. Ренс усьвів на софі, покритій волосінницею, і поморщив брови, під впливом напруження памяти, щоби не опустити жадної дрібниці.

— Отже розкажу з кінця — зачав. Моя служба зачинаэть ся о десятій вечером, а кінчить ся о шестій рано. О одинайцятій зайшла бійка під "Білим серцем", але дальше було цілком спокійно в моім ревірі. О першій зачав падати дощ, а опісля стрінув я товариша, Генрі Морчера, котрий маэ ревір в Голенд Гров; сталисьмо на розі улиці Генріэти і балакалисьмо добру хвилю. Відтак, могла бути тогді друга, а може троха пізнійше, помислив я, що варта обійти Брікстон Ровд і побачити, чи там все в ладі. Час був поганий, всюди пусто, анї живої душі не стрінув я через цілу дорогу, лиш минули мене дві дорожки. Я так волік ся нога за ногою, а між нами говорячи, думав я собі, якби то добре було, щоби так мати з кватирку горівки, щоби розігріти ся, аж нагло доглянув я сьвітло сьвічки в знанім домі. А я знав добре, що сї два дома в Лорістон Гарденс э пусті,

бо властитель не хоче направити каналів, хотяй послідний льо катор одного з домів помер на тиф. Я остовпів, видячи сьвітло в вікні і сейчас підозрівав, що там щось стало ся. Підійшов до дверей...

— Затрималисьте ся і завернулись до фіртки городової — перервав мій товариш. — По що?

Ренс напрасно порушив ся і з виразом найбільшого здивованя дивив ся на Гольмса.

— Так — промовив по хвилі — так було, але звідки ви знаєте о тім? Бо видите добродію, як я дійшов до дверей і став перед тим домом, таким тихим і пустим, помислив я собі, що не завадилоби мати когось при собі. Не бою ся я там ні чого ту на землі, але прийшло мені на гадку, що може то сей небіщик, що вмер на тиф, прийшов оглянути канали, котрі його забили. А як я собі то подумав, огорнув мене такий страх, що я вийшов аж за штахети, щоби побачити, чи не побачу де ліхтарні Морчера; але не доглянув я, ані його, ані жадної живої душі.

— Не було нікого на улиці?

— Нікогісінько добродію, навіть пса. Зібрав я тоді цілу свою відвагу, вернув і отворив двері. Було цілком тихо, отже я підійшов аж до кімнати, де ясніло сьвітло. Там сьвітила ся на печи червона, воскова сьвічка і при її блеску побачив я....

— Так, знаю, що ви побачили. Обійшлисьте кімнату кілька разів, клякнулисьте при трупі, потім вийшлисьте до кухні і трібувалисьте отворити замок, а опісля...

Іван Ренс зірвав ся на рівні ноги, з виразом переполоху на лиці і підозріня в очах.

— Де ви добродію укривали ся, де ви се все виділи? — закликав. — Здаєть ся, що ви о много більше знаєте, як повиннісьте.

Гольмс розсьміяв ся і кинув поліціянтови свою картку через стіл.

— Лиш не заарештуйте мене за убійство, — промовив. — Я один з псів, а не вовк; поспитайте Грегсона, або Лестрада. Говоріть дальше, щож ви зробили опісля?

Ренс усів знов на софі, однак вираз занепокоєння не счез з його лица.

— Я вернув до штахет і засвистав. На сей сигнал надбіг Марчер і двох других поліціантів.

— Чи улица тоді була пуста?

— Менше більше, о стільки, що не було на ній нікого, хто мігби на щось придати ся.

— Що ви через се розумієте?

Поліціант скривив ся.

— Бачив я в житю не одного піяка — промовив, — але когось так п'яного, як сей волоцюга, на котрого я тоді впав як виходив, не стрінув эще до тепер. Учепив ся штахет перед хатою і верещав під небеса якусь пісоньку. Він не міг стояти на ногах, а тим менше нам помочи в чімсь.

— Який се був рід чоловіка? — спитав Шерльок Гольмс.

Сей допит видко гнівав Івана Ренса.

— Незвичайний піяк — відмовив. — Бувби певно збудив ся рано на поліційній стації, якби ми не були чим иншим заняті.

— А його лице... одіж... чи зауважалисьте? — перервав не терпеливо Гольмс.

— Очевидно, скоро мусів я його підтримувати на спілку з Морчером. Був високий, лице мав червоне, з долини обв'язане...

— Досить! — закликав Гольмс. — Що з ним стало ся?

— Малисьмо і так досить роботи, не було часу ним займатися — відповів поліціант — подразненим тоном. — Заложу ся, що надибав дорогу до дому.

— Як був одітий?

— В бронзове пальто!

— Чи мав батіг в руках?

— Батіг?... ні.

— Мусів його отже зіставити — мрукнув мій товариш. — Не чулисьте, ані не виділисьте відтак случайно дорожки?

— Ні.

— Маэте, се для вас — сказав Гольмс, подаючи поліціянтови золотий гріш, відтак встав і взяв капелюх. — Бою ся, що ви Ранс не зайдете високо в своїй карієрі. Повиннісьте мати голову не лише до окраси, але і до ужитку. Моглисьте були сеї ночі заслужити собі на гальйони підофіцера. Сей чоловік, котрого ви мали сеї ночі в своїх руках, мав ключ сеї тайни; власне його шукаємо. Говоренэ о тім тепер не маэ ціли; говорю вам, що воно так э, а не инакше. Ходіть, — доктор.

Вернулисьмо до дорожки, лишаючи нашого інформатора очевидно занепокоэного, хотяй нам недовіряючого.

— Що за квадративий ідіот! — сказав Гольмс з горестю підчас їзди до дому. — Подумати, що мав таку птицю в руках і з неї не скористати!

— Я эще не можу полапати ся в тім всім. Правда опис сего піяка згоджуэть ся з вашим виображенэм о другім акторі нашої драми. Але, чому раз випочивши вернув до дому? Злочинці не мають сего звичаю.

— Обручка, чоловіче, обручка! По ню вернув. Коли не знайдено иншого способу зловити його, можемо завсїгди зуживати обручку, яко принаду. Але я його зловлю, доктор; заложу ся, що буду його мати. А маю се все вам завдячити. Колиб не ви, не бувби я пішов і стративбим одну з найцікавійших справ.... Червоний шлях злочину вэ ся і гине серед безбарвного пасма життя людського, а нашим обовязком э знайти сей шлях, відслонити його і висьвітлити від початку до кінця. Тепер на сніданэ, а відтак на концерт Неруди. Як вона знаменито виконуэ ноти, з якою вправою володіэ смичком!... Як називаэть ся сей маленький твір Шопіна, котрий вона так знаменито граэ: Тра-ля-ля-ліра-ліра.

Розвернений в дорожці підсвистував собі як жайворонк, сей гінчий пес-аматор, підчас коли я застановлював ся над всесторонністю людського ума.

Розділ V.

Оголошенэ спроваджуэ гостя.

Зворушення, які я зазнав рано, були надто сильні для того. слабого эще, здоровля; тому по полудни був я вичерпаний цілком. Коли Гольмс пішов на концерт, ліг я на софі і старав

ся заснути. Даремний труд! Я мав ум надто подразнений тим, що зайшло, а в мозку крутили ся найдивніші урозня і підозріння.

Скільки разів замкнув я очі, видів, я сего трупа з лицем горіля і з повикручуваними членами. Вражінє, яке се обличчє зробило на мені, було так страшне, що я починав чути рдячність для того, хто эго усмертив. Бо эсли коли небудь черти людські носили пятно найгіршого проступку, то певно жадне не було назначене тим пятном сильнійше, чим черти Еноха Й. Дреббера з Клэвелянду: Не менше однак мусів я признати, що справедливости повинно ся стати за досить і що нікчемність замордованої жертви не може бути лагодячою обставиною в очах права.

Чим більше застановляв ся я, тим неправдоподобнішою видавала ся мені гіпотеза мого товариша, що сей чоловік зістав отроэний. Пригадав я собі, що Гольмс нюхав його уста, і не сумнівав ся я, що він віднайшов вказівку, котра, піддала йому сю гадку. Эсли однак не отруя, то щож иньшого спричинило смерть сего чоловіка, скоро не було ані рани, ані знаків удушення? А з другої сторони, чияж кров поляла ся цюрком по підлозі?

Не було слідів борби, жертва не мала також оружя, котрим моглаби зранити противника. Я чув, що доки сі не зістануть відповідно вияснені, ані Гольмс, ані я, не будемо могли спокійно спати. Рівновага і певність себе мого товариша, були для мене доказом, що він виснував собі теорію, що вияснює сі всі факти; але якою була ся теорія, не годен був я навіть догадати ся.

Гольмс вернув пізно, і то так пізно, що було очевидно, що не цілий час був на концерті. Я вже сидів при обіді, як він прийшов.

— Концерт був знаменитий — сказав — займаючи звичайне місце. — Памятаєте добродію, що каже Дарвін про музику? Він твердить, що люди уміли її сотворити і оцінити на довгий час перед тим, нім научили ся говорити. Може тому переймає нас музика так до глибини. Ми носимо в душі неясні спомини сеї епоки, що тоне в мраці віків, коли сьвіт був эще в стані дитинства.

— Понятэ троха за широке — завважав я.

— Понятя повинні завсiгди бiти так шiрокi, як природа, эсли маюць бiти iї виразом — вiдмовив. — Але, що вам стало ся? Ви цiлком без гумору. Чи би ся справа з Брикстон Ровд роздразнила вас до сего степеня?

— Эсли маю сказаць правду, так э — вiдповiв я. Я повинен бiти бiльше загартованый по свiйх афганiстанських досьвiдах. Я дивив ся на товаришiв почвертованых на куснi пiд Майвандом i не тратив я зимноi крoви.

— Розумiю вас. Сей выпадок э окружeний тайною i се дiлаэ на фантазiю; там дe не працуюэ фантазiя, там нема i страху. Читалiсьце вечiрнi дзeвнiкi?

— Нi.

— Описуюць досiць точно цiлу справу; але не згадуюць лиш о тiм, що кoли трупa пiднеслi з мiсця, упала на зeмлю жiноча слюбна обручка. Але се i лiпшe.

— Чoму?

— Глянiце на сe оголошeнэ — вiдповiв. — Я розiслав його до всiх дзeвнiкiв, нiнi ранo, як лиш вeрнулiсьмo.

Подав мeнi дзeвнiк, а я глянуv на вказанe мiсце: Першe оголошeнэ в радi "знайдeных рiчiй" звучалo: "На Брикстон Ровд" нiнi ранo найдeнo слюбнy обручку, нa дорoзi мeжi гoспoдoю пiд "Бiлим сeрцeм" a "Гoлeнд Грoв". Згoлoсiтi сe мoжнa пo звoрoт до Др. Вaтсoнa 221 улiця Бaкeр, мeжi гoдiнoю oсьмoю a дeвятoю нiнi вeчeрoм".

— Пeрeпpашaю вас дужe, що я ужив вaшoгo нaзвiскa — сказав Гoльмc. — Эслибiм бyв пoдав свoэ влacнe, тo нe oдiн з тiх iдioтiв мiгбi йoгo заввaжaтi i сxoтiвбi сe в справу вмiшaтi.

— Мaлiсьцe слyшнiсть — вiдповiв я. — Але пpипустiм хтoсь згoлoсiтi сe, a я нe маю пeрстeня.

— Oвшiм, мaeтe — сказав — пoдaючi мeнi обручку. — Мoжeтe iї вiддaтi, э мaйжe тaкa сaмa.

— A хтo, нa вaш пoгляд, згoлoсiтi сe до нac, в нacлiдoк сeгo oгoлoшeння?

— Очевидно, сей добродій в бронзовім пальті... наш приятель о цвітучім лицю, в чоботах з квадратовими носами. Коли не прийде сам, то пришле спільника.

— Чи така прогулька не видасть ся йому небезпечною?

— Зовсім ні. Коли мої здогади є слушні, а маю причини думати, що так, сей чоловік наразить ся радше на всяку небезпеку, якби мав стратити обручку. Я є майже певний, що опустив її, похиляючи ся над трупом Дреббера і на разі не завважав сего. Коли вийшов на улицю, завважав згубу і спішно вернув, але вже застав поліцію, котра прибула, завдяки його дурноті; бо не потрібно лишив горючу свічку.

Мусів удавати п'яного, щоби відвернути підозрінє, яке могла взбудити його присутність при штахетах. Тепер поставте ся в його положенє. Застановивши ся, міг припустити, що загубив перстень на улиці, коли вийшов з дому. Щож в такім случаю зробить? Буде покwapно читати оголошенє в вечірних дневниках, о загублених річах. Очи його звернуть ся і на моє оголошенє, буде ущасливлений. Чому мавби ся бояти засідки? Нема причини припускати, що сей, хто знайшов перстень, догляне в нїм звязь з убійством. Тому повинен прийти. І прийде. Побачите його перед упливом години.

— А щож тоді? — запитав я.

— О, се оставте мені. Маєте яке оружє?

— Маю старий службовий револьвер і кілька набоїв.

— Добре би було коли-б ви його очистили і набили. Будемо мати до діла з чоловіком, котрий нічого не має до страчення, а хотяй я заскочу його нечаяно, однак добре є бути при готованим на все.

Удав я ся до спальні і услухав ради Гольмса. Коли я вернув з револьвером, застав я попрятаний стіл, а Гольмса зупленого в улюблене занятє; трункав на скрипці.

— Біг справи приспішаєть ся — сказав; — власне одержав я відповідь на мою депешу з Америки. Виказуєть ся, що мої здогади були слушні.

— Які? — спитав я поспішно.

— Треба буде натягнути нові струни на мою скрипку —

відмовив. — Вложіть револьвер до кишені. Як сей добродій прийде, то говоріть з ним цілком обоятно, а мені лишіть решту; передовсім не перестрашуйте його дуже бистрим вдивлюванєм ся в нього.

— Вже осьма — промовив я, поглядаючи на годинник.

— Так. Правдоподібно буде тут за кілька хвиль. Відхиліть двері. Так... досить. А тепер вложіть ключ від середини. Дякую! Дивіть добродію, вишукав я вчора на лавках стару цїкаву книжку видану по латині, в Лієж, в Голяндії р. 1642. Голова короля сиділа йому іще тоді добре нашої, коли друковано сю книжку в бронзовій окладинці.

— А хто її друкував?

— Якийсь Пилип де Крой. На першій стороні видко напись, виписану зблідлим чорнилом: "Вайт." Правдоподібно якийсь совістний адвокат з XVII віку; письмо його чути правником. О, здаєть ся мені, що отсе вже наш очікуваний!

Коли се говорив, відозвав ся голосно дзвінок. Шерльок-Гольмс встав тихо і обернув крісло в напрямі дверей. Чулисьмо, як слуга перейшла через сїни і відсунула засуву.

— Чи тут мешкає др. Ватсон? — спитав чистий голос, але шорсткий.

Не моглисьмо дочути відповіді слуги, але двері замкнули ся і хтось зачав входити по сходах, непевним волочучим ся кроком. По лицю мого товариша, що чуйно надслухував, перейшов вираз здивованя. Кроки волокли ся відтак по коритарі, а вкінці хтось легко запукав.

— Прошу увійти! — закликав я.

На сей зазив, місто страшного мужчини, котрого ми надіяли ся, ввійшла, криваюча, дуже стара баба з зівялим і поморщеним лицем. Наглий блеск сьвітла видко осліпив її, бо коли поклонила ся, стояла клапаючи каправими і червоними очима, а дрожачими пальцями шукаючи чогось в кишені. Я глянув на мого товариша; на його лиці малював ся вираз такого розпучного розчарованя, що я з трудом задержав повагу.

Стара відьма витягнула вкінці з кишені вечірний дневник і показала на наше оголошенє.

— Ось се мене тут спровадило, прошу ласки панів — промовила, складаючи низький поклін; — золота слюбна обручка, найдена на улиці Брикстон Ровд. Се найпевнійше обручка моєї дочки Салі; віддала ся перед роком, а чоловік її стерником на кораблі. Боже милосердний, щоби то було, колиби він так вернув і застав її без обручки! Не дуже він там чемний взагалі, а щож доперва, коли собі трохи підіпэ. З перепрошенэм панів, Салі пішла вчора до цирку з....

— Богу дякувати! закликала стара. — То доперва Салі утішить ся! Так, се та сама.

— Чи се її обручка? — спитав я.

— Яка ваша адреса? — спитав я беручи олівець.

— Улиця Дункан, 13. Говндич. Кавалок дороги....

— Брикстон Ровд не лежить між жадним цирком а Говндич — відізвав ся сухим тоном Шерльок-Гольмс.

Стара баба відвернула ся і кинула проникливий погляд з під зачервонілих повік на горячого.

— Сей пан питав ся о мою адресу — відмовила — Салі мешкає на Майнфілд Плейс, Пікгем 3.

— А як називаєте ся?

— Я Соэр... вона Деніс, бо оженив ся з нею Тома Деніс, великий хлоп, пристойний, а доки він є на морю, не має рівного собі стерника, але на суші, між жінками а шинками...

— Ось ваш перстень — перервав я; послушний знакови, який дав мені товариш; — найправдоподібнійше належить він до вашої дочки і тішу ся, що можу звернути його правній властительці.

Бурмочучи під носом благословенства і подяки, стара чарівниця всунула перстень до кишені і незабаром дійшов до нас зі сходів відголос її суваючих кроків.

Скоро лиш замкнули ся за нею двері, Шерльок-Гольмс зірвав ся на рівні ноги і побіг до своєї спальні. За хвилю вернув в плащу і з хусткою на шиї.

— Піду за нею — промовив поспішно; — се безсумніву спільничка нашого добродія і запровадить мене до нього. Ждіть на мене.

Ледво замкнули ся двері за нашим гостем, Гольмс збіг зі сходів. Я виглянув через вікно і добачив, як стара волокля ся поволи по противній стороні улиці, а Гольмс ішов за нею в певнім віддаленю. "Або ціла його теорія хибна", подумав я собі, "або запровадить його до самого ядра тайни". Без потреби поручав мені, щоб я ждав на нього; я чув і так, що не заплющу ока, доки не буду знати висліду сеї пригоди.

Була близько девята година, коли Гольмс вибрав ся в дорогу. Я не мав понятя, як довго забарить ся; тоді розсїв ся я вигідно і, курячи файку, перекидав сцени з життя в Чехії Генрика Мургера. Вибила десята і я дочув відголос кроків служниці, що ішла спати; вибила одинайцята і відізвали ся поважніші кроки газдині, що змїряла до тої самої ціли. Нарешті, перед самою дванайцятою дав ся чути скрегіт ключа в замку. Заледви Гольмс війшов, вичитав я з виразу його лица, що йому не повело ся: він видавав ся рівночасно і зіритований, аж вкінци веселість взяла верх і він вибух голосним сьміхом.

— Не хотївбим за ніщо в сьвітї, щоби сі з Скатленд-ярду довідали ся о моїй пригоді — закликав, падаючи на фотель. — Кпив я з них немилосердно, але вони з мене взаїмно кпилиби до кінця життя. Але я можу собі дозволити на сьміх, бо є певний, що завсїгди їм дорівнаю.

— Щож стало ся? — спитав я.

— Зараз вам розкажу, бо щож мені шкодить, що ви довідаєте ся, як дуже мене взяли "на бас"? Ся стара відьма, перейшла кусень дороги, почала кривати, начеб її заболїла нога, вкінци стала і закликала переїзджаючу дорожку. Я старав ся зблизити до неї о скілько мож, так, щоби учути її адресу, але се було злишно, бо крикнула так голосно, що міг її почути кождий, ідучий по другій стороні: "Їдьте на улицу Дункан 14. Говндич." Подумав я собі, що сказала нам очевидно правду, а переконавши ся, що всїла до дорожки, я учепив ся з заду візка. Э се штука, котру повинен посїдати кождий поліціянт. Тоді рушилисьмо в дорогу і не задержалисьмо ся аж під вказаною адресою. Зіскочив я, заким доїхалисьмо на місце і з найобоятнішою міною в сьвітї пішов по хіднику. Дорожка стала візник зійшов з кізла, отворив дверцята і стояв хвилю, вижидаючи. Але... ніхто не висїдав. Коли я підійшов до дорожки, ві

зник, вистрашений, стремів в ній до половини, навіть перевертав подушки сиджень і сипав добірними проклинами, яких я іще не чув. Пасажирка зникла, пропала як камінь у воду і здається мені, що багато часу мине, заким візник відбере свою заплату. Засягнувши відомости під ч. 13 довідалисьмо ся, що сей дім належить до маючого гандляра паперу, що називається Кісвік і що ніхто там не знав прізвіща Саєрані Деніс.

— Алеж мій добродію — закликав я здивований — хиба не вмовите в мене, що та криваюча баба була в силі висісти з дорожки в бігу і то так, що анї ви, анї візник не завважали!

— Най чорти пірвуть таку стару бабу! — сказав Шерльок-Гольмс з гордостю. — То з нас старі баби, що так далисьмо ся підійти! Мусів се бути молодий хлопець, незвичайно сильний, а до того дуже добрий актор. Се його перебранє було знамените. Він очевидно бачив, що я сліджу його і ужив такого викруту, щоби мені висмикнути ся. Показується з сего, що чоловік, котрого шукаємо, не є так самітний, як ми припускали, але має також приятелів, котрі є готові наразити ся для него. Доктор, ви цілком вичерпані, видко се по вас. Послухайте моєї ради і положім ся спати.

Я був справді дуже утомлений, тому не спротивляв ся. Оставив Гольмса, сидячого коло печи, в котрій горів огонь, і довго в ночі чув я іще здавлені, сумні тони його скрипки, що доказувало, що він безнастанно роздумував над незвичайною тайною, котру постановив відкрити.

ТОВІЯ ГРЕГСОН ДОКАЗУЄ ДО ЧОГО Є СПОСІБНИЙ.

Дневники слідуєчого дня були переповнені "Тайною з Брікстон" як її титулювали. Кождий поміщував довгі описи справи, а декотрі друкували іще в додатку вступні статі. Були там і для мене нові обставини. До тепер маю іще в записнику витинки і витяги, відносячі ся до тої справи, а отсе зміст голов кількох часописий:

На гадку "Дейлі Телєграф", в судових річниках рідко лучається стрінати так незвичайну трагедію. Німецьке назви-ско жертви, брак всіляких причин злочину, грізна напись на стіні, все то вказує, що сей чин поповнили політичні емігранти і революціонери. Соціялісти мають много союзників в Амери-

ці, а померший безсумніву переступив приписи їх тайного кодексу, а вони слідили за ним і найшли в Лондоні. Мимоходом згадавши о тайних судах "агна тофана" Карбонарія, марграфині Брінвіллера, теорії Дарвіна, засадах Мальтуса, проступниках, убійниках з доріг Реткліфту, стаття кінчила ся відозвою до ряду, накликаючи до пильнішого догляду над чужинцями в Англії.

"Стандард", коментуючи факти, писав, що подібне безправ'я лучаєть ся звичайно, коли державою править вільнодум не сторонництво. Випливають вони з заколотів, які повстають в умах товпи через розсїванє понять, котрі підкопують повагу всякої влади. Небіщик був Американцем, котрий прибув перед кількома тижнями до столиці. Замешкав у пані Сембервел. В подорожі товаришив йому приватний секретар, д. Йосиф Стангерсон. Оба попрощали газдиню вівторок, дня 4. б. м. і поїхали на стацію Юпон, і заявили їй, що мають замір удати ся до Ліверполя. Відтак бачено їх разом на пероні, а опісля нічого з них не було чути, аж доки не найдено тіла Дреббера в пустім домі на Брікстон Ровд, о кілька миль від Евстону.

В який спосіб дістав ся там? Хто був його убійником? Все се окружене якоюсь тайною. З задоволенєм довідуємо ся, що дд. Лестрад і Грегсон зі Скатленд-Ярду взяли в свої руки вислідженє сеї справи; можемо отже бути певними, що сї звісні, досвідчені поліційні агенти, незабаром висвітлять сю таємничу справу.

"Дейлі Нюс" не сумнівав ся, що се політичний проступок. Деспотизм всіх континентальних держав і брак лібералізму вчинили, що до нашої держави виємігрували люди, котрі могли би оказати ся добрими горожанами, колиб не були розгорячені тим всім, що пережили. Серед тих людей обов'язував кодекс честі, а кожде виломленє ся з під його приписів, карано смертю. Поліція повинна доложити всіх заходів, щоби відшукати секретаря, Стангерсона, і дізнати ся обставин життя убитого. Великим кроком наперед є відшуканє адреси дому, в котрім мешкав; а стало ся се, завдяки проворности і ревности д. Грегсона зі Скатленд-Ярду.

Читалисьмо разом сї нотатки, сидячи при сніданю з Шерльок-Гольмсом, котрого вони очевидно інтересували.

— Сказав я вам, що щонебудь станеться, Лестрад і Грегсон будуть збирати лаври.

— Се залежить від звороту, який возьме справа.

— Дайте спокій! анї трохи. Коли убійника зловлять, станеться се, завдяки їх заходам; коли їм вихопить ся, наступить се мимо їх заходів. Щонебудь зроблять, будуть мати завсїгда сторонників.

— А се що, до лиха? — закликав я, бо в сїнех і на сходах дав ся чути відголос численних кроків і окликів обурення, котрі висказувала наша господиня.

— Дивізія армії слідчої поліції з улиці Бейкер — відмовив Гольмс з цілою повагою, а коли се говорив, до кімнати впало шістьох лобузів таких брудних і обдертих, яких я іще в житю не бачив.

— Тихо, спокійно! — закликав Гольмс, строгим тоном і обідранці стали відразу в ряд, неповоручно, як шість відражаючих статуй.

— На будуче будете присилати Вигінса з рапортом самого а прочі маєте чекати на улици. Розумієте? Вигінс, довідалисье ся чого?

— Нї пане — відмовив один з обїрванців.

— Я був сего певний. Однак не залишайте шукати, доки не довідаєте ся. Маєте тут — дав кождому шилінга. — А тепер марш; щобисье мені на другий раз принесли красші вістки.

Кивнув рукою, а хлопчиська побігли як щурі, по сходах а за хвилю долїтали нас з улиці їх крикливі голоси.

— Деколи такий малий жебрак принесе далеко лїпші вісти, як шість поліційних агентів — замітив Гольмс. — Сам вид поліціянта вистарчить не раз, щоб замкнути людям уста. Сї обїрванці ходять всюда і все чують. Притім добрі з них лиси; лиш бракує їм належної організації.

— Чи ви послугуєте ся ними в справі Брікстон? — спитав я.

— Так э; хотївбим вияснити одну точку. Врештї се лиш квестія часу. Ого! довідаємо ся якоїсь новини! Грегсон іде у-

лицею, а на його лиці малюєть ся невисказана радість. Думаю що хиба іде до нас. Так, задержав ся... Ось і він!

Потягнений дзвінок сильною рукою, голосно відізвав ся і незабаром ясноволосий поліціант минув сходи, скачучи по трі степені і впав до нашої кімнати до забави.

— Дорогий добродію! — закликав, стискаючи руку Гольмса, котрої сей до него не витягав — прошу мені погратулювати. Вже все маю в руках, ціла справа ясна як день.

Здавало ся мені, що по виразистій тварі мого товариша перейшла тїнь неспокою.

— Якто, впалисьте на властивий слід? — спитав.

— Слід властивий! Алеж добродію, наш пташок сидить вже під ключом!

— А називаєть ся?

— Артур Карпентієр, підофіцир королівської маринарки — відмовив Грегсон помпатично, затираючи товсті руки і вигинаючи тіло на перед.

Шерлок Гольмс відітхнув з очевидною полекшою, а усьміх повернув на його лице.

— Сядьте добродію Грегсон, і спробуйте одно з тих цигар — сказав. — Радібисьмо як найскорше знати в який спосіб се стало ся. Може напєте ся трохи дечого.

— Здалоби ся — відказав поліціант. — Я цілком вичерпаний працею двох останних днів. Не так напруженєм фізичним, як напруженєм ума. Ви зрозумієте мене ліпше, як хто небудь, добродію Шерлок-Гольмс, бо оба не щадимо свого мозку.

— Ви дуже ласкаві для мене, добродію Грегсон — сказав Гольмс з цілою повагою. — Розкажіть же вже раз, в який спосіб ви дійшли до такого висліду?

Поліціант розсїв ся вигідно в фотели і з задоволенєм ударив ся долонею в коліно, в приступі веселости.

— Найліпшим з того всього — закликав — э се, що той ссел Лестрад, котрий маєть ся за такого мудрого, пустив ся цілком блудним слідом. Він шукає Станджерсона, котрий має зі злочином стільки спільного, що новонароджена дитина. Не сумніваю ся, що вже його зловив.

Ся гадка видала ся Грегсонови такою потішною, що сьміяв ся на ціле горло, доки не закашляв ся.

— Щож вас навело на слід убійника?

— Зараз вам розкажу. Але, доктор Ватсон, застерігаю собі дискрецію, се лиш між нами. Першою трудностю, з якою стрітилисьмо ся, був брак всіх вказівок, що до минувшини сего Американця. Э такі, котрі ждали би відповіді на свої оголошення, або відомости, що поволи стягали ся. Але Товія Грегсон не в сей спосіб забираєть ся до діла. Ви памятаєте капелюх побіч помершого?

— Памятаю — відмовив Гольмс — капелюх від Івана Ондервуда і Синів, 129 Кенібервел Род.

Грегсон глянув на Гольмса, цілком збитий з пантелику.

— Не припускав я, що ви се завважаєте — відмовив. — Чи ви там були?

— Ні.

— А! — закликав Грегсон з задоволенєм; — не належить, видите, ніколи занедбувати жадної спосібности, хотяйби видала ся малого значіня.

— Для великого ума нема нічо малого — завважав Гольмс поважно.

— Отже, пішов я до Ондервуда і запитав його чи він продав капелюх такої величини і такого виду. Заглянув до книжки і найшов відразу, що післав капелюх до д. Дреббера, що мешкав в пансіонаті Карпентієр, Торгвай Террас. Я мав вже його адресу.

— Знаменито, дуже добре — шепнув Шерльок-Гольмс.

— Відтак пішов я до д. Карпентієр — продовжав дальше агент. — Застав я її дуже змішану і бліду. Дочка, гарна дівчина, говорячи мимоходом, мала червоні очі, а її уста дрожали, коли говорила до мене. Се не уйшло моєї уваги і сейчас зняв я письмо носом. Ви знаєте се чувство, добродію Гольмс, яке нас огортає, коли бачимо, що впалисьмо на властивий слід: всі нерви дрожать. Чи пані чули о таємничій смерті свого послідного льокатора, добродія Еноха Й. Дреббера з Клівеленду?" — спитав я.

Мати кивнула головою. Не була годна вимовити слова. Дочка вибухнула плачем. Я чув щораз виразнійше, що сї люди були замішані в нещасливу справу.

— О котрій годині д. Дреббер вийшов від вас на потяг? — спитав я відтак.

"О осьмій" — відмовила, стараючи ся запанувати над зворушенєм. — "Секретар його д. Стангерсон, сказав, що є два потяги: один о годині 9 минут 16, другий о 11-тій. Д. Дреббер мав замір їхати першим."

— І ви пані відтак вже його не бачили?

Страшна зміна зайшла в лицю жінчини, коли я задав їй се питанє. Поблїдла, як хустка і минуло кілька хвиль, заким потрафила відмовити: — "Нї" — охриплим, непевним голосом.

Настала хвилева мовчанка, відтак дочка відізвала ся спокійним, рішучим тоном:

"Мамо, лож не довела ніколи до нічого доброго. Будьмо щирі зглядом сего пана; бачилисьмо іще раз д. Дреббера".

"Най тобі Бог простить!" — крикнула п. Карпентієр, підносячи руки до неба і опускаючи ся на фотель. — "Замордувалась брата".

"Артур перший зажадавби, щоб ми сказали правду" — відмовила молода дівчина.

— Скажіть же мені пані тепер все — промовив я. Звіреня на половину, є гірші від жадних. Врешті, ви не знаєте, як далеко ми вже втаємничені в сю справу.

"Нехай наслідки спадуть на твою голову, Алїціє!" — закликала мати, відтак звертаючись до мене, додала: — "Отже скажу вам все. Лиш ви не думайте, що моє зворушенє і неспокій о сина впливають з того, що він умачав руки в тій страшній справі. Він є цілком невинний. Лиш бою ся, що він може видати ся скомпромітованим в ваших очах і інших людей. Воно справді можливе, але запорукою його невинности є чистий характер і дотеперішне житє".

— Найкористнійше для пані буде, повторяю, коли розкажете все точно — відмовив я. — Вірте мені, що коли ваш син є невинний, нічо йому не станеть ся!

"Аліціэ, може ліпше буде, як нас лишиш самих" — промовила і дочка вийшла з кімнати. — "Не мала я заміру розказати вам того всего — говорила дальше пані Карпентіэр, — але як моя дочка вже зачала, не маю іншої точки виходу. Тому постановила я все вам розказати, що стало ся не лишаючи жадної подробиці".

— То дуже мудро з вашої сторони — завважав я.

— Д. Дреббер мешкав у нас близько три тижні. Подорожував по континенті разом зі своїм секретаром д. Стангерсоном. Я завважала на їх куфрах наліплені картки з написею "Копенгага", то доказує, що вони перебували в тім місци перед приїздом сюди. Стангерсон був чоловік тихий, поважний, чого не можу сказати про його пана. Простакуватий в своїх привичках, грубіянський в обходженю, упив ся того самого вечера коли приїхав, і мушу визнати, що по дванайцятій годині в полудне не бачила-м його ніколи тверезого. Захованє ся його супротив слуги, було відражаюче, свобідне і зарозуміле а, що найгірше, зачав небавом поступати так само і з моєю дочкою, Аліцією; нераз відзивав ся він до неї в спосіб, котрого на щастє, в своїй дівичій невинности, не зрозуміла. Раз забув ся до сего степеня, що вхопив її в пів і поцілував, а ся обида обурила навіть і його секретаря, котрий не щадив йому докорів за таке безличне поступованє.

— Не розумію, для чого ви зносили се все? — запитав я. — Думаю, що пані можуть позбути ся своїх льокаторів в кожній хвилі?

Пані Карпентіэр счервоніла на моє слушне питанє.

"Бодай я була викинула його першого дня, як лиш показав ся, — відмовила. — Але покуса була за велика. Кождий з них платив фунт штерлінгів денно, що виносило чотирнайцять фунтів тижнево, а прецінь тепер мертвий сезон. Я є вдовою. удержанє сина, котрий служить при маринарці, коштувало мене дуже много. Жаль мені було такого зарібку; хотілам як найліпше. Послідний проступок д. Дреббера був однак так обуряючий, що вимовилам йому мешканє, виясняючи, чому. Така була причина його відїзду.

— І щож дальше?

"Відітхнулам свободнійше, коли виніс ся. Син мій тепер власне має урльо́п, але нічо йому про се все не говори́лам, бо э рапто́вий і сестру обожа́є. Коли я замкнула двері за́ тими льо каторами, ка́мінь спав мені з серця. На жаль, за́ким одна́к мину ла година, відізва́в ся дзвіно́к, д. Дреббе́р верну́в в ста́ні незви чайного підохоче́ня. Оче́видно до́бре підпи́в собі. Си́лою ді став ся до кімнати, де я сиді́ла з дочко́ю і за́чав безла́дно о повідати, що спі́зни́в ся на потя́г. Відта́к зве́рну́в ся до Алі́ції і в мо́йї прису́тності запропо́нува́в ї́ї, з ці́лою безли́чно́стію, що би з ним уті́кала. — Ви вже повнолі́тні — говори́в. — Жа́дне пра́во не може ва́м сего за́борони́ти. Маю́ бі́льше гро́ший чим могу́ ви́дати. Не зве́рта́йте на ста́ру ува́ги, але хо́діть се́йчас зі мно́ю. Буде́те жи́ти як кня́гиня". Бі́дна Алі́ція бу́ла така пе рера́жена, що відсу́нула ся від него́, але він вхо́пив ї́ї за ру́ку і ста́рав ся потя́гнути до двере́й. Я то́ді кри́кнула, і в ті́й са́мій хви́лі син мій, Арту́р, уві́йшов до кімнати. Що опі́сля ста́ло ся, нічо́ вже не зна́ю. Чу́лам про́клони, відго́мін бі́йки, але бу́лам така перера́жена, що не ва́жила́м ся підне́сти голо́ви. Коли о́притомні́лам, побачи́лам Арту́ра, сто́ячого з лі́скою в ру́ках на поро́зі; що сьмі́яв ся до розпу́ку.

"Ну, маю́ наді́ю, що се́й гарний па́н, не бу́де вже на́м бі́ль ше за́верта́ти голо́ви — про́мови́в. — Одна́к пі́ду за ним і по бачу́, що зро́бить зі со́бою". — Се ка́жучи, Арту́р взя́в капе́люх і ви́йшов. Слі́дую́чого ра́нку до́віда́лисьмо ся о та́ємни́чій сме́рти д. Дреббе́ра.

Се опові́данэ перери́вала па́ні Карпенти́єр части́ми зі́тхне нями і мовча́нкою. Хви́лями говори́ла так тихо́, що за́ледво мі́г я дочу́ти ї́ї слова́. Я поро́бив за́писки з сего́ ї́ї зі́знаня́, для уни́кненя о́шибок".

— Але́ж се незви́чайно за́ймаю́че — про́мови́в Шерльо́к-Гольмс по́зіва́ючи. Що́ж да́льше?

— Коли па́ні Карпенти́єр скі́нчила — говори́в да́льше полі́ ційний а́гент — вди́вив ся я в ню́ зоро́м, котри́й, ча́сто як пере ко́нав ся, ро́бить вра́жінэ́ на же́нщини, і за́пита́в ся, о котри́й го́дині верну́в ї́ї син?

"Не зна́ю" — відмо́вила.

— Не зна́єте па́ні?

"Ні; має ключ і увійшов, нікого не будячи".

— Пані очевидно вже спали?

"Так э".

— А коли пішли пані спати?

"Около одинайцяті".

— В такім случаю, ваш син, був за домом около двох годин?

"Так!"

— А може чотири, або пять?

"Може".

— Щож робив через сей час?

"Не знаю!" відмовила бліднучи іще більше.

— Очевидно, відтак не мав я вже вибору. Довідав ся я, де тепер перебуває офіцер Карпентієр, взяв зі собою двох поліціянтів і заарештував його. Коли я діткнув ся плеча і спокійно завізав його, щоби пішов за мною, відмовив мені з нечуваною безличністю: "Припускаю, що ви мене арештуєте, яко вмішаного в справу убійства сего драбуги Дреббера?" Не згадались мо йому і слова о злочині, а відізванэ ся його було отже підо зріле.

— Дуже — сказав Гольмс.

— Тримав в руках ту саму грубу палицю, котру, як казала мати, взяв зі собою, коли вибіг гонити Дреббера. Э се сукатий дубовий бук.

— Якаж отже ваша гадка?

— Отже так на мою думку, він гонив за Дреббером аж до Брікстон Ровд. Там зайшла між ними нова авантура, офіцер ударив ціпко Дреббера, може в саму ямку, що спричинило його смерть, не лишаючи найменшого сліду. Злива була так велика, що на улиці було цілком пусто і Карпентієр міг неспостережено заволочити тіло своєї жертви до пустого дому. Що відносить ся свічки, крові, написи, написаної на стіні і перстень, вважаю, що се все лиш викрути, щоби змити слід і впровадити в блуд поліцію.

— Пописалисьте ся знаменито, добродію Грегсон, промовив Гольмс заохочуючим тоном. — Справді, думаю, що будемо мати з вас потіху.

— Схлібляю собі, справді, щом не зле попровадив справу — відмовив з гордостю агент. — Офіцер зізнав, що через якийсь час слїдив Дреббера, але вкінці Дреббер доглянув його і всїв до дорожки, щоб йому вимкнути ся. П. Карпентієр вертаючи до дому, стрїнув давного товариша і пішов з ним на довгий прохід. Спитаний де мешкає той товариш не був в силі дати вдоволяючої відповіді. Думаю, що всі ті случаї, мають зі собою безперечно якусь звязь. Лиш тїшив мене сей Лестрад, що пустив ся хибним слїдом. Побоюю ся, що він не багато довідаєть ся. Але, а се що? там до лиха! таж він сам у власній особі!

Дійсно, в тій хвилі увійшов до кімнати Лестрад, але позбавлений тої певности себе, яка ціхувала його обходженє і одїж. Лице мав змінене, перестрашене, одїж невичищена, занедбана. Видко прийшов з заміром засягнути ради Шерльок-Гольмса, але коли побачив товариша, змішав ся і нахмурился. Стояв на середині кімнати, обертаючи нервовим рухом капелюх і не знаючи що зробити.

— Справді нечуваний случай — сказав вкінці — справа цілком незрозуміла.

— А! так думаєте добродію Лестрад? — закликав триумфуючо Грегсон. — Я був певний, що ви дійдете до тої конклюденції. Чи відшукалисьте вже раз секретаря д. Йосифа Станджерсона?

— Сей секретар, сей д. Йосиф Станджерсон — відмовив поважно Лестрад — зістав убитий нині, около шестої рано в готели Гелїдея.

Розділ VII.

СВІТЛО СЕРЕД ТЕМРЯВИ.

Новина, якою повитав нас Лестрад, була така важна і несподівана, що всі три остовпілисьмо.

— Стенджерсон також? — шепнув — справа путаєть ся.

— Була і без того досить заплутана — промовив Лестрад, сідаючи. — Але здаєть ся мені, що я перервав воєнну нараду?

— Чи... чи ви певні сеї новини? — спалахнув Грегсон.

— Вертаю з його кімнати — відповів Лестрад. — Я перший відкрив що стало ся.

— Що іно учулисьмо гадку Грегсона в тій справі, завважав Гольмс. — Чи не схотілиби ви нам сказати, що зробились те і бачилисьте в тій справі?

— Овшім — відмовив Лестрад. — Широ визнаю, що я був переконаний о участі Стенджерсона в убитю Дреббера, заким сей новий факт виказав мені, що я цілковито ошибав ся. Занятий сею гадкою, забрав ся до відшукання секретаря. — Отже, бачено їх разом на стації Юстон, около пів до девятої вечером 5-го дня. О другій рано знайдено Дреббера при Брікстон Ровд. Найважнішою тому річею було, довідати ся, що робив Стенджерсон між годиною пів до девятої, а часом, в котрім поповнено убійство, і що опісля з ним стало ся? Я зателєграфував до Ліверполю, подаючи прізвище і певні вказівки, що до Стенджерсона і поручаючи розвинути надзір над американськими кораблями. Відтак забрав ся я сам до роботи і почав ходити по всіх готелях і пенсіонатах, в околиці стації Юстон. Я думав що коли Дреббер розлучив ся зі своїм товаришем, сей послідний, очевидно, переспав десь ніч в тій самій дільниці, щоб слідуячого ранка піти знов на стацію.

— Правдоподібно умовили ся перед розлученєм, де завтра стрінуть ся? — завважав Гольмс.

— Так було справді. Цілий вчорашний вечер стратив я на безуспішних пошукуваннях. Нині рано почав я знов і о осьмій був я вже в готелю Голідея, при улиці Лител Джордж. На моє запитанє, чи мешкає там д. Стенджерсон, відказано мені потверджаючо.

"Безперечно ви є тим, на котрого п. Стенджерсон чекає сказано мені. "Сподіваєть ся вже когось від двох днів".

— Деж він є тепер? — спитав я.

"У себе; іще спить, казав збудити ся о девятій".

— Піду сам до него — відмовив я.

— Подумав я, що моя несподівана поява, змішає його до того степеня, що вирветься йому яке необачне слово. Портієр пішов за мною, щоб мені показати кімнату; був я вже на другім поверсі, а до неї провадив малий коритарик. Портієр показав мені двері і хотів відійти, коли нараз я щось побачив, що мене переняло страхом, мимо мого двацятьлітнього досвіду. З під дверей тік малий потічок крові, котрий переплив через коритарик і утворив під противлежною стіною малу калужу. Я крикнув, а се спричинило поворот портієра. Мало що не зомлів на вид крові. Двері були з середини замкнені, але ми їх підважили в двійку і виломали. Вікно в кімнаті було отворене, а сколо вікна лежало тіло мужчини в нічній сорочці лицем до землі. Видко вже не живі від якогось часу, бо був закостенів і холодний. Коли ми його обернули, портієр пізнав відразу, що се був той сам пан, котрий винаймив кімнату під іменем Йосиф Стенджерсон. Причиною смерти був удар ножем, чи штилетом в лівий бік, але так глибокий, що мусів перебити серце. А тепер приходить найдивніша річ. Як вам здається, що находилося над замордованим?

Дрож перебігла мене від стіп до голови, огорнуло мене пречуття чогось страшного, заким ще Шерльок-Гольмс відмовив:

— Слово, "РАХЕ", написане кровію!

— Так э! — відповів дрожащим голосом і всі мовчалисьмо через добру хвилю.

Поступоване незнаного убійника було таке систематичне і таке незрозуміле, що злочин стався тим страшніший. Нерви мої загартовані на полю битви, почали відмовляти мені послуху — я дрожав цілий.

— Бачили убійника — продовжав Лестрад. — Хлопець, продаючий молоко, ідучи уличкою до молочарні, між оборою а задом готелю, завважав, що драбина, котра там завсїгди лежала, стояла оперта о одно з вікон на другім поверсі, котре було цілком отворене. Хлопець, минувши готель, оглянув ся і побачив на драбині якогось чоловіка, котрий сходив з таким спокоєм, так не зраджаючи жадного зворушення, що хлопець взяв його за столяра, або теслю, працюючого в готелю. Тому не звернув на сего чоловіка особлившої уваги, лиш дивувався

що він так вчасно зачинає роботу. Хлопець має вражінє, що сей мужчина був високий, мав лице червоне, а на собі довгий, бронзовий плащ. Доконавши убійства, лишив ся через якийсь час іще в кімнаті, бо найшлисьмо в мидниці воду з кровію, де мив руки, а на простиралах плями крови, котрі показують, що витирав о них ніж.

Я глянув на Гольмса, чуючи опис вигляду убійника, зовсім згідний з тим, який він подав мені. Але не доглянув я на лици свого товариша найменшого сліду учутя тріумфу, або хоч задоволення.

— Чи не найшлисьте в кімнаті нічо, що моглоби навести на слід убійника? — спитав.

— Зовсім нічого. Стенджерсон мав в кишени калитку Дреббера, але так певно завсїгди було, скоро він платив за него рахунки. В калитці було більше як 80 фунтів штерлінгів. Які небудь з причини сих незвичайних убійств, рабунок однак з цілковито виключений. При убитім не найшов я ані паперів, ані жадних записок, лиш одну депешу, датовану з Клевелянду, який місяць перед тим, на котрій було: "Дж. Н. з в Європі", без підпису.

— І нічо більше? — спитав Гольмс.

— Нічо важного. Повість, яку нещасливий чоловік читав заки заснув, лежала на ліжку, а файка побіч на кріслі. На столику стояла склянка води, а на футрині вікна лежало деревляне пуделко з двома пігулками.

Шерльок Гольмс зірвав ся з крісла, видаючи оклик радості.

— Послїдне огниво! — закликав — тепер вже нічого мені не бракує!

Поліціанти глянули на него поглядом безмежного здивованя.

— Нарешті, маю в руках всі нитки, котрі складають ся на сей заплутаний вузол — сказав мій товариш тоном звірення. — Очевидно, з іще деякі браки, але се дрібнички; головних фактів, які зайшли від часу розлученя ся Дреббера зі Стенджерсоном на стації, до хвилі знайденя тіла, я з такий певний, як-

бим дивився на них власними очима. Дам вам сейчас доказ. Добродію Лестрад, не маєте часом тих пігулок?

— Овшім, — відмовив Лестрад, витягаючи біле пуделочко з кишені; — я забрав їх з собою з мошонкою і депешою і хотів зложити все разом в поліційнім бюро. Але пігулки взяв я случайно, бо мушу признати ся, що я не привязую до них жадної ваги.

— Дайте мені їх — сказав Гольмс. — А тепер, доктор — додав, звертаючи ся до мене — чи се звичайні пігулки?

— Ні, рішучо. — Вони мали сіру краску, перлову, були дуже малі, округлі і майже прозорі під сьвітлом.

— Вносячи з їх легкості і прозорості, мусять розпускати ся в воді — замітив я.

— Власне — відмовив Гольмс. — А тепер доктор чи не схотілибисьте зійти і принести сего сараку ямника, котрий вже так довго мучить ся, що аж вчора газдиня просила, щобисьте зробили йому кінець.

Я зійшов до кухні, приніс песика і положив його на подушці під печию. Тяжкий віддих ямника, шкляні очі вказували, що зближав ся його кінець, а писок, білий, як сніг, доказував, що переступив вже звичайну границю істнованя псів своєї раси.

— Перекрою тепер одну з пігулок на половину — сказав Гольмс і, вийнявши ножика, замінив слова свої в діло. — Одну половину схочу до пуделка, бо буде мені пізнійше потрібна, а другу кладу до чарки, де є вже капля води. Бачите добродію, що доктор має слухність, і справді пігулка розпускається.

— Сей досвід може бути дуже інтересний — відізвав ся Лестрад, тоном чоловіка, котрий підозріває, що кплять собі з него; — не розумію однак, що се все може мати спільного зі смертю д. Йосифа Стенджерсона.

— Терпеливості, мій приятелю, терпеливості. У властивім часі переконаєте ся, що має дуже багато спільного. Тепер додаю трохи молока, щоби ся мішанина була можлива до поликаня, даю псови і бачимо, що пє її радо.

Говорячи, Гольмс вилив теч з чарки до підставки і по-

ставив її перед псом, котрий лакомо вилизав все до послідної каплі. Поважне захованє ся Гольмса поділо на нас до сего степеня, що всі сиділисьмо вдивлені в пса, очікуючи якогось дивного висліду. Однак на дармо. Пес лежав дальше витягнений на подушці, віддихаючи з трудом, не чуючи ся очевидно ані ліпше, ані гірше, по зажитю ліку.

Гольмс витягнув годинник, а в міру того, як упливала мінута за мінutoю, не приносячи жадного висліду на його лиці відбивало ся чимраз виразнійше велике пригнобленє і розчарованє. Закусував уста, тарабанив пальцями по столі, взагалі об'являв сильне зденервованє. Був так дуже роздратований, що мені зробило ся його жаль, коли оба поліціанти підсьміхували ся з клинами зачудовані сею невдачею.

— Не можливо, щоби се був случай — закликав зриваючись на кінець з крісла; — не можливо, аби се був случай — повторив, ходячи по кімнаті великими кроками. Ті самі пігулки, котрих діланя догадував ся я в справі Дреббера, показують ся знов по смерті Стенджерсона. А прецінь є не шкідливі. Що се може значити? Цілий ланцюх моїх доказів не може бути ложний. Се не мислиме! А однак сей проклятий пес не здиhaє... А! маю! вже маю, маю!

З окликом радості кинув ся на пуделочко, перекраяв другу пігулку на половину, додав молока і підсунув знов підставку ямникови. Заледво нещасливий пес вмочив язик, судорожні корчі кинули ним кілька разів і в тій хвили пес витягнув ся і задеревів наче ражений громом.

Шерльок-Гольмс глибоко відітхнув і отер піт з чола. — Я повинен був мати більше віри, я повинен був знати, що коли якийсь факт заперечує цілому рядови виводів, завсїгди показуєть ся, що для того факту належить шукати иншого виясненя. З двох пігулок, в тім пуделку, одна заключала убійчу отрую, а друга була зовсім нешкідлива. Повинен я був о тім знати, заким ще побачив коробочку.

Се останне твердженє видало ся мені так дивне, що трудно, справді, було мені увірити, що Гольмс говорить се притомно. Але неживий пес потверджував його докази. Я чув, що мрака, прислонюючи мій ум, поволи розпорошуєть ся, що в нїм починає зарисовувати ся неясне понятє правди.

— Все се видаєть ся вам таке незвичайним — продовжав дальше Гольмс — тому, що від початку слідства не зловились те цілого значіння одної вказівки, котра вам лучила ся. Судьба зарядила, що я відразу здав собі справу з того, що відтак зайшло, се ствердило лиш моє початкове підозрінє, і лиш справді його природним вислідом. Звідси то річи, котрі вас вводили в подив і затемняли справу в вашім понятю, мені послужили до виясненя і скріплення правдивости моїх заключень. Хибним є понятє, що незвичайні случаї є заразом і тайні. Найзвичайніший злочин буває часто таємничий, тому, що він не заключає жадних нових, ані відрубних ціх, з котрих можнаби вивести заключеня. Убійство, котре нас тепер займає, булоби далеко труднійше до виясненя, наколиб тіло жертви знайдено прямо на дорозі, без тих всіх сензаційних обставин, які відразу надали характеристичне пятно цілому злочинови. Всі ті особливі знаки, не лише, що не утруднили виясненя справи, але ~~протиня~~ іще улекшили нашу задачу.

Грегсон, котрий слухав всіх тих доказів з очевидною нетерпеливістю, не міг довше повздержати ся.

— Добродію Гольмс — промовив — всі ми є готові признати, що з вас бравий чоловік, і що ви маєте відрубну методу в праці. Тепер розходить ся о зловленє убійника. Я робив на власну руку і здаєть ся мені, що був я в блуді. Молодий Карпентієр не може бути причиною другого убійства. Лестрад слідив сего Стенджерсона і показуєть ся, що і він помилив ся. Ви від часу до часу робили замітки, котрі кажуть догадувати ся, що ви більше знаєте від нас; маємо проте право запитати вас прямо, що ви знаєте в тій справі. Чи можете назвати чоловіка, котрий допустив ся убійства?

— Не можу не признати Грегсонови, що має слушність — завважав Лестрад. — Оба робилисьмо, що було по нашій силі і оба ошибнулисьмо ся. Нараз, від часу як я є тут, згадали ви, що посідаєте всі потрібні докази злочину. Думаю отже, що ви їх довше для себе не задержите.

— Найменьша проволока в заарештованю злочинця, — завважав я, може йому подати нагоду поповнити яке нове звірство.

Наглений так нами всіма Гольмс, очевидно вагав ся. Все

ходив по кімнаті, зі спущеною на груди головою і зі зморщеними бровами, як завсїгда, коли працювали його гадки.

— Нїяких убійств вже не буде — промовив вкінци, нагло стаючи перед нами. — Сего можете бути певні. Запитались мене, чи я знаю назвиско убійника. Знаю. Само знанє його назвиска се дрібниця в порівнаню з трудностю зловлення його. Думаю однак, що се небавом станеть ся. Маю надїю се сповнити завдяки моїм власним заряджєням; але се справа вимагаюча много такту, бо маємо до діла з хитрим чоловіком і спосібним до всего, котрий має також помічника, так як він сам, мудрого о чім мав я нагоду переконати ся. Доки сей чоловік не додумуєть ся, що ми його слїдим, змога його зловити, але скоро набере найменшого підозріння, змінить назвиско і в одній хвилі зникне серед чотироміліонового населєня столиці. Не маючи найменшого заміру кого небудь з вас обидити, змушений я заявити, що уважаю, що ті два мужчини є від вас сильнїйші і тому не зажадав я помочи поліції. Коли мені не удасть ся, ціла вина за се неповодженє спаде очевидно на мене; але я на се приготований. На разі прирікаю вам, що з хвилею, коли буду міг поділити ся з вами тим, що знаю, без пошкодження своїм комбінаціям, безпроволочно се учиню.

Грегсон і Лестрад цілком не були задоволені з сеї обітницї, ані счудовані легковаженєм поліції. Послїдний почервонів аж по уха, а в витрішковатих очах першого засьвітила ся цікавість і неохота. Заким котрий небудь з нас був в силі сформулувати собі певне якесь понятє — відізвало ся несмїле пуканє до дверей і представитель банди обідранців, Віггінс, показав ся в власній, завсїгда брудній і відражаючій особі.

— Прошу ласки пана — сказав, — дорожка стоїть на долинї.

— Добре списав ся хлопча — промовив обоятно Гольмс. Чому не запровадите сего систему до Скотленд-Ярд-у? — продовжав дальше, виймаючи сталеві кайдани з шухляди. — Гляньте яка знаменита пружина. В одній хвилі чоловік є спутаний. —

— Стара система також добра — завважав Лестрад; — коби лиш змоглисьмо найти чоловіка, котрому їх треба заложити.

— Правда — відмовив Гольмс з усміхом. — Дорожкар міг би мені замкнути і знести куфер. Віггінс заклика мені його на гору.

Я був здивований, чуючи, що мій товариш говорить о виїзді, не згадавши перед тим ані словом. В куті кімнати стояв ручний куферок. Гольмс витягнув його і почав застібати пряжки. Був цілковито зайнятий тим, коли дорожкар увійшов до кімнати.

— Поможіть но мені застібнути сей ремень — відізвав ся Гольмс до дорожкаря не відвертаючи голови.

Візник наближив ся, споглядаючи недовірливо до окола і положив руки на куферку, щоб помочи Гольмсови. В тій самій хвилі дав ся чути сухий тріск, металічний брязкіт і Шерльок-Гольмс зірвав ся на рівні ноги.

— Добродії! — закликав з блискучим поглядом — позовольте, нехай вам представлю п. Джефферсона Гоп, убійника Еноха Дреббера і Йосифа Стенджерсона.

Все се стало ся з такою блискавичною скористію що я не міг на разі здати собі з того справи. Хвиля ся задержала ся мені знаменито в пам'яті, памятаю вираз тріумфу в очах Гольмса, звук його голосу, крику розпуку на лицю дорожкаря, коли споглядав на лискучі кайдани, котрі якби на зазив чародійного заклятя, затиснули ся докола його рук.

Через кілька секунд стоялисьмо всі без руху, як статуї. Потім наш дорожкар вирвав ся з бішеним риком з рук Гольмса і кинув ся в вікно. Рами і шиби розлетіли ся в кусні, але заким був в силі добути ся, Греґсон, Лестрад і Гольмс кинули ся на него як гінчі собаки за зьвіриною. Затягнули його на середину кімнати і ту почала ся страшна борба. Такий був сильний і напрасний, що поборював всіх трох кілька разів. Мав силу чоловіка в епілэптичнім нападі.

Лице і руки покалічені шклом, але вплив крови цілком не зменшив його сили. Доперва, коли Лестрадови удало ся всунути руку за краватку і коли зачав його дусити, убійник дав за виграну. Але і тоді не булисьмо певні свого, доки не скувалисьмо його ніг, так само як руки. Відтак всталисьмо ви-черпані з землі, не могучи захопити віддиху.

— Його дорожка стоїть на долині — промовив Шерльок Гольмс — можемо з неї скористати, заведе нас до Шкотленд-Ярду. А тепер, добродії — продовжав далше з милим усміхом — маємо виясненє нашої малої тайни. Можете мене питати ся, о що лиш вам подобаєть ся, на все відповім з приємністю.

Кінець першої часті.

ЧАСТЬ II. В КРАЇНІ СЪВЯТИХ.

Розділ I.

На солоній пустині.

Середущу часть просторих обшарів Північної Америки займає велика, переражаюча пустиня, котра становила не перебіту запору через ряд літ, повстримуючи хід цивілізації. Від Сієра Невада до Небраски і від ріки Эловстон на півночі, до ріки Кольорадо на полудні, всевладно панує пустка і мовчанє. Однак природа не є одностайна на сій понурій просторони. Високі гори, з верхами покритими снігом, зносять ся понад темними, сумними долинами. Прудкі потоки торують собі дорогу серед тісних провалів; то знов тягнуть ся безмежні рівнини, покриті зимою сніговим покривалом, а в літі засипані грубою, сірою, верствою пилу. Але всюда є витиснене п'ятно негостинности, безплідности і нужди.

Ся країна розпуки не має мешканців. Від часу до часу перебігає її лиш громада червоноскірних Півнів (Індієське плем'я) шукаючи нових місць до польованя, але найвідважніші з відважних тішать ся, коли зникнуть їм з очей сі страшні простори, а вони найдуть ся знов серед своїх просторих прерій. Суп, перетинаючий скорим летом воздух, отяжілий медвідь, шукаючий серед звалищ і провалів поживи — се одинокі жителі сеї пустині.

На цілім світі нема сумнійшого краєвиду над сей, який розпростираєть ся з північної збочи Сієрра-Блянка. Як сягне око, тягнеть ся рівнина, неначе засіяна великими шматами солі, поперетинана карловатими деревами. На кінці зносить ся ланцюх гір, котрі роздирають небо своїми нагими, снігом покритими верхами. На тім великім просторі устало всяке житє.

Не перелетить ніколи птиця під сталевим зводом неба, жадна, животина не заворушить ся на мертвій сірій землі; понад всім царить гробова мовчанка. Найбільше напружене слуху не зловить сліду звуку серед сеї могучої тишини; всюда спокій — нічого крім серце стинаючої ледом тишини.

Чиж справді можна твердити, що на розляглім просторі нічого не пригадує існування живучих сотворінь? Хто гляне з височини Сієрра Блянка на рівнину, сей побачить дорогу, що вєть ся серед пустині і в далечі гине. Незчислені колеса повиложоблювали на ній борозни, сліди видоптали ноги численних авантурників. Тут і там блищать на сонцю якісь білі предмети і яскраво відбивають від сірої верстви сільного пороху. Зближи ся і приглянь ся їм добре! Се кости і кістяки, одні великі, грубі, другі менші, значно менші. Перші се останки звірят, другі людські. На просторі тисяч п'ятьсот миль тягнеть ся та каравана кістяків, розсіяні з кістяки тих, котрі попадали і на дорозі віддали духа.

Дня 4-го мая 1847 р., самотний подорожний, дивив ся з гори на сей розпучливий краєвид, а виглядав як покутуючий дух серед сеї пустині. Трудно було означити його вік, чи був ближшим сорок чи шістьдесять. Лице мав схудле, острі черти; вижовкла шкіра, ніби пергамін, прилягла до вистаючих костей; срібні волоски виглядали з чорної чуприни і розчіхраної бороди; очі, глибоко запали, горіли неприродним блеском; рука затиснена доокола стрільби, могла уходити за руку кістяка. Спирав ся о стрільбу, немогучи очевидно удержати ся, хот'яй високий ріст і плечиста стать показували мужеську силу. Але запале лице, надто широке одіне, висяче на вихудлій постаті, показували дуже ясно причину сего нежданного вигляду. Чоловік сей умирав, умирав з голоду і спраги.

З трудом зійшов до провалу, з іще більшим трудом ви-драпав ся на горбок в надії, на жаль даремній, що там найде який слід води. Але тепер розтягала ся перед ним, лиш велика рівнина соли, а дальше хребти грізного ланцюха гір — нігде знаку ростины, ані дерева, котрі би вказували існуванє жерела або баюри. Ні звідки не заблисло йому сьвітло надії в сій безмежній пустині. Надармо водив блудним оком доокруги, звертав його на північ, то на схід то на захід. Зрозумів, що

надійшов кінець, що тут була ціль його мандрівки і що тут сконає на тій нагій скалі.

— Бо і чому ж ні? Все одно, чи тут тепер, чи за двацять літ в вигіднім ліжку — шепнув, сідаючи під ослоною великої камінюки.

Заким усів, кинув на землю не потрібну стрільбу і поклав великий клунок, звязаний чорним шалєм. Він ніс його на правій руці, а був видко на його сили за тяжкий, бо опустив його досить сильно на землю. В тій хвилі відізвав ся з нутра сірого клунка жалісний плач, і висунуло ся дрібне вистрашене личко дитини, в котрім ясніли великі оченята, а потім маленькі пухкі затиснені п'ясточки.

— Ударив ти мене! — відізвав ся дитячий голос тоном докору.

— О, Боже! — закликав змішаний мужчина — се не умишно. — Говорячи се, розвинув шаль і добув з неї може п'ятьлітню дівчинку. Гарні черевички, рожева суконка і білий фартушок показували, що мати старанно її убирала. Дитина була бліда і умучена, але заокруглені руки і лідки доказували, що вона не перетерпіла стільки, що її товариш.

— Болить тебе іще? — спитав неспокійно, видячи що дівчина потирає зад голови, покритий буйними, ясними, як шовк, м'якими кучерями.

— Поцілуй мене тут, то загоїть ся — відмовила з цілою повагою, показуючи на вдарене місце. — Мама так завсїгди робить. А де мама?

— Поїхала. Але незадовго побачиш її знов.

— Поїхала? — промовила дівчинка. — Яке то дивне, що зі мною не попрощала ся; а завсїгди прашала ся, хочайби лиш ішла на чай до тїтки, а тепер то вже нема її три дні!... Але, слухай, так мені хочеть ся пити... нема води?... хочеть ся мені їсти дай мені що!...

— Не маю нічо, кохана. Мусиш бути іще троха терпелива, а відтак вже буде тобі добре. Опри головку о моє плече, от, так... буде тобі вигіднійше. Не легко се говорити, коли сухий язик, як шкіра, але вже волю тобі все сказати... що ти там маєш?

— О, яке се гарне, яке чудесне! — закликала радісно дитинка, показуючи йому два кавалки мікі, що блищали ся на сонцю. — Як вернемо до дому, дам се братови, Бобови.

— Незадовго побачиш іще красші річи — шепнув мужчина, — лиш трохи пожди. Але, хотів я тобі сказати... чи ти пам'ятаєш, як ми минули ріку?

— О, так.

— Отже числилисьмо, що незадовго знайдемо другу ріку, але ошибнулисьмо ся... бусоля, чи мапа показала нам хибну дорогу, не знаю, і не найшлисьмо ріки. Вода наша вичерпала ся, лишило ся лиш кілька капель для тебе, і... і...

— І не міг ти обмити ся — перервала дівчинка поважно, споглядаючи на його лице покрите пилом.

— Так, анї напити ся. А відтак умер п. Бендер, а потім наш Індієць, Піт, і пані Мегрегор.

— То мама также умерла? — крикнула дитина, всунула личко в фартушок і жалісно розплакала ся.

— Так, всі повмирали, крім мене і тебе. Відтак думав я, що найдемо в тих сторонах воду; я взяв тебе на плечі і поман друвалисьмо. Але надія завела мене... хиба тепер не маємо вже чого надїяти ся...

— То може і ми повмираємо, що? — спитала дитинка, перериваючи нагло плач і звертаючи до товариша личко заляне сльозами.

— Так, моя дитинко, так здаєть ся мені.

— Чомусь не сказав сего скорше? — спитала сьміючись, радісно. — Так перестрашив ти мене! Прецінь, як помремо то будемо разом з мамусею.

— Так, кохана, ти підеш до мамусі.

— І ти також. Я вже її скажу який ти був добрий для мене. Знаєш, заложу ся з тобою, що буде на нас очікувати в дверях неба з великим збанком води, і з цілим кошиком горячих гречаних паланиць, з обох боків обсмажених... знаєш, таких, як то Боб і я дуже любить. А як довго се іще потріває?

— Не знаю, певно не довго.

Мужчина звернув зір в північну сторону овида. На синім небеснім зводі показали ся три темні точки, котрі зростали і зближали ся з нечуваною скоростію. Були се три величезні птиці з чорним пір'єм, котрі заточували круги над головами подорожних; на кінець усіли на скалі понад ними. Були се супи, вістуні смерті.

— Когуті і кури! — закликала радісно дівчина, показуючи на птиці злої ворожби і плескаючи в долоні, щоби їх сполошити. — Скажи, чи се Бог сотворив сей край?

— Цілком природно — відмовив мужчина, здивований тим питан'єм.

— Хиба що ні — щебетала дальше дівчинка. — Бог сотворив прецінь тамтой край в Ілінойс і Мізурі, але сей то мусів зробити хтось инший, бо є він о много гірше зроблений. Тут забули вони о воді і деревах.

— А може би ти трохи помолила ся? — спитав несміло мужчина.

— Коли ще не ніч.

— Нічого не шкодить. Ручу, що Господь Бог не буде гнівати ся, хотай се день. Змов сї молитви, котрі відмовлялась що вечера, на возику, як булисьмо іще на прерах.

— А чому ти сам не молиш ся? — спитала дитина, дивлячи ся здивованими очима на мужчину.

— Бо забув — відповів. — Я був як половина сеї стрільби коли відвик від молитви... але, завсїгди можна направити зло... Відмовляй, любе моє, голосно, а я буду повторяти за тобою.

— Ну, то мусиш клякнути і я також — сказала дівчинка, розкладаючи шаль. — Тепер зложиш руки, от, так... побачиш, зараз почувеш, щось ліпший.

Був се незвичайний вид, котрому приглядали ся лиш супи. На вузкім шалю клякнули побіч себе свавільна дитина і старий, загартований авантурник. Округле, невинне личко і вихуділе, костисте обличчє звернули ся разом до синього зводу, а з двох сердець, так ріжних, зносила ся в однаковім пориві молитва до стіп Найвисшого Ества; два голоси, один тоненький і чистий, другий низький і охриплий, разом зляли ся в просьбі о милосердє і прощенє.

Коли скінчили молитву, вернули знов на місце під заслоною камінюки і незадовго дитина заснула притулена до широкої груди опікуна. Він чував якийсь час над сном дитинки, а вкінці природа взяла верх над ним. Через три дні і три ночі не зазнав ані сну, ані відпочинку. Повіки спустилися на умучені очі, голова опадала чим раз нижше на груди, аж врешті сива борода мущини злучила ся зі золотими кучерями дитинки і обоє спали сном твердим, камінним, без мрій.

Коли-б хто був розбудив мандрівника іще перед пів годинию, очам його представив би ся незвичайний вид. На самім кінці просторої солоної рівнини показав ся малий туман куряви: дуже легонький, зразу ледви можна було в далєчи доглянути, поступенно зростав, аж повстав густий, великий туман, котрий приближав ся і все ріс, так що на кінці стало очевидно, що спричиняє його численна громада сотворінь, будучих в руху.

В плодовитшій околиці можна би припустити, що се зближаєть ся одна з великих стад жубрів, що пасли ся серед прерії. Але в тій пустині, серед сеї суші, таке припущенє було прямо немислиме. В міру, як туман пороху зближав ся до самітної скали, на котрій спочивали заблукані мандрівники, чим раз виразнійше зарисовували ся вози з полотняними будами і статі уоружених їздців. Була се отже каравана, мандруюча на захід.

Алеж яка велика! Коли початок був у підніжжя гір, кінця не було іще видко на овиді. Мандруючі ряди розсипали ся по цілій безмежній рівнині, фургони і візки, мущини на конях і піші заняли її від кінця до кінця. Женщини йшли повільним кроком, угинаючись під надмірним тягаром, діти дріботали побіч візків, або вихиляли ся з під полотняних буд.

Безперечно, не була се звичайна громада мандрівників, але радше якийсь кочуючий нарід, приневолений силою обставин, шукати нової вітчизни. З серед сего величезного натовпу, зносив ся якийсь глухий вереск людських голосів, змішаний зі скрипом коліс і іржанєм коний. Хотяй сей вереск був дуже голосний, однак не годен був збудити зі сну умучених мандрівників на скалі.

На переді походу їхало кільканайцять мужчин о поважних лицах; були одіті в одіня з темного грубого сукна і уоружені в стрільби. Доїхали до підніжа пропасти, задержали ся і відбули коротку нараду.

— Керниці э на право, братя — промовив один з них, з цілком оголеним лицем, вузкими, затисненими устами і сивіючим волосєм.

— На право від Сэрра Бланка... в такім случаю доїдемо до Ріо Гренд — відізвав ся другий.

— Не обавляймо ся браку води — закликав перший. — Сей, Котрий вчинив, що вода виплила зі скали, не опустить Свого вибраного народу.

— Амінь! Амінь! — відповіли всі хором.

Вже мали замір рушити в дальшу дорогу, коли один з наймолодших, наділений дуже бистрим зором видав оклик і показав камінь, зносячий ся над ними. На вершку повівав кінець рожевої матерії, відріжняючись різко від сірого тла скал. На сей вид всі задержали коні і вхопили за оружэ, а прочі чвалом надіхали, щоби скріпити авангарду. Висказ: "червоноскірці" був на усіх устах.

— Не можливо, щоби найшла ся тут численнійша громада Індіан — сказав старший мужчина, котрий був, як видавало ся, вождом. — Минулисьмо оселі Павнів і не повиннісьмо стрінуги інших племен, аж поза ланцюхом великих гір.

— Чи можу піти побачити, брате Стенджерсон? — спитав один з громади.

— І я також... і я також! — відізвало ся кільканайцять голосів.

— Лишіть ваші коні, будемо на вас тут ждати — відмовив вожд.

В одній хвилі наймолодші зіскочили з сідел, звязали коні разом і почали вдрапувати ся на стрімку похилість, ведучу до предмету, котрий збудив їх цікавість. Ішли скоро і без голосу, з вправою і певністю людей, привиклих до ходження на звіді. Ті, що лишили ся на долині, гонили поглядом скачучих зі скали на скалу, аж вкінці їх статі зарисували ся на синім тлі неба. Ішли тепер, а передом сей, котрий перший заалярмував.

Нагло його товариші побачили, що підносить руки рухом здивованя, а коли наблизили ся до него, — також остовпіли на вид, який представив ся їх очам.

На малій рівнині, на верху скали вносив ся величезний камінь, а під тим каменем лежав витягнений високий мужчина, з довгою бородою, плечистий, але худий як кістяк. Його спокійне лице і правильний віддих вказували, що твердо спить. Коло него лежала дитина, котра закинула на його жилаву ого-рілу шию, білі пухкі ручки, а золоту головку схилила на груди, окриті витертою аксамітною курткою. В розхилених, рожевих устах дівчинки сніжною білостію блищали білі зуби, радісний усьміх красив дитинне личко. Округлі лідки, закінчені стіпками в білих панчішках з пантофлями з блискучим пряжками, все те становило особливий контраст з вихуділою постаттю її товариша.

Над сплячими на краю скали, сиділи непорушно три су-пи, котрі на вид прийшовших, почали видавати переразливий крик, мовби розгнівані, що відбирають їм жир і отяжіло забра-ли ся до відлету.

Крик птахів збудив сплячих, зірвали ся переражені і роз-глядали ся кругом зі страхом. По хвилі, мужчина скочив на рівні ноги і глянув на рівнину, котра була така пуста, коли сон зморив його вії, а тепер роїла ся від людей і звірят. На його лицю відбив ся вираз недовіря; пересунув костисту руку по очах.

— Зачинають ся горячкові привиди — шепнув до себе.

Дівчинка стояла коло него, учепила ся рукою куртки і нічого не говорила, лиш розглядала ся кругом питаючим по-глядом дитини.

Люди, що прибули несподівано бідним заблудженим на ратунок, незабаром переконали їх, що вони зовсім не є приви-дом. Один з них взяв дівчинку і посадив собі на руки, другі два жертвували свою поміч її знесиленому товаришови і по-провадили його до табору.

— Називаю ся Іван Ферієр — пояснив мандрівник. — З двацять двох вийшлих, лишилисьмо ся я і вона. Прочі умерли з голоду і спраги, там, на полудни.

— Чи се ваша дитина — спитав один з мужчин.

— Думаю, щом набув тепер право до неї; — закликав мандрівник — э моя, бо її уратував. Ніхто не зможе її мені тепер відібрати, а її назвиско від нинішного дня Луція Ферієр. А ви, хто такі? — додав споглядаючи на своїх плечистих, огорілих збавителів, — э вас як бачу велика сила.

— Близько десять тисяч — відізвав ся один з молодців; ми э переслідуваними дітьми Бога... вибранцями ангела Мерона.

— Ніколи о нїм не чув я — відмовив мандрівник. — Але також вибрав собі вас не малу громаду!

— Не жартуйте з сего, що сьвяте — промовив тамтой строго. — Ми э з тих, котрі вірять в ті сьвяті письма, написані єгипетськими словами на плитах з кованого золота, котрі переказано сьвятому Йосифови Смітови в Пальмайрі. Йдемо з Ненву, в стейту Ілліноис, де поставилисьмо нашу сьвятиню. Шукаємо захисту перед несправедливим і безбожним чоловіком, хочбисьмо мали знайти його доперва в глибокій пустині.

Назва Ненву очевидно збудила спомин в умі Івана Ферієра.

— Знаю вже — промовив — ви Мормони.

— Так, Мормони — відмовили хором його товариші.

— А де їдете?

— Не знаємо, провадить нас рука Бога, в особі нашого пророка. Мусите стати перед його лицем, а він скаже, що випадає з вами зробити.

В тій власне хвилі дійшли до стіп узгір'я і товпа путників окружила їх; жінщини бліді і пригноблені, черстві діти і розсьмішені, муштини о строгім і визиваючім погляді. Зі всіх сторін відізвали ся оклики здивовання і співчуття на вид прихожих, з котрих одно було таке молоде, а другий такий нужденний. Ті, що їх привели, не дозволили їм задержатись, але галили до дальшої дороги і так йшли окружені численною товпою Мормонів, доки не стали перед возом, котрий звертав увагу, величиною і богатим прибранєм. Був запряжений в шість коний, підчас коли інші лиш в два, або що найбільше, в чотири. Побіч візника сидів мужчина, котрий не міг мати більше як трийцять літ, але виразиста голова і енергія, яка малювала ся

в погляді і на лиці, доказували, що був вождом. Читав книжку в бронзовій окладці; але на вид зближаючої ся товпи, відложив її і вислухав уважно оповідання пригоди. Відтак звернув ся до двох мандрівників.

— Коли вас возьмемо з собою — промовив урочистим голосом — то лиш яко наших співвірних. Нехочемо вовків в нащій вівчарни. Ліпше, щоб кости ваші білїли ся серед сеї пустинї, якби ви мали стати початком тої гнилї, котра з часом нищить цілий овоч. Чи схочете піти з нами під сим услівєм?

— Хиба догадуєте ся, що серед таких обставин, в яких я є, піду з вами, приймаючи всі услівя — відмовив Ферієр з таким поспіхом, що навіть старші, мимо своєї поваги, не могли повздержати ся від сьміху.

Лиш вожд задержав строгий, неумолимий вираз лиця.

— Возьміть його, брате Стенджерсон — промовив — нагодувати і напоїти його і дитину. Вашою задачею, брате, буде учити його нашої сьвятої віри. Попас вже задовго требає. Наперед! в дорогу до Сіону!

— В дорогу до Сіону! — заревіла товпа Мормонів, а слова сї повторювані з уст до уст, переплинули через каравану, як філя, котрої шум притих і в далечині згубив ся.

Наново розліг ся скрегіт колїс, тряск батогів, великі фургони покотили ся далї, і каравана вила ся знов серед пустинї, як перстені величезного вужа. Старший, котрого опіці поручено двоє мандрівників, запровадив їх до свого воза, де чекала на них приготована їда.

— Лишите ся тут — промовив. — За кілька день відпічнете, а тимчасом зятяйте собі, що на вічні віки мусите визнавати нашу віру. Так сказав, Бриггем Йонг, а промовив він голосом Йосифа Сміта, котрий є голосом Бога.

Розділ II.

ЦЬВІТ ЮТИ.

Не тут місце, щоби пригадувати невігоди і терпіня, які зносили Мормони підчас своєї мандрівки заким дійшли до ціли. Від побережа Міссісіпі до західних узбіч Скалистих гір, бороли ся вони з противностями, складаючи докази витривалости, нечуваної майже в історії народів. Завдяки сих прикмет

англьосаксонської раси, поконували вони дикі племена і дикі народи голод і спрагу, умучені і хвороби, всі перепони, які могла їм ставити природа по дорозі.

Все таки довга дорога і безнастанно повторючі ся небезпеки, вичерпали відвагу найвідважніших сердець. Тому то всі, як один муж, упали на коліна, в пориві горячої молитви, коли побачили під своїми ногами розлогу, скупану в лучах сонця долину Юта, коли вождь заповів їм, що се є їх обіцяна земля, а її нерухана ріля стане на завсїгди їх власністю.

Йонг небавом доказав, що зарівно є він добрим адміністратором, як енергічним вождом. Розказав зготовити мапи і пляни, на котрих начертано зариси будучого міста. Доокола визначено місця на фарми і поділено їх в відношенню до гідности кожного поселенця. Купцєви уможливлено поворот до торгівлі, ремісникови до ремесла. В місті повставали улиці і площі якби під впливом заклєтє. На селі ставили плоти, орали сїяли, так що слїдуючого року цілий край був застелений ланнами золотистих колосків.

Все вело ся як найліпше в тій особлившій оселі. Передвсїм велика сьвятиня, котрої підвалини заложено в самій середині міста що дня зносила ся висше і висше.

Від ранньої зірницї до останного блиску сонця, відзивав ся стукіт молотка і скрегіт пили коло памятника, який мандрівники будували в честь Того, котрий вивів їх ціло з тільки небезпек.

Двоє мандрівників, Іван Ферієр і мала дівчинка, котра подїляла його судьбу, а котру він адоптував яко дочку, товаришили Мормонам до кінця їх паломництва. Мала Луця їхала вигідно на возі старшого Стенджерсона разом з трома жінками Мормона і його сином, смілим, второпним, дванацять-літнім хлопцем. З властивою дитині податністю відзискала скоро Луця свободу по ударі, спричиненім смертю матери і незадовго стала ся любимкою женщин і тому то погодила ся цілковито з новим житєм в рухомім, полотном покритім домі.

Ферієр зі своєї сторони, коли відзискав сили, оказав ся пожиточним провідником і невтомним стрільцем. Осягнув поважанє своїх нових товаришів так скоро, що коли стали у цілі мандрівки; постановили провідники одноголосно, що Ферієр

дістане також так само великий і урожайний шмат землі, як кождий з поселенців з винятком самого Йонг-а, Стенджерсона Кембала, Джанстона і Дреббера, чотирох головних "старших".

На одержанім в сей спосіб ґрунті, Іван Ферієр побудував наперед сильний деревляний дім, котрий з бігом літ побільшав прибудованнями, так, що вкінці перемінив його на обширну віллу. Був се чоловік практичний, сьміливий і витривалий в праці та наділений дуже справною рукою. Зелізний організм позволяв йому працювати від раня до вечера над управою і уплідненєм рілі. Звідси на його фармі росло все і буйно розвивалося. По трох літах велося йому ліпше, як всім сусідам, по шістьох став багатим чоловіком, подванайцятьох найбагатшим в цілім Салт Лейк Ситі і заледво шістьох людей могло з ним зрівняти ся. Від великого внутрішнього озера аж до віддалених гір Васач не було знати чеснійшого назвиска від назвиска Івана Ферієра.

Під одним зглядом будив підозрінє в своїх співвірних. Жадний аргумент, жадні переконання не були в силі наклонити його, щоб взяв собі кілька жінок, на взір товаришів. Ніколи не приточував жадних причин сеї постанови; задовольняв ся непорушною витревалою відмовою.

Одні оскаржували його о брак релігійної ревности, інші приписували се скупости, обавою більших видатків. Були і такі, котрі переболювали щось о давній любови, о ясноволосій дівиці, котра померла з туги на березі Атлянтику. Яка де будь була причина, але Ферієр провадив житє в неприроднім целібаті. Під кождим зглядом примінював ся точно до релігійних приписів молодой кольонії і через се зискав славу постійного чоловіка, правого і побожного.

Луця Ферієр росла в хаті і, помагала в роботі прибраному батькові. Оживляючий гірський воздух, бальзамічний запах сосен, заступали дівчині старанє матери. З кождим роком росла і кріпшала, лиця її заокруглювали ся і покривали ся щораз сьвіжійшим румянцем, хід ставав ся поважнійшим. Не один мандрівник, переходячи гостинцем, ведучи коло фарми Ферієра, чув, що будять ся в його душі давно забуті гадки на вид стрункої дівочої постави, пересуваючої ся серед збіжєвих ланів, або досідаючої дикого неуїздженого батькового коня і

правлячи ним з свободою правдивої дитини заходу. Так то розвинувся пупляшок в чудесну цвітку і в році, в котрім батько її міг уважати ся за найбогатшого фермера в околиці, Луця стала ся совершенним типом красавиці — Американки.

Не перший батько доглянув, що дитина стала ся дівцею. Так врешті завсїгди буває. Ся таємнича зміна є надто субтельна і поступенна, щоб можна її означити певною датою. Найменше свідомою її є сама дівчина, доки звук чужого голосу або устисненє руки не прискішить битя її серця і не заявить, що збуджують ся в ній нові і сильніші вражіння. Ся переміна трівожить її дещо, але zarazом переймає солодкою зарозуміlostю.

Не багато женщин не памятає дня і дрібного приключення, котрі були їм віщунами зірницї нового життя. І в памяти Луці Ферієр виривав ся подібний случай, менше сам в собі поважний, як зі згляду на наслідки, які він приніс зі собою для неї самої і много інших осіб.

Теплого червневого ранка сї, котрі назвали себе "святими послїдного дня" працювали так ревно, як пчоли, котрих улїй вони вибрали собі за знамя. На полях і улицях відзивав ся однаковий шум, викликуваний людскою працею. Вздовж запорошених гостинців посували ся довгі ряди обладованих мулів, всї прямували на захід, бо вибухла золота горячка в Каліфорнії, а дорога, котра до неї провадила, вела попри місто "вибраних". Також показували ся по черзі стада овець і биків, вертаючих з далеких пасовиск, то знов громади емігрантів, а люди і звїрята були однаково змучені дорогою без кінця.

Серед сего ріжнородного натовпу і заколоту, Луця Ферієр торувала собі кінно дорогу, з вправою совершенної амазонки; личка її були трохи червоні від руху і напруження, а буйні, темно бльонд кучері з золотоавою відтіню свобідно спливали по раменах. Батько, як се часто лучало ся, дав її порученє до міста; тому спішно їхала, думаючи лиш о порученю і о сїм, як би його залагодити. Утомлені подорожні авантурники зі здивованєм споглядали за нею, а навіть обоятні Індіани, покриті шкірою, розбуджували ся зі своєї мертвоти і подивлялися уроду "білолицьої" дівчини.

Власне віжджала на передмістэ, коли нагло велике стадо товару, котре гнало шістьох пастухів, загородило її дорогу. Знетерпеливлена, старала ся сю перешкоду виминути і справила коня на свобідний, як її здавало ся, перехід. В одній хвилі товар стовпив ся і окружив її зі всіх боків, так що ся филя бугаїв в дикім погляді і острих рогах майже несла її.

Призвичаэна до товару, не перелякала ся вона сего положеня, але користала з кожного свобідного місця, щоби на него справити коня, в надії, що чейже удасть ся її видістати з посеред сего стада. На нещастэ, чи случайно, чи умисно, один з биків вколов коня рогами в бік, кінь переполоханий, заржав з болю і лютости, став дуба і почав страшно кидати ся, так що треба було цілої проворности і певности молодой дівчини, щоби не вилетіти з сідла. Положенэ ставало ся що раз грізнійше. За кождим скоком кінь стрічав ся з рогами котрогось бугая, а ті удари вправляли його в чимраз більшу бішеність. Луця тепер вже цілою силою тримала ся в сідлі і добре собі здавала з того справу, що як зісуне ся то згине страшною смертю під копитами стада розюшених биків.

Непризвичаэна до таких надзвичайних случаїв, вже починала тратити притомність а рука попускала поводи. Курява і задуха, що уносили ся серед звірят, дусили, і вже хотіла залишити дальшої борби, коли нагло відозвав ся коло неї лагідний голос, приносячий поміч і в тій самій хвилі жилава, осмалена рука, хопила перестрашеного коня за поводи і впровадила його з середини стада.

— Маю надію, що вам нічого злого не стало ся? — Промовив спаситель, тоном повним поважання.

Луця глянула на його осмалене енергічне лице і засьміяла ся.

— Страшно перепудила ся — відмовила з простотою. — Але хтоби се подумав, що Понхо перелякаэть ся тих кількох коров?

— Бог ласкав що ви не вилетіли з сідла — промовив поважно її товариш, високий молодець о здичілій поверхності, сидячий на великім дерешоватім коні, одітий в ловецький стрій з грубого сукна, з довгою через плечі перевішеною стрільбою.

— Догадую ся, що ви э дочкою Івана Ферієра — почав знов по хвилі. — Я бачив, як ви виїздили з його дому. По повороті запитайте його, чи памятає він Дженерсонів Гопів з Ст. Люіз. Коли се той сам Ферієр, котрого я маю на думці, в таким случаю э се великий приятель мого батька.

— Чи не моглиби ви прийти і сами запитати? — промовила несміливо.

Молодець був радий з такого предложеня, бо наглий блеск розпалив ся в його темних очах.

— З приємністю зроблю се — відмовив; — але волочимо ся вже від двох місяців по горах і не эсьмо приготовані на візиту. Ферієр мусить мене прийняти так, як я э.

— Винен вам багато, і я також — промовила; — він мене дуже любить. Колиби сі корови були мене затратували, не був би ніколи потішив ся.

— Анї я — відізвав ся молодець.

— Ви? Не знаю, чому малоби се вас діткнути? Прецінь ви навіть не э нашим приятелем.

Осмалене лице молодого стрільця захмурило ся на сі слова, на що Луця голосно розсміяла ся.

— Я цілком не хотіла сего сказати, — відмовила — маєть ся розуміти, що ви тепер нашим приятелем! Ви мусите нас відвідати. Але тепер ідіть дальше в дорогу, бо инакше мій батько не поручить мені ніколи більше справунків в місті. До побаченя!

— До побаченя! — відповів, підносячи свій великий сомбрево (капелюх з великими крисами), і похиляючи голову над малою ручкою, котра витягнула ся до него.

Луця завернула коня, ударила "шпіцрутою" і пігнала стрілою гостинцем, лишаючи за собою туман пороху.

Молодий Ефферсон Гоп хмарний і мовчаливий їхав зі своїми товаришами. Вони перебували в горах Невада, шукаючи срібла, і приїхали тепер до Салт Лейк з надією найти капітал на експльоатацію найдених жил. Дотепер Джеферсон був так само зайнятий ревно сею справою як і його товариші, але несподіваний случай надав його гадкам инший напрям.

Вік молодой дівчини, свіжої і здорової як подуви гірського вітру, порушив до глибини його пристрасне, непогамоване серце.

Коли зникла йому з очей, зрозумів, що в його життю настав переверот і що від тепер ані копальні срібла, ані жадна инша справа не була в силі йти на вводи з тим новим, поглинаючим цілу його душу чувством. Любов, котра зродила ся в його серцю, не була наглим, змінчивим уроєм хлопця, як радше дикою, напрасною пристрасстю мужчини сильної волі і деспотичного характеру. До тепер вело ся йому все, що лиш задумав. Тому то присягнув собі в душі, що і тут не дізнає заводу, о скільки лиш поведжене буде залежати від напруження людської витривалости.

Ще того самого вечера відвідав Івана Ферієра, а відтак повертав до него часто і став майже щоденним гостем в фермі. Іван, замкнений в долині, зайнятий працею, не багато знав новинок зі світа через тих дванацять літ. Джеферсон Гоп оповідав йому про все, що могло його зайняти, і то в такий спосіб, що так батько як і Луця цікаво його слухали. Він оповідав історію не одного маєтку набутого і страченого в тих горячкових часах. Він був пошукував маєтку, випасав товар, був стрільцем і переслідував Індіан. Де лиш лучила ся нагода якоїсь авантурничої пригоди, Джеферсон Гоп був один між першими.

Незадовго став він любимцем старого фермера, котрий величав з запалом його прикмети. Луця слухала тоді мовчки слів батька, але зарум'янені її лиця і щастям горючі очі показували ясно, що її серце вже перестало бути її виключною власністю. Чесний її батько не завважав вправді тих ознак, але добре зрозумів її сей, котрий опанував її душу.

Одного літного вечера гнав він чвалом по гостинці і задержав ся перед фермою. Прив'язав коня до штахет і ввійшов на стежку, його доглянула Луця, що йшла йому на стрічу.

— Відїжджаю, Луцю, — сказав, беручи її руки в свої і тонути чувственным поглядом в її очах. — Не хочу тебе просити, щоб ти тепер їхала зі мною, але коли поверну, чи схочеш зістати зо мною?

— А коли се буде? — спитала червоніючи і усьміхаючи ся.

— Найдалше за два місяці. Верну і упімну ся о тебе мій скарбе. Ніхто не може стати межи нами.

— А батько? — спитала.

— Позволив, під услівєм, що удадуть ся копальняні інте реси.

— Отже, коли батько і ти вже все уложили, я не маю ні- чо більше сказати — шепнула, опираючи голову на його ши- рокій груди.

— Богу дякувати! — промовив зворушеним голосом, по хилив ся і поцілував її. — Впрочім вже річ скінчена. Чим дов ше лишу ся, тим тяжше буде мені відїздити. — Товариші при провалі чекають на мене. Будь здорова, коханэ ти моэ... будь здорова! За два місяці знов мене побачиш.

Вирвав ся з її обіймів, скочив на коня і пігнав чвалом, не відвертаючи ся, якби в страсі, що коли погляне іще раз на се, що лишаэ за собою, заколибаэть ся в повзятім замірі.

А Луця стояла оперта о штахети і дивила ся за ним, доки не зник її з очий. Відтак повільним кроком ввійшла до дому. В тій хвилі була вона найщасливішою дівчиною в ці- лій Юті.

Розділ III.

ПРОРОК У ІВАНА ФЕРІЭРА.

Минуло три тижні від виїзду Джеферсона Гоп, і його товаришів з Салт Лейк Ситі. Серце Івана Феріэра стискало ся на гадку о повороті молодця і о утраті прибраної дочки. Од- нак її щастэм сіяюче лице, ліпше доказувало, як всі аргумен- ти, що він годив ся з даним приреченэм.

В глибині душі присягнув він собі, що нічо не буде в силі примусити його до віддання дочки за Мормона. Такої звязи цілковито не уважав він за супруже, але за ганьбу і неща- стэ. Які будь були його погляди на мормонські засади, однак на тій точці лишив ся неугнутим. Однак не міг він виступити

з таким постановленєм, бо проголошенє якої небудь самостійної думки в тих часах було небезпечною річею в "країні сьятих".

Так небезпечною і то так дуже, що найпобожнійші важили ся ледво шептом, з запертим віддихом, висказувати свої релігійні погляди, в страсі, щоби з їх уст не вийшло щось, що зле зрозумілиби і стягнулоби на них скору кару. Жертви переслідування стали тепер сами жорстокими переслідуванцями і неумолимыми. Анї інквізиція в Севілі, анї славні німецькі тайні суди, анї італійські стоваришеня не приладили грізніших махінацій над сі, котрі кидали понуру тінь на Стейт Юта.

Грозу сеї організації подвоював факт, що вона була невідомана і таємнича. Видавала ся всевідучою і всемогучою, а однак ніколи ніхто не бачив жадного її знаку, не чув, щоб чим небудь вона обьявила ся. Чоловік, котрий хотів вести борбу против церкви, зникав і ніхто не знав, де він подів ся і що з ним стало ся. Жінка і діти чекали в дома на него, а батько вже не вертав, щоб розказати, що зайшло між ним, а його темними судіями. Необачне слово, нерозважне діло викликувало зникненє, а ніхто ніколи не потрафив проникнути сю страшну тайну, яка повисла над всіма головами. Тому нічого дивного, що сі мужчини, переняті вічною тревогою, не сьміли навіть в глибині пустині звиряти ся собі шептом з сумнівів, які їх гнобили.

З початку ся страшна і не даюча ся зловити власть, карала лиш тих, що опирали ся, котрі прийняли мормонську віру, хотіли її відтак перемінити або покинути.

Незабаром розширила вона свій обсяг. Число дорослих жінок зменшило ся, а полігамі (многоженство) серед невістарчаючого жіночого населеня, ставала ся пустою доктриною. Тоді почали кружити особливрі поголоски, — говорено о забитих поселенцях і зрабованих таборах в околиці, де ніколи не було видко Індіян. Сьвіжі жінщини показували ся в гаремах старших, — жінщини заливаючі ся слезами і в розпуці, з виразом неописаної відрази на винужденілих лицах.

Спізнені в горах подорожні оповідали, що стрічали уоружених людей, замаскованих, котрі хильцем мовчки, пересували ся серед темноти. Сі оповіданя і поголоски прибрали з

часом означену форму; безнастанно повторювані і стверджувані допровадили вкінці до сего, що зрозуміли загально суть річи. До нинішнього дня в самітних фармах на заході назва ватаги Данітів або Ангелів мести з злою ворожбою і викликує тривогу.

Коли стали звісні близші подробиці сеї організації, котрої діяльність була так страшною, тривога, яку вона ширила іще побільшила ся. Ніхто не знав хто належить до сего страшного товариства. Імена учасників тих кровавих насильств, поповнюваних в ім'я релігії, були оточені найглубшою тайною. Той сам приятель котрому ти звів ся зі своїх сумнівів що до поступовання пророка і його післанництва, міг бути одним з тих, що приходили в ночі домагати ся огнем і мечем страшного задосить учинення. Звідси кождий побоював ся сусіда і ніхто не говорив о річах найблизше його обходячих.

Одного гарного ранку Іван Ферієр забирав ся до виходу в поле, коли учув звук клямки коло штахет, а коли виглянув через вікно, побачив плечистого мужчину середного росту о темнім волосю, ідучого стежкою. Серце затовкло ся в грудях Ферієра, бо він пізнав в прибувшій Брикгама Юнг у власній особі. Цілий неспокійний, бо знав добре, що така візита не приносить нічого доброго, — Ферієр побіг до дверей, щоб привитати вождя Мормонів. Брикгам Юнг прийняв якось зимно се привитанє і не розяснивши засупленого облича, ввійшов за господарем до гостинної кімнати.

— Брате Ферієр — промовив сїдаючи і дивлючи ся бистро з під темних рісниць на фермера, — правовірні оказали ся, як думаю, для вас добрими. Ми забрали вас з пустині примираючого голодом, до "Вибраної долини", далисьмо вам землю і по зволили збогатити ся між нами. Чи не з так?

— Так з — відповів Іван Ферієр.

— В заміну за се домагали ся ми сповнення лиш одного услів'я; щоб ви прийняли правдиву нашу віру і примінили ся під кождим зглядом до зї приписів. Обіцялисье се услів'є сповнити, тимчасом, коли вісти, коотрі кружать з правдиві, не дотримуете слова.

— Якто не дотримую? — спитав Ферієр, зносячи руки до неба. — Чи не даю складки на спільний фонд? Чи не ходжу реввно до сьвятині? Чи не...

— Деж э ваші жінки? — спитав Юнг, розглядаючи ся до-окола. — Закличте їх, щоб я міг їх повітати.

— Не оженив ся, я то правда відмовив Феррієр. — Але женщин було серед нас не багато, а не один мав до них більші права від мене. Я не був сам, але я мав дочку, котра мені помагала в праці.

— О тій то власне дочці хотів я з вами поговорити — сказав вожд Мормонів. — Виросла на справдішну цьвітку Юти і найшла ласку в очах не одного найперших в краю.

Іван Ферієр здавив глухий стогін.

— Ходять о ній поголоски, котрим би я не хотів дати віри. Се безперечно! пльотки злбних язиків. Як звучить 13-та запо відь в кодексі благословенного Йосифа Сміта? "Кожда правовірна дівчина повинна зістати жінкою одного з вибраних, бо колиб вибрала поганина, поповнилаби тяжкий гріх". Так хоче одна з наших заповідий і э немислимим, щоб ви, котрий визнає правдиву віру, позволили дочці її збезчестити.

Іван Ферієр мовчав і нервовим рухом обертав в руках "шпіцруту"!

— Отже лучила ся нагода виставити на пробу ревність вашої віри, так постановила Сьвята Рада Чотирох. Дівчина э молода і не хотілибисьмо, щоб она віддала ся за сивоволосого, ані також не задумуемо позбавити права вибору. Ми, старші, маємо численні стада ялівок (так назвав своїх 100 жінок) але і діти наші мусять бути заосмотрені.

Стенджерсон має сина, має сина також Дреббер, а кождий з них повитавби радо вашу дочку в порогах свого дому. Най вибере одного з них. Се молоді, багаті і правовірні. І яку дасьте мені на се відповідь?

Іван Ферієр мовчав іще через хвилю з хмарою на чолі.

— Мусимо мати час до намислу — відмовив вкінци. — Дочка моя іще молода, ледво вийшла з дитинячих літ.

— Буде мати місяць часу до намислу — промовив Юнг, встаючи. — Але, коли мине сей час, мусить дати мені відповідь.

В дверях задержався і звернув до Ферієра своє загніване лице і очі горючі злостним огнем.

— Іване Феррієр, — промовив громовим голосом, маєте мимо вашої немочи, ставити опір розказови "Чотирох Сьвятих", ліпше було би для вас, коли би ваш і її кістяк білили ся тепер на узбічах Сієрра Бленка.

З сими словами був получений грізний рух руки, відтак Брингам Юнг вийшов, і небавом дав ся чути скрегіт шутру під його тяжкими кроками.

Іван Ферієр сидів з головою в руках і роздумував, в який спосіб сю злу новину звістити дочці, коли нагло м'ягка рука спочила на його плечу; підніс голову і побачив перед собою Луцю, а бліда, вистрашена її твар показувала, що все чула.

— Не підслухувалам умисно — промовила, в відповідь на допитливий погляд батька. — Голос її гомонів в цілім домі. — Ох! тату, тату, що ми зробимо?

— Не жури ся, — відповів, притягаючи її до себе, і гладячи шорсткою рукою її шовкове волосся. — Дамо собі раду в який небудь спосіб. Прецінь твоє чувство для нашого хлопця не зменшається, що?

Шльохане і стиснене його руки було одинокою її відповіддю.

— Ні, знаю о тім. Врешті не хтївбим почути від тебе, що є інакше. Се добрий парубчак і чесний християнин, якими не є тутешні люди мимо своїх вічних молитов і проповідий. Слухай завтра виїжджає відділ до Невади; постараю ся переслати йому вістку про се, що тут зайшло. А мусївбим дуже помилити ся в осуді о нїм, коли на сю вістку, не верне до нас зі скоростію, котра повстидала би електричну іскру.

Луця через слези усміхнула ся на сі слова батька.

— Він сам найліпше порадить, як прийде. Але я бою ся о тебе, мій дорогий тату. Оповідать... Оповідать такі стра-

існі історії о тих, котрі ставлять опір пророкови.... Лучаєть ся завсїгди їм якесь страшне нещастє.

— Але ми йому іще не супротивляли ся, — відповів батько. — Час буде запобічи лиху, коли се учинимо: маємо місяць часу перед собою, а думаю, що коли мене, наймудрійше зроби мо зникаючи з Юти.

— Що, лишити Юту?

— Такий маю замір.

— А фарма?

— Постараємо ся зібрати як найбільше готових грошей, а проче лишимо. Говорячи щиро, Луцю, не перший раз я о тім думаю. Не люблю нікому улягати, як вони всі улягають тут тому дурному пророкови. Я э сином вільної Америки і се все житє для мене новиною. Я вже за старий на науку. А коли він іще прийде сюда і буде пхати ніс до моїх домашних справ, може стрінуги ся з добрим ладунком шроту на привитанє.

— Але вони не схотять нас пустити — промовила молода дівчина.

— Зачекаймо на Джеферсона а відтак собі порадимо. Тим часом, ти не жури ся, не клопочи ся, коханє, і не плач, бо під пухнуть тобі очи, а я буду мусів за се перед ним відповідати. Не ма чого бояти ся і не грозить нам жадна небезпека.

Іван Ферієр вправді потїшав її з великою певностию себе, не менше однак Луця завважала, що вечером з найбільшою старанностию замикав двері на ключ а очевидно на перед набив стрільбу, котра висїла на стїні в його кімнаті до спаня.

Розділ IV.

У Т Е Ч А .

Слїдуючого дня рано по розмові з пророком Мормонів Іван Феррієр пішов до Салт Лейк Ситі, там найшов знакового, котрий їхав в гори Невада і віддав йому лист до Джеферсона Гоп. В тім листі описував він, яке страшне нещастє грозить йому і як дуже э конечний його поворот. Коли се зробив, почув полекшу і вертав домів зі свобіднійшим умом.

Приближаючи ся до фарми, дуже здивував ся на вид двох коний, привязаних до штахет. А іще більше огорнуло його здивованэ, коли увійшов до кімнати і побачив двох молодих людей. Один з довгим, блідим лицем, лежав в гамаку, оперши ноги на печи. Другий, з головою осадженою на широкім карку, о звичайних, звірячих чертах, стояв в вікні, тримаючи руки в кишені і посвистував загально звісну пісоньку. Оба кивнули головою, коли Ферієр увійшов, а сей котрий лежав в гамаку, розпочав бесіду.

— Бути може, що нас не знаєте — сказав. — Отсе син старшого, Дреббера, а я э Йосиф Станжерзон, що подорожував з вами, коли Пан витягнув свою руку і прилучив вас до своєї правовірної громади.

Іван Ферієр холодно уклонив ся. Тепер вже знав, що значили сі гості.

— Прийшлисьмо, — продовжав дальше Станджерсон, — за радою наших батьків, просити вас о руку вашої дочки, для того нас э два, котрий вам і її ліпше подобаэ ся. Але позаяк я маю чотири жінки, а брат Дреббер сім, тому здаэть ся мені, що мої осьвідчини повинні бути ліпше прийті.

— Ні, ні, брате Стенджерсон, — закликав Дреббер; — не ходить о се кілька жінок маэмо, але кілька можемо удержати. Тепер відступив мені батько свої млини, отже я эсьм богатший.

— Але мої вигляди на будуче э ліпші, — промовив Стенджерсон, — коли Пан покличе батька до своєї слави, то я насліджу гарбарню і фабрику шкір. А впрочім я від тебе старший і займаю в церкві висше становиско.

— Най отже панна рішаэ — заявив молодий Дреббер, приглядаючись з уподобанэм в зеркалі. — Примінімо ся до її постанови.

Підчас сеї бесіди Іван Феррієр, палаючи гнівом і повздержуючи вибух, стояв коло порога.

— Слухайте, — відізвав ся на кінець, приступаючи до них — коли дочка закличе вас сама, позволю вам прийти, але заким се наступить, вара вам ту показувати ся.

Молоді Мормони дивили ся в остовпіню на него. В їх понятю, се суперництво в убіганю ся о руку дівчини було найбільшою почесністю, так для неї як і для її батька.

— Маєте з відси дві дороги виходу — крикнув Феррієр — ту двері, а там вікно. Котру вибираєте?

Темне його лице прибрало такий дикий вираз, а його жилаві руки були так грізні, що гості зірвали ся на рівні ноги і забрали ся скоро до відходу. Старий фармер відпровадив їх до дверей.

— А дайте мені знати як погодите ся і постановите, котрий з вас має бути моїм зятем — сказав з кпинами.

— Заплатиш ти нам за се! — крикнув Стенджерсон, блідий зі скажености. — Ти визвав пророка і Раду Чотирох. Будеш жалувати сего до кінця життя.

— Рука Пана діткне тебе тяжко! — закликав Дреббер, — Пан повстане і наśle на тебе тяжку кару.

— А так, то я зачну кару! — закликав Феррієр, — дуже розлючений і завернув по стрільбу, але в тій хвилі Луця зловила його за руку і повдержала.

Заким вирвав ся з її рук, тупіт кінських копит дав знак, що оба Мормони утікли.

— А то безличні лотри! — закликав отираючи піт з чола — волїбим бачити тебе дорога дитино радше на марах, як жінкою одного з них.

— І я також мій тату — відмовила — але Джеферсон незадовго приїде.

— Так, незадовго побачимо його. Чим скорше тим ліпше, бо не знаємо, що нас може стрінути з їх сторони.

Справді досить було часу, щоби розважний чоловік прийшов старому фармерови на поміч і його прибраній дочці. В історії оселі не було іще случаю так явного непослуху і легковаження поваги старшини. Коли малі провини так строго карано, якаж може чекати кара за такий сьміливий бунт?

Феррієр знав, що ані його маэток, ані його становиско на нічо йому в тім случаю не придадуть ся. Не один вже так як він, багатий і звісний, щез без сліду. Його маэток перейшов на власність церкви. Мимо цілої своєї відваги, дрожав Ферієр з тривоги, на гадку о незвісних, таємничих небезпеках, які над ним повисли. Кождому звісному нещастю умів він відважно ставити чоло, але не певність приводила його до розпуки. Перед дочкою таїв він гноблячі тривоги і удавав, що не привязує до цілої сеї справи найменшої ваги. Але Луця заостреним зором дитинною любовію, бачила, що його пригнітає несупокій.

Ферієр очікував якогось посольства, або устної нагани від Юнга за своє поступованє і — не омилив ся — хотяй одержав вістку несподіваною дорогою. Слідуючого ранка, коли пробудив ся, зі здивованєм побачив прип'яту картку до колдри, на грудях а на ній великими буквами видруковані слова:

"Маэш іще 29 днів до намислу, а відтак"....

Таке остереженє було більше застрашаюче, чим вічні погрози. В який спосіб дістало ся воно до його кімнати, не міг поняти Іван Феррієр, і то його найбільше на разі непокоїло; служба спала в іншій будинку, а двері і вікна були добре позамикані. Ферієр подер картку на кусні, а дочці не сказав ані слова, але сей случай побільшив іще його тривогу.

Ті 29 днів була се решта місяця визначеного через Юнга. Яка сила, яка відвага могла зрівноважити ворога, уоруженого в таку тайну силу? Рука, котра прикріпила сю картку, могла йому задати удар в саме серце, а він ніколи не знавби, до кого вона належала.

Слідуючого дня рано дізнав іще сильнішого зворушення. Коли сів з дочкою до снідання, Луця, з криком здивовання, показала на стелю. На самій середині на стелі було виписане вуглем число 28. Для Луці се число лишило ся незрозумілим а батько її не пояснив. Сеї ночі не положив ся спати, пересидів в руках зі стрільбою, не спав і наслухував. Але нічо не доглянув ані не почув, а мимо того слідуючого рана велике 27 зарисувало ся на дверях з надвору.

І так само діяло ся з дня на день, кожного ранка Ферієр переконував ся, що його укриті вороги вели потайний рахунок

і зазначували в яким будь місці, кілька днів лишаєть ся йому іще з сего місяця ласки. Деколи сї фатальні числа показувались на стїнах, иншим разом на підлозі, то знов на малих картках, причіплених до штахет.

Мимо цілої чуйности, Іван Ферієр не міг вислідити відки походили ті щоденні остереження. Похудів, винужденів, був завжди роздратований, а очі його прибрали вираз болю сліпаків переслідуваної звірини. Одна лише лишила ся йому надія — приїзд молодого стрільця з Невади.

Двацять днів замінило ся на п'ятнайцять, на десять а вістки від неприсутного не було. Числа зменшали ся поступенно, а Джеферсон не давав знаку життя. Скоро лиш дав ся чути тупіт кінських копит на дорозі, або візник погонював, накликаючи, свої коні, старий фармер біг до штахет, уводячись що вже надійшла очікувана поміч. Наконець, коли вже п'ятка уступила місце чвирці, а ся знов трійці, вже опустила його відвага, стратив всю надію на ратунок. Сам не знаючи гористої околиці доколя кольонії, був цілком безсильний і здавав собі добре справу з сего. Дороги найбільше уживані були пильно стережені, ніхто не міг їх перейти без позволення Ради Чотирох. Денебудь звернувшись з думкою, Ферієр не бачив способу оминення катастрофи, котра йому грозила. Однак ані на одну хвилю, не захитав ся в повзятім замірі — радше смерть, як зізволити на се, що уважав за ганьбу дочки.

Одного вечера сидів затоплений в думках, надармо шукаючи способу видістатися зі страшного положення, в яким находив ся. Рано число 2 показало ся на стїні його дому, слідує чий день буде отже посліднім з уділеної йому проволоки. А що станеть ся опісля? Найріжнійші страшні припущення повстали в його голові. Яка судьба стріне Луцю, коли вже його не стане? Не було способу утічи з невидимої сїти, яка їх обмотала. Уявивши собі сю свою неміч, Ферієр звисив голову на груди і заплакав в розпуці.

Нагло дав ся чути якийсь шум — тихе виразне драпанє колотило спокій ночі. Доходило від дверей. Феррієр висунув ся до передпокою і наслухував. Відголос утих на хвилю, відтак знов відізвав ся. хтось очевидно пукав в одну з дощок две

рий. Бувби се убійник, що прийшов о півночі, щоб виконати кривавий розказ, тайного суду? А може післанець, пишучий чи сло, що вже прийшов послідний день ласки? Іван Феррієр чув, що сейчасова смерть, булаби зноснійша від непевности, яка дра тувала його нерви і ледом стинала кров в жилах. Підскочив на перед, відсунув засуву і відчинив двері.

На дворі панувала тишина і спокій. Ніч була погідна, не бо блищало зорями. Перед оком фермера розтягав ся городець сточений плотом і штахетами, але анї зовні городця, анї також на дорозі не було видко живої душі. Віддітхнувши свободнійше, Ферієр розглядав ся на право і ліво, аж врешті глянув на бік перед себе і остовпів: у стіп його лежав витягнений мужчи на, лицем до землі.

Вид сей так переразив Ферієра, що старий фермер опер ся о стіну і зловив себе за горло, щоб придавити крик, котрий з него добував ся. Зразу думав, що се якийсь зраний чоловік, або конаючий, але сейчас побачив, що лежача постать почала повзати по землі, і тихо зі звинностию вужа всунула ся до передної кімнати. Тут мужчина скочив на рівні ноги, замкнув двері, а здивований фермер, побачив перед собою горде і енергічне лице Джеферсона Гоп.

— Боже великий! — вистогнав Феррієр. — Як ти мене наля кав! Але чому приходиш до нас в сей спосіб?

— Дайте мені їсти — відмовив Гоп захриплим голосом. Через сорок вісім годин не мав я нічого в устах. — Кинув ся на останки вечері, лишені на столі і лакомо пожирав хліб і зимне мясо.

— Що робить Луця, чи спокійна, здорова? — спитав, заспокоївши голод.

— Так, не знає нічого, яке грозить нам нещастє, — відповів батько!

— То добре. Дім ваш стережуть зі всіх сторін, — тому то тут закрив ся я на руках і ногах. Можуть вони бути хитрі, але не так дуже, щоб мене підійти.

Іван Феррієр набрав відваги, з хвилею коли прийшов сей новий товариш. Взяв тверду руку молодця і щиро стиснув її.

— Можна бути гордим з тебе — промовив. — Не много людей рішило-б ся так вернути і поділяти чужі смутки, журби і небезпеки.

— Правду кажеш, тату, — відмовив Джеферсон. — Шаную тебе дуже, але колиби був сам, признаю ся, що довгоби надумував ся, чи вийти в се гніздо ос. Я вернув для Луці, а заким спаде її волосок з голови, думаю, що буде одного Гоп менше в Юти.

— Що зробиш?

— Завтра минає послідний день, а коли не постановимо нічо сеї ночі, все страчено. Маю мула і два коні, котрі чекають на нас в Орлинім Провалі. Кілько маєте гроший?

— Два тисячі долярів в золоті, а пять в банкнотах.

— Те вистарчить. Я маю знов стільки. Мусимо дістати ся через гори до Карсон Ситі. Треба Луцю збудити. Добре складаєть ся, що служба не спить в хаті.

Феррієр пішов опередити дочку о подорожи, в котру мали вибрати ся, а тимчасом Джеферсон зібрав всі засоби живности, які міг найти, зробив з них пачку, а відтак наповнив водою камінний збанок; бо знав з досьвіду, що не багато э жерел в горах, і що одно від другого дуже далеко. Ледво був в силі скінчити сї приготованя, як ввійшов фармер з дочкою убраною, готовою до дороги. Повитанэ наречених було щире, але коротке, бо час наглив, а роботи лишило ся не мало.

— Мусимо сейчас вирушити в дорогу, — сказав Джеферсон тихим, але рішучим голосом, як чоловік, котрий здає собі справу з цілої грози нещастя, але добре узброїв перед тим своє серце. — Фронтвий і бічний вихід стережуть, але при великій осторожности будемо могли видістати ся бічним вікном і утікати полями. Скоро станемо раз на гостинци, будемо мати лиш дві милі до провалу, де чекають коні, і думаю, що до раня перейдемо половину дороги в горах.

— А як нас зловлять? — спитав Феррієр.

Гоп ударив рукою по рукояти револьвера за поясом.

— Коли їх буде за багато на нас двох, то трох певно возь мемо з собою на тамтой сьвіт, — відмовив з понурим усьміхом.

Погасили всі сьвітла в хаті, відтак Феррієр хвилю дивився вікном на поля, котрі були його власністю, а котрі тепер мав лишити на завсїгди. Але приготовляв ся вже від давна до такої жертви, а думка о честі і щастю дочки переважила жаль над стратою майна. Все доокола віддихало таким милим супокоєм, почавши від дерев шепчучих до розлогих ланів збіжа, так що трудно було уявити собі, що серед сего окруження чигає дух злочину. Блідисте лице молодого стрільця, захмурене чоло його, доказували, що бачив досить по дорозі, щоб знати чого тримати ся.

Феррієр ніс мішок з золотом і банкнотами, Джеферсон Гоп живність і воду, а Луця малу пачку, котра містила все то, що посідала найдорожшого. Отворивши поволи і з великою осторожністю вікно, чекали доки велика хмара не застелила неба і тоді, одно по другім вийшли до города. З запертим від дихом, повзаючи і спотикаючи ся дійшли до плота і під його заслоною ішли далше до отвору, виходячого на поле.

Були вже майже у ціли, коли нагло Джеферсон зловив обох своїх товаришів і цофнув знов в тінь, де полягали дрожа чи зі страху.

Вихований в прерії, Джеферсон Гоп, завдячував кочуючому життю яке провадив, слух надзвичайно заострений. Ледво положив ся разом з товаришами під плотом, коли відізвався переразливий крик пугача, на котрий відповів сейчас з близька такий самий відголос. В тій самій хвилі показала ся в отворі тінь, до котрої йшли, і видавала сей самий переразливий крик, відтак з тіний ночі висунула ся друга тінь.

— Завтра о півночи, — промовив перший мужчина, як здавало ся вожд — коли пугач закричить три рази.

— Добре відповів тамтой. — Чи маю упередити брата Дреббера?

— Упереди його, і також иньших. Девять до сімох!

— Сїм до п'ятох! — і обі тїни відійшли в противних напрямках.

Послїдні слова видко були їх гаслом. Скоро лиш відгомон їх кроків затих в віддаленю, Джеферсон Гоп зірвав ся на рівні ноги, поміг товаришам перейти через отвір і випровадив їх в поле, наглячи до поспіху, підтримуючи молоду дівчину, котра упадала зі сил.

— Скорше! скорше! — шептав від часу до часу. Ми є на лїнії варті. Все залежить від поспіху. Скорше!

Скоро дістали ся на гостинець, дорога вже була лекша, тому скорше йшли. Лиш один раз стрїнули якогось чоловіка, але змогли іще зійти на бік і сховати ся в полю, заким тамтой їх пізнав. Під містом Джеферсон скрутив і вийшов на вузку стежку, ведучу в гори. Два чорні щербаті верхи, зарисували ся серед темноти, а між ними тягнув ся сей Орлиний Провал, в котрім коні чекали. Ведений непомильним інстинктом Джеферсон Гоп відшукував стежку серед камінюк, аж вкінці дійшов до укритого закутка, де під ослоною великої скали, стояли привязані вірні звірята.

Луця всїла на мула, старий Феррієр з мішком грошей всїв на одного коня, Джеферсон Гоп провадив другого стежкою над пропастию.

Кругом розлягав ся краєвид переражаючий кожного хто не був призвичаєний бачити природу в тій дикій, повній грози шатї, в яку деколи одягаєть ся. З одної сторони величезна скала, чорна понура грізна, що зносить ся більше як на тисяч стїп високо, котрої поверхність поперетинана довгими базальтовими стовпами, котрі надавали їй вид якоїсь скаменїлої потвори, з вистаючими ребрами. З другої сторони стоси відламків скал і камінюк застановляли провал, а в серединї вила ся стежка так вузенька місцями, що нею могла їхати лиш одна особа, а така стрімка, що лиш досвідчений їздець міг відважити ся на її перехід.

Однак мимо небезпеки і перешкод, подорожні чули полекшу в серцю, коли кождий крок збільшав віддаленє між ними а ворожим деспотизмом, перед котрим утікали.

Однак незабаром переконали ся, що були іще в обсягу

власти "Сьвятих". Власне вїхали в найдикшу і найтруднїйшу до переходу часть провалу, коли Луця видала оклик перестраху і показала рукою в гору. На скалі, котра вносила ся над стежкою і зарисовувала ся остро на тлі неба, стояв самітний чоловік на варті. Він доглянув їх також і військовий зазив: "Хто йде?" перервав тишину, що панувала в провалі.

— Подорожні, що ідуть до Невади, — відповів Джеферсон Гоп і приложив руку до стрільби, що висїла коло сїдла.

Доглянули, що він відвів курок від карабіну і глянув в долину, неначе незадоволений з відповіді.

— За чиїм дозволом? — спитав.

— Чотирох Сьвятих — відмовив Феррієр.

Він знав о стілько звичаї Мормонів, що знав, що э се найвисша власть, на яку міг покликати ся.

— Девятьох до сімох, — крикнула варта.

— Сім до п'ятьох — відмовив скоро Джеферсон Гоп пригадуючи собі гасло, котре чув в городі.

— Перейдїть і нехай Пан стереже вас — відмовив голос з гори.

Відти вже була дорога ширша, так, що коні могли бічи чвалом. Оглянувши ся, Джеферсон і Феррієр побачили, що самітний чоловік стояв опертий о стрільбу, а постать ся вказувала їм, що вже минули границю сього вибраного народа — і перед ними засвітала зірниця.

Розділ V.

АНГЕЛИ МЕСТНИКИ.

Через цілу ніч йшли серед стрімких провалів, по стежках закиданих камінєм. Нераз збили ся з дороги, але добре знанэ гір Гоп, дозволило йому завсїгди віднайти правдивий шлях.

До тепер вороги не давали о собі знаку житя, а Джеферсон Гоп думав, що вже находять ся по за обсягом власти страшного союза, котрого стягнули гнів на себе. Він знав однак як далеко сягали кігті сего тайного союза, як вони могли їх незадовго зловити і здусити.

Коло полудня другого дня їх утечі, скупі засоби їх живності почали вичерпувати ся. Однак Гоп не занепокоїв ся, бо знав, що в горах є звірина, а не раз в житю числив на свою стрільбу, щоб вижити ся. Вибрав заслонений закуток, зібрав трохи сухого ріща і розложив огонь, при котрім могли ogrіти ся його товариші, бо були близько пять тисяч стіп над поземом моря, а острій, ледоватий воздух діймаючо доскулював. Джеферсон звязав коні і закинув на плечі стрільбу та попрацвавши Луцю, вийшов за звіриною. По хвилі оглянув ся і побачив, як старець і молода дівчина сидять скулені при огни, а звязані звірята стоять спокійно, без руху за ними. Однак незабаром вистаюча скала закрила їх перед його зором.

На краю скали, о кілька сот кроків над ним, стояло звіря з величезними рогами. Сей муфльон (рід барана) був очевидно сторожем череди, іще не видимої для очий стрільця. На щастє звернув лоб в противну сторону і не доглянув його. Джеферсон Гоп положив ся на землю, опер кольбу стрільби о камінь і вимірів добре і довго, заким спустив курок. Звіря кинуло ся в гору розпучливим скоком, заточило ся на березі скали і гримнуло цілим своїм тягарем в гллуб долини.

Звіря було таке велике, що не міг його цілого забрати; тому задоволив ся витятєм одного стегна і части боку, а закинувши добичу на плече, забрав ся спішно до повороту, бо починав западати вечер. Заледво пустив ся в дорогу, переконав ся, що нова трудність і цілком несподівана лишила ся до поконання. В погони за звіриною минув знану собі часть тої околиці а не легкою річю було віднайти стежку, котрою прийшов.

Долина в котрій находив ся, була поперетинана в різних напрямх численними провалами, так подібними до себе, що не подібно їх було відріжнити. Джеферсон пустив ся тоді одним з них, але коли уйшов з милю або більше, стрів гірський потік, котрого певно перед тим не бачив. Переконавши ся, що змилив дорогу, вийшов в инший провал, але з тим самим вислідом. Ніч запала скоро і стало ся темно, коли вкінці вийшов ся в провалі, котрий видав ся йому звісним.

Але і тоді не легко було йому удержати ся на властивій дорозі, бо місяць іще не зійшов, а високі скали по обох боках побільшували эще доокола пануючу темноту. Угинаючи ся під тягарем, котрий двигав, вичерпаний умученэм, — Джеферсон потикав ся майже за кождим кроком, піддержуючи надію в серцю тою мислею, що кождий крок зближає його до Луці, і ніс зі собою засіб поживи, котрий вистарчить йому до кінця подорожи.

Коли минув закрут скали, побачив перед собою місце, де був розложений огонь. Купа попілу тліла, але здаєть ся, що від відходу Джеферсона ніхто не підкладав.

Грובהва тишина панувала доокола. Страх Джеферсона змінив ся в певність — скочив наперед. Близько догасаючого огню не було живої душі; мужчина, дівчина, звірята — всьо зникло. Тепер вже стало йому ясно, що лучила ся якась страшна і нагла катастрофа підчас його неприсутности — катастрофа, котра їх поглотила і не лишила жадного сліду.

Оголошений тим наглим ударом, Джеферсон учув заворот голови і мусів оперти ся на стрільбу, щоби не упасти. Але він був чоловіком діла і сейчас відзискав притомність ума. Вхопив тліючу іще галузь, роздмухав огонь так, що розясніла полемінею і при тім сьвітлі розглядав ся уважно доокола. Земля була стратована кінськими копитами, що доказувало, що численний відділ їздців дігнав утікаючих, а напрям кінських копит показував, що вернули знов до Салт Лейк Ситі.

Чи забрали зі собою його товаришів? Джеферсон Гоп почав вже припускати, що так стало ся, коли нагло його зір упав на предмет, на котрого вид почав дрожати на цілім тілі. Недалеко в бік зносив ся невеликий насип червонавої землі, котрого перед тим там не бачив. Ошибка була ту неможлива — о, сьвіжо викопаний гріб.

Коли зблизив ся, побачив Джеферсон кусник паперу за тканого в щілині в землю патики, а на тім папері коротка напись, але на жаль дуже вимовна:

Іван Феррієр

горожанин Салт Лейк Ситі умер дня 4. серпня 1860.

Черствий старець, котрого лишив ледво перед кількома годинами, вже перестав істнувати, а лишив ся по нїм лиш сей гробовий напис. Джеферсон Гоп поглянув доокола блудним

оком, шукаючи другого гробу, але його не найшов. Отже Луцю забрали її страшні вороги, щоб сповнити початкове призначення і побільшити гарем одного зі старших. Коли Джеферсон уявив собі цілу грозу судьби улюбленої і власну в виду того неміч, почав гірко жалувати, що не поділяв разом зі старим фермером місця тихого, вічного спочинку.

Пять днів волів ся вичерпаний з покрівавленими ногами через провали, котрі вже перед тим був переїхав кінно. Вночі падав де будь, під скалою, і спав через кілька годин, але досвіта був знов на ногах. Шестого дня дійшов до Вірлиного Провалу, котрий був першим перестанком їх утечі, так страшно закінченої, і звідси міг вже бачити оселю "Святих".

Глянувши уважнійше в ту сторону завважав, що на декотрих головніших улицах повівали фани, відріжнив також інші торжественні знаки. Запитував себе в душі, щоби се мало означати, коли нараз учув відгомон кінських копит і побачив зближаючого ся до него їздця. Небавом пізнав в нім Мормона, іменем Корпер котрому не раз робив різні прислуги. Тому зачепив його коли підїхав, бо передовсім хотїв довідати ся, яка судьба стрїнула Луцю Феррієр.

— Я э Джеферсон Гоп — промовив. — Памятаєте мене, шо? — Мормон приглядав ся йому з нетаэним здивованэм, — справді тяжко було в одїтім в лахмани мандрівникови, з розвіяним волосэм, смертельно блїдим лицем і диким виразом розжарених очий, пізнати давного елэгантного мисливця. Коли однак вкінци пізнав його, здивованэ Мормона замінило ся в остовпінэ.

— Як можете показувати ся тутки? Чисьте збожеволїли? — закликав. — Най тільки побачать, що я розмовляю з вами, а можу се переплатити житэм. Прецінь чотирох сьвятих вида-ло на вас засуд за помїч в утечі Феррієрам.

— Не лякаю ся анї їх анї їх засуду — відмовив поважно Гоп. — Слухайте Корпер, мусите знати, що тут стало ся. Заклинаю вас на все, що маєте дорогого, відповідajte менї на кілька питань. Прецінь булисьмо завсїгди приятелями. На милість Бога не відмовляйте менї відповіді!

— Щож хочете знати? — Спитав занепокоэний Мормон. — Спішіть ся. Навїть каміня мають уха, а дерева очі.

— Що стало ся з Луціэю Феррієр?

— Вчєра віддала ся за молодого Дреббера... Но, відваги,

відваги, чоловіче; здавалоби ся, що житє з вас утікає!

— Менше з тим — відмовив Гоп слабим голосом. Поблід як стїна, захитав ся на ногах і упав на камінь о котрий був опертий.

— Кажете, що вже пішла заміж?

— Так, вчера... із сеї то власне причини повівають фани на ратуши. Між молодим Дреббером, а Стенджерсоном зайшла суперечка о се, котрий має її дістати. Оба належали до відділу, котрий їх переслідував, а Стенджерсон убив батька, що, як думав, дасть йому більше майна; аж коли справа прийшла перед велику раду, більшість заявила ся за Дреббером і пророк дав йому дівчину. Однак ніхто не буде мати її довго бо я бачив вчера пятно смерти на її лицю. Подібнійша є більше до тіни, як до жєнщини. Но, а тепер підете відси?

— Так, піду, — відповів Джеферсон Гоп встаючи. Лице мав суворе нерухоме, як викуте з мармору, а очи блищали ворожим блеском.

— Де ідете?

— Менше з тим, — відповів, і закинув стрільбу на плечі, зійшов зі збочи і зник серед гір, в глибоких провалах, де лиш дикі звірята мали свої леговиска. А в тій хвилі жадне з них не було більше жорстоке і грізне від него самого.

Предсказанє Мормона дуже скоро сповнило ся. Зломана страшною смертю батька, чи може наслідками ненависного супружя, бідна Луця, никла в очах і в місяць пізнійше умерла. Муж, що оженив ся з нею для маєтку Феррієра, цілковито не сказував жалю по її страті; але инші жінки щиро оплакували її і, відповідно до мормонського звичаю, сиділи коло неї через цілу ніч в навечеріє похорону.

Сиділи всі доокола її домовини, коли нагло досьвіта на велике їх здивованє і перераженє, отворились з тріском двері до кімнати, і ввійшов мущина з диким виглядом лиця, винужденій, в запорошенім, подертім одію. Не глянувши на вистрахані жєнщини, ані промовивши до них слова, пішов до білої, мертвої постати, з котрої улетіла чиста душа Луці Феррієр. По хилив ся над нею, притиснув з почесністю уста до її зимного чола, відтак вхопив її руку і стягнув з пальця обручку.

— Хоч сего не забере до гробу — рикнув встеклим голосом і, заким жєнщини були встані закликати поміч, збіг по сходах і зник.

Перебраний під зміненим назвиском, вернув до Салт Лейк Ситі, не дбаючи, що наражає житє, коби лиш був в силі вимірити справедливість. В місті чекали на него лихі новинки. Кілька місяців перед тим повстала серед вибраного народа схи зма; кілька молодших членів церкви збунтовало ся проти вла сті старшин, в наслідок чого наступило відорванє ся числа не задоволених, котрі лишили Юта і вирікли ся віри Мормонів. Між ними були також Дреббер і Стенджерсон, а ніхто не знав куда вони пішли. Ходили вісти, що Дреббер був в силі прода ти велику часть свого маєтку і виїхав богатим чоловіком, коли на відворот його товариш Стенджерсон, був досить убогий. Однак ніхто не мав понятя де вони перебували.

Не один чоловік, мимо цілої жажди мести, бувби поки нув думку о відплаті в виду таких трудностей. Однак Джефер сон Гоп ані на хвилю не захитав ся в повзятім замірі. З малою сумою, яку посідав, мандрував з міста до міста по Сполучених Державах, шукаючи сліду своїх ворогів, піддержуючи працею свої матеріяльні средства, де лиш міг її найти. Минав рік за ро ком. Чорне волосє Гопа — припорошила сивина, а він все іще мандрував і слідив, як зажертий гінчий пес напружуючи цілу свою волю для осягнення ціли, котрій посвятив своє житє.

Коли приїхав до Петербурга, вони відїхали до Парижа, а коли там поїхав за ними, довідав ся, що лиш що іно виїхали до Копенгаги. До столиці Данії приїхав знов за кілька день за пізно, бо відплили до Лондону.

Розділ VI.

Дальший витяг споминів майора доктора Івана Ватсона.

Розпучливий опір нашого в'язня цілковито не був доко ром ворожого успосібленя зглядом нас, бо як лише обезвла днилисьмо його, усміхнув ся найприємнійше в світі і виска зав надію, що в борбі, яку звелисьмо з ним, не зробив нікому з нас кривди.

— Догадую ся, що ви маєте замір завезти мене до поліцій ного бюро — звернув ся до Шерльок-Гольмса. — Моя дорож ка стоїть перед брамою. Коли розвяжете мені трохи ноги, то сам зійду, бо тяжко буде мене нести, вжеж не я так легким, як за молодих літ.

Впроваджено нас до малої кімнати, де інспектор поліції записав імя в'язня і тих, о котрих убійство був оскаржений. Урядник, чоловік з блідим нерухомим лицем сповняв маши-

нально, обоятно свої обовязки.

— Арештований стане перед судом в протягу сего тижня — сказав — а тепер чи маєте що сказати пане Джеферсон Гоп? Мушу вас остеречи, що ваші слова будуть списані і відтак мож буде їх ужити против вас.

— Дуже багато маю сказати — відповів поволи Джеферсон Гоп. — Хотівбим вам все розказати.

— Чи не ліпше се лишити як ви станете перед судом? — спитав інспектор.

— Хто знає, чи я там коли стану перед судом — відповів Гоп. — Не непокійте ся пани. Цілком не думаю о самовбійстві. Чи ви доктор? — додав, звертаючи на мене темні проникливі очі.

— Так — відмовив я? —

— Ну то приложіть руку тут — сказав усміхаючи ся і підніс сковану руку до грудий.

Я вчинив як хотів і сейчас відчув я сильне битє серця і внутрішні забурення. Видавало ся що, ціла грудна клітка дрожить як слабій будинок, в котрого нутрі працює машина. Серед тиші, яка залягла в кімнаті, я міг дочути глухий шум і свист що походив з того самого жерела.

— Але — закликав я — ви маєте аневризм аорти!

— Так мені се назвали — відмовив обоятно, — я був у лікаря минулого тижня, щоби порадити ся, і сказав що аорта пукне незадовго. Через тільки літ з кождим роком гірше. Се наслідки надмірної утоми і лихого відживлюваня ся в горах Солонного озера. Але тепер, коли я сповнив свою задачу все мені одно коли умру. Хотівбим лиш оповісти свою історію, щоб не лишити імени звичайного убійника.

— Сяду, коли ви позволите — промовив арештант, заміняючи слова в діло. — Наслідком сего аневризму скоро мучу ся, а борба, яку я звів перед годиною з панами не поправила сего стану. Стою над гробом, тому можете панове бути певні, що брехати не буду. Кожде слово котре скажу, буде щирою правдою, а який ви з того зробите ужиток, то вже мені все одно.

Кажучи се, Джеферсон Гоп опер ся о поруче крісла і начав слідуєче оповіданє. Говорив тоном спокійним, обоятним, як коли би сі незвичайні пригоди були найпростійшими

в сьвітї. Можу заручити за точність сего справоздання, бо користав я з записника Лестрадового, котрий точно записував слова арештанта.

"Причини моєї ненависти для тих двох людей, мало вас обходять" — зачав — "скажу лиш, що спричинили смерть двох людей — батька і дочки — і в наслідок сего сами заслужили на смерть. Тільки часу минуло від хвилі їх злочину, що неподібною річю було мені шукати справедливости в якім будь суді. Позаяк для мене їх вина не улягала сумнівови, тому постановив я що сили, що буду їх судією і катом. Ви зробились так само, наколибсьте були на моім місци.

"Молода дівчина, про котру я згадав, мала вийти за мене перед дваццяти літами. Примушена віддати ся за отсего власне Дреббера, умерла з жалю і розпуки. З мертвого її пальця зняв я слюбну обручку і присягнув, що догасаючі очі Дреббера, будуть її оглядати, а послідною його думкою буде злочин, який поповнив. Я не розлучав ся з обручкою і гонив за ним разом з товаришом на обох півкулях, доки їх не зловив. Думали, що мене утомлять і знеохотять, але ошибнули ся. Коли завтра умру, що є дуже можливе, то бодай зійду зі сьвіта з тим переконанєм, щом сповнив свою задачу і то сповнив добре. Оба згинули з моєї руки. Тепер вже нічого не бажаю, нічого не надію ся.

Вони були багаті, а я був бідний, так що переслідуванє їх не приходило мені легко. Коли я приїхав до Лондону, каса моя була майже пуста, так, що я мусів собі шукати якогось занятя, щоб мати з чого жити. Повозити, їздити кінно, було для мене річю так природною, як ходити; тоді зголосив ся я до бюро дорожок і одержав місце у одного дорожкаря. Я мав обовязок приносити властителям що тиждня певну суму, а се, що я заробив більше, міг я собі задержати. Рідко коли лучало ся, щоб я мав надвижку, але якось радив я собі. Найтруднїйшою задачею було для мене орієнтованє ся в Лондоні, бо зі всіх лябіринтів на сьвітї є він найбільше запутаний. Але мав я завсїгди при собі плян улиць, а як лише затямив я положенє головних улиць, готелїв і двірцїв, вжем собі якось давав раду.

"Минув якийсь час, заким я відшукав мешканє моїх двох панів; але я питав ся і довідував ся, доки наконець не найшов. Мешкали в пенсіонатї Камбервел, з тамтої сторони ріки. З хви

лею, коли я знав, де можу їх зловити, були вже на моїй ласці. Я запустив бороду, так що не могли би мене пізнати. Відтак постановив собі їх слїдити і шпїонувати та ждати на відповідну нагоду. Присягнув я собі, що тим разом вже менї не утічуть.

"А однак мимо сего мало що менї не вимкнули ся. Дене будь рушили ся спішив за ними. Часом гонив я за ними дорожкою, часом пішки, але перша система була лїпша, бо тоді я мав певність, що їх не страчу з очий. Дуже рано або доперва пізно вечером міг я щось заробити, так що я поступенно задовжав ся у свого підприємця. Але я не журился о се, скоро в сей спосіб міг я бути все на слїді своїх ворогів.

Але і вони були хитрі. Мусїли очевидно підозрївати, що є слїджені, бо виходили лиш в день і ніколи один без другого. Через два тижні їздив я за ними і ніколи не бачив їх осїбно. Дреббер був по більшій частинї п'яний, але і Стенджерсона не бачив я не тверезого. Слїдив я їх рано і в вечер, але на дармо, ані тїни якоїсь нагоди. Лиш бояв ся я, щоб менї серце в серединї не пукло, заким буду в силї сповнити се, що я постановив.

"Вкінці одного вечера, їздячи там і назад по улицї Торквей Терас, на котрій вони мешкали, побачив я, що перед їх дїм заїхала дорожка. За хвилю винесено пакунки, відтак вийшов Дреббер, за ним Стенджерсон, всїли до дорожки і відїхали. Я затяв коня і також поїхав, не тратячи їх на хвилю з очий, дуже занепокоєний, бо бояв ся, щоб вони не лишили Лондону. Перед двірцем стації Евстон висїли вони, а я наказав якомусь хлопцеві пильнувати коня і пішов за ними на перон. Чув я, як вони допитували ся о поїзд до Ліверполю і як швайцар відмовив їм, що один що їно відїхав, а слїдуючий поїде доперва за кілька годин. Стенджерсон був тим очевидно зіртований, але Дребберови ся проволока була на руку. Я підїйшов, серед товпи котра на перонї глотила ся, так близько до них, щом чув кожде їх слово.

"Дреббер іще сказав, що має якийсь личный інтерес до полагодження, що не задовго поверне і зажадав, щоб Стенджерсон почекав на него. Сей послїдний не хотїв на се згодити ся, і пригадав йому, що постановили ніколи не розлучати ся. На се відповів Дреббер, що справа є дуже ніжної натури, і що мусить іти сам. Не міг я на сей раз дочути відповіди Стенджер

сона, але тамтой крикнув і почав йому вигадувати та клясти і сказав, що він є його лиш платним слугою. Супротив сеї сварки залишив дальшої персвазії і лиш зажадав, щоби, коли Дреббер не вспіє на поїзд стрінули ся в готелю Голінда, на що знов Дреббер відмовив, що верне на перон перед одинацятю, від так віддалив ся.

"Хвиля, на котру я так довго ждав вкінці надійшла. Мав я зненавиджених ворогів в своїх руках. Коли були разом, могли боронити ся взаємно, але розлучені були на моїй ласці. Не робив я однак з нерозважним поспіхом.

Від давна мав я вже плян уложений. Месть приносить лиш тоді цілковите вдоволенє, коли кривдитель має час уявити собі, чия рука задає йому удар і з якої причини стрічає його кара. Плян мій був власне обдуманий в сей спосіб, щоби справець моїх мук ясно бачив, що його злочин зістав викритий.

"Лучило ся, що перед кількома днями, якийсь пан, котрий мав нагляд над кількома домами на Брикстон Род, лишив ключ від одного в моїй дорожці. Того самого вечера зголошено ся по ключ і я віддав. Але я мав час зробити відтиск і зробив такий самий. В сей спосіб позискав я можливість входу бодай до одного захисту сеї величезної столиці, де я міг бути певний, що ніхто мені не перешкодить. Тепер лишила ся мені найтрудніша задача, — втягнути Дреббера до сего пустого дому.

"Дреббер ішов пішки і ступав по дорозі до кількох шинків. В посліднім лишив ся майже через пів години, а коли вийшов, хитав ся майже через пів години, а коли вийшов, хитав ся на ногах, бо був очевидно добре підохочений. Передімною стояла дорожка до котрої всів Дреббер. Я їхав за нею так близько, що писок мого коня був ледво о локоть віддалений від неї. Минулисьмо міст Ватерло, аж врешті найшлисьмо ся знов перед домом, в котрім Дреббер до тепер мешкав. Я не міг поняти, що мав значити сей поворот і що Дреббер задумував. Відїхав я іще трохи і задержав ся недалеко дому. Коли Дреббер висів, дорожка відїхала... Прошу дайте мені склянку води. Засихає мені в горлі, коли довго говорю.

Я подав йому склянку, з котрої душком випив.

"А... тепер мені ліпше", сказав. "Отже, я чекав з якої чверть години, коли нагло розніс ся в домі крик, як би розпо

чала ся бійка. За хвилю відчинили ся двері з тріском і показало ся двох мужчин; один з них був Дреббер, а другий молодий чоловік, котрого я іще не бачив. Сей чоловік держав Дреббера за ковнір, а коли стали на східках перед домом, пхнув його і копнув так сильно, що тамтой покотив ся на середину улиці. "Ти псе якийсь!" — кричав грозючи йому палецею, "я тебе научу ганьбити чесну дівчину!" Був так обурений, що я думав, що зачне окладати Дреббера буком, але сей, заточуючи ся утікав що сили, а побачивши на розі мою дорожку, вскочив до неї і крикнув: "Вези мене до готелю Галідея!"

"Сьвідомість, що маю його в своїх руках, переняла мене такою радостію, серце моє застукало так сильно, що бояв ся я, що мій аневризм зробить мені збитка в послідній хвилі. Я їхав поволі роздумуючи, як зробити найліпше. Я вже майже був рішив ся вивезти його десь за місто і там і в якімсь самотнім закутку, дебудь в полю, по раз послідний розмовити ся з ним, коли він сам дав мені спосібність рішення справи. Його огорнула нова жажда горівки і казав мені стати перед шинком. Висів, казав мені чекати і ввійшов до склепу, де лишив ся доки його не замкнули, а коли знов з'явив ся, був в такім стані що мав я його вже цілком в своїх руках.

"Не представляйте собі панове, що я мав замір убити його з цілком зимною кровію, хотяй би се був вимір справедливости; але я не міг перемочи ся. Від давна постановив я, що дам йому нагоду спасти житє коли лиш з неї схоче користати.

"Серед численних занять, які я виконував підчас бурлачого життя в Америці, був я також через якийсь час послугачем і помічником в лябораторії в Йорк Каледж. Одного дня професор мав виклад о отруях і показав студентам якийсь алькальоїд, як його назвав, котрий одержав з отруї, уживаної мешканцями полудневої Америки до затроювання стріл. Професор запевняв, що найменше зернятко сеї отруї спричиняє сей часову смерть. Я назначив фляшочку, в котрій була ся субстанція, а коли всі вийшли взяв я собі не богацько.

"В наслідок вправи став я не злим препаратором, тому з легкостію зробив я з сего алькальоїду, малі, даючі ся розпустити в течі пігулки, відтак взяв я пуделочка і до кожного з них вложив по дві однакові пігулки, одну убиваючу, а дру-

гу нешкідливу. Тоді то постановив я, що коли лучить ся відпо відна нагода, запропоную кожному з моїх ворогів, щоби ви брали по одній пігулці, а я ликну сю, котра лишить ся. Було се також смертельне, але без крику, як стрілянє з револьвера через хустку від носа. Від сего дня не розлучав ся я з пігулками і отсе надійшов час скористати з них.

"Вже доходила перша по півночи, ніч була темна, віяв переразливий вітер, а дощ ляв як з коновки. Мимо того, що сьвіт був) такий понурый, в моїм серцю панувала радість, — так велика, що я міг кричати голосно з утіхи. Як коли котрий з панів бажав чогось зі всіх сил душі, коли прагнув сего через двацять лїт і відразу всі його надії сповнили ся, сей мене зрозумів.

"Я запалив цигаро для успокоєня нервів, але руки мені дрожали і я чув битє прискореного живчика в висках. Їдучи, бачив я перед собою лице старого Івана Феррієра і солодке личко Луці, котрі серед темряви дивили ся з усміхом на мене; а бачив я так виразно, як бачу тут вас всіх в кімнаті. Через цілий час товаришили мені з обох боків коня, доки не став я перед домом на Брістон Род.

"Кругом не було видко живої душі, не відзивав ся найменший звук, крім хлюпаня дощу. Коли я заглянув через шибу до карити, побачив я Дреббера на пів лежачого, в глибокім піяцкім сні. Потормосив я ним сильно, говорячи: "Час висідати".

— Дуже добре мій приятелю — відмовив.

"Припускав, що ми заїхали перед готель, о котрім він говорив, бо вийшов не говорячи вже слова і пішов зі мною через город. Я мусів іти побіч него, щоб його підтримати, бо лиш з трудом держав ся на ногах. Коли дійшлисьмо до дверей, отворив я їх і ввійшлисьмо до фронтової кімнати. Даю вам слово, що через цілу дорогу батько і дочка ішли перод нами.

— Холэрно ту темно — відізвав ся Дреббер, тупаючи ногою.

— Зараз будемо мати сьвітло — сказав я, потираючи сїрничок і притулюючи до воскової сьвічки, котру я принїс з собою. — А тепер Еноху Дреббер продовжав я дальше звертаючи ся до него і осьвічуючи власне лице — придиви ся мені, пізнаєш мене?

"Дивився на мене через хвилю мутними п'яцькими очима, відтак побачив я в них нагло грозу, котра викрила страшним корчем його лице і показала мені, що мене пізнав. Смертельно поблід, захитався, заточився в зад, і я бачив як капля ми виступив йому піт на чоло і чув, як дзвонили йому зуби. На сей вид оперся плечима о стіну і розсміявся на ціле горло. Думав я завсїгди, що месть мусить бути солодкою, але ніколи, в найліпших услівях не сподївав ся я дізнати такого почуття розкошів, яке тепер переповняло мою душу.

— Ти собако! — сказав я вкінці — гонив я за тобою від Салт-Лейк Ситі до Петербурга, а завсїгди мені утікав ти. Тепер вже скінчила ся твоя мандрівка, бо або ти, або я не побачимо завтрішнього сонця.

"В міру як я говорив Дреббер цофався щораз далше і я вчитав з виразу його лица, що він припускав що я здурів. На разі справді був я одурений. Живчики били мені в висках щораз сильнійше, і здається мені, що бувбим дістав якого атаку, наколи кров не була пустила ся мені носом, що принесло мені полекшу.

— Пригадуєш собі тепер Луцю Феррієр? — закликав я, замкнувши двері на ключ, котрим вимахував я йому перед носом. — Кара казала ждати довго на себе, але прецінь прийшов день мести.

"Нуждар дрожав на цілім тілі, слухаючи сих слів. Був би мене без сумніву просив, щоби йому дарував життя, але добре бачив, що йому се на нічо не придасть ся.

— Хочеш мене убити? — вистогнав.

— Се не буде убійство — відмовив я. Чи убити скаженого собаку можна назвати убійством? А ти мав милосердіє над моєю улюбленою дівчиною, колись відірвав її від трупа батька і забрав до свого проклятого, ганьблячого гарему?

— То не я убив її батька — закликав.

— Але ти зламав її молоде житє! — крикнув я виймаючи пуделко з кишені. — Най Бог найвисший буде нашим судією. Вибери одну з тих двох пігулок і ликни. Я возьму сю, котру ти лишиш. Побачимо чи є справедливість на землі, чи може рядить нами лиш случай.

"Упав на коліна просячи помилювання, але я витягнув ніж і тримав йому на горлі, доки не послухав. Відтак ликнув я дру

гу пігулку і стоялисьмо против себе в мовчаню менше більше яку мінуту. Котрий з нас умре, а котрий буде жити?

"Здаэть ся мені, що ніколи не забуду виразу лица, коли перший біль остеріг, що то він ликнув отрую. Я розсьміяв ся на сей вид і підсунув йому під очі слюбну обручку Луці. Тре вало се лиш коротеньку хвилю, бо отруя ділала наче грім. Корч страшного болю викривив йому ціле лице, руки витягнув перед себе, заточив ся, і видаючи охриплий крик, гримнув на землю. Тоді відвернув я його і приложив руку до серця. Не почув я найменшого руху. Не жив!

"Кров йшла мені з носа без впину, але я не звертав на се уваги. Не знаю що мені впало до голови, щоби написати щось кровію на стіні. Може вела мене охота увести поліцію на мильний слід — так мені було любо і весело в тій хвилі!

"Пригадав я собі, що в Нью-Йорку найдено убитого Німця, над котрим виписане було слово "Рахе". Дневники доказували тоді, що злочин сей мусів бути поповнений через одно з тайних товариств. Подумав я собі, що се, що здивувало і заінтересувало ню-йорчиків, в неменше здивованэ впровадить і льондонців; тоді умочив я палець у власній крові і виписав я те саме слово друкованими буквами в відповіднім місци. По сім відійшов я і вернув до дорожки. Дальший час був дуже страшний, а доокола панувала цілковита пустка.

"Коли я уїхав кусень дороги, всунув руку до кишені, де завсїгди ховав я перстень Луці і переконав ся, що його нема. Се відкритэ переразило мене не чувано, бо була се одинока памятка, яку я мав по ній. Припускаючи, що я опустив її, коли хилив ся над трупом Дреббера, завернув я і лишив дорожку на бічній улиці, сам пішов сьміло до дому — бо я був радше готов на все, чим стратити сей перстень. Але коли я входив, натрафив я на поліцая, котрий виходив і потрафив я розвіяти його підозрінэ лиш удаючи п'яного.

"Так отже умер Енох Дреббер. Лишило ся мені іще в сей спосіб залагодити ся зі Стенджерсоном і сплатити довг Івана Феррієра. Я знав, що він мешкав в готелю Галідея; чатував я цілий день, але він не показав ся. Сей Стенджерсон був дуже хитрий і все уважав на себе. Коли однак думав, що сидячи в хаті, уїде моєї мести, дуже помиляв ся.

"З легким трудом знайшов я вікно його кімнати до спа

ня і на другий день, вчасним ранком, скористав я з драбини, котра лежала на улиці за готелем і досьвіта дістав ся я до кімнати Стенджерсона. Я збудив його і сказав йому, що надійшла година мести за його давні злочини. Описав я йому смерть Дреббера і дав йому ті самі пігулки до вибору. Місто скористати з сеї шанси ратунку, яку я йому жертвував, він вискочив з ліжка, кинув ся на мене і зловив мене за горло. Боронячи ся, вбив я йому ніж в серце. Врешті, так чи сяк, він був би вмер, бо Провидінє ніколи не допустило би, щоб його убійча рука вибрала нетроячу пігулку.

"Не багато вже маю сказати, але се добре, бо я вже цілком вичерпаний. Через кілька день їздив я дорожкою, задумуючи зібрати стільки, щоб мені вистарчало на поворот до Америки. Нині стояв я на подвір'ю, коли якийсь обідраний хлопець прийшов до мене і поспитав, чи я не знаю візника іменем Джеферсон Гоп і сказав, що по сю дорожку власне прислав його якийсь пан з улиці Бейкер ч. 221. б.

"Я поїхав під подану адресу, не підозріваючи нічого злого, а слідуєчої хвилі, отсей о молодець убрав мене в нечувано зручний і елєгантний спосіб в бранзолетки. Така є панове моя історія. Можете мене уважати за убійника, але на мою гадку я є таким самим оружєм справедливости, як і ви панове".

Оповіданє Джеферсона Гоп так заняло цілу нашу увагу, а його спосіб говореня відділав на нас так глибоко, що зразу сиділисьмо мовчки в задумі. Навіть фахові поліцаї, хотяй обзнакомлені з найріжнороднійшими злочинами, були очевидно зворушені сею історією. Коли скінчив, сиділисьмо через кілька хвиль мовчки, а тишину переривав лиш скрегіт олівця Лєстрадового, котрий кінчив свої записки.

— Хотївбим лиш вияснити іще одну дрібницю — сказав вкінци Шерльок-Гольс. — Хто був сей ваш спільник, котрий прийшов по перстенець?

Арештант жартобливо моргнув на мого приятеля.

— Можу вам звірювати ся лиш з моїх власних тайн — сказав, — але не хочу зраджувати чужих і причиняти людям клопоту. Я перечитав ваше оголошенє і подумав собі, що се мусить бути підступ, або також сей перстенець, котрого я шукав. Мій приятель жертвував мені свої услуги, сказав, що піде і побачить. Але признаєте хиба, що зручно вивязав ся з задачі?

— Безперечно — відмовив Гольмс щиро.

— А тепер панове — відізвав ся поважно інспектор — правні формальности мусять бути сповнені. В четвер стане арештант перед судом, а тоді ваша присутність буде потрібна. До сего часу я за него відповідаю.

ЗАКІНЧЕНЭ.

Всі одержалисьмо візванэ до суду на четвер, але коли сей день надійшов, наші зізнання okazали ся злишні. Висший судія взяв сю справу в свої руки, а Джеферсон Гоп зістав покликаний перед одинокий трибунал, котрий вимірюэ заслужену справедливість. В ночі по арештованю, наступило у Гопа пукненэ аорти і дозорці вязниці найшли його на другий день витягненого в келії; лице мав усміхнене, спокійне, неначе би в хвилі смерті споглядав очима душі, на житэ користо пере ведене, на сповненэ свого призначеня.

***

— Я вже вам вияснив, що все, що переходить границі звичайних випадків, э радше вказівкою, як перешкодою. В справі сего роду головною річю э робленэ заключень в зад. Э се дуже просте і хосенне, але люди дуже мало тим послугують ся. В щоденнім житю, справді, хосеннійше э робити заключенэ на перед і тому ті люди занедбують тамту систему. На пятьдесят людей, що роблять на підставі синтези, заледво один опираэ своє діланэ на аналізі.

— Признаю ся — сказав я — що не дуже вас розумію.

— Догадав ся я того. Спробую яснійше пояснити се. Більшість людей, коли ви їм подасьте ряд слідующих по собі фактів, скаже вам завсїгди, що з них буде. Бо получают в думці сі факти і заключать з них, що може стати ся. Але дуже мало э людей, котрі, коли ви їм скажете вислід, потрафлять представити собі в умі ріжні обставини, котрі до сего вислїду довели. Сю спосібність відтворюваня, називаю робленэм заключень в зад, або аналізою.

— Розумію — сказав я.

— Отже в сій послїдній справі мали ми вислід, а проче треба було самому віднайти. Спробую тепер вияснити мій спосіб діланя. Зачнім від самого початку. Я зближив ся до сего дому пішо, маючи свобідний ум від всіх вражінь в данім напрямі.

Природно, почав я від оглядання дороги і як вам вже говорив, добачив я виразні сліди дорожки, котра не могла там бути коли іноді як в ночі; а що се була дорожка, а не приватний повіз заключив я з малого віддаленя межи колесами. Колеса звичайної лондонської буди є значно вусше осаджені, як колеса приватної карити.

Так роздобув я першу вказівку. Відтак йшов я поволи городовою стежкою, котра маючи глинястий ґрунт, відбила дуже виразно всі сліди. Ви бачили там певно лиш болотнисту, подоптану у всіх напрямх дорогу, але для мого вправного ока кожний слід на її поверхни мав своє значінє.

"Нема галузи поліційного знаня, котра булаби так важна і так занедбана, як штука відшукування слідів на землі. На щастє я привязував до сего завсїгди велику вагу і завдяки довгій практиці дійшов я до немалої вправи в тім напрямі. Ото добачив я там сліди тяжкого ходу поліцаїв, але також і сліди стіп двох мужчин, котрі перші переходили через город. Не тяжко було відгадати, що вони були перед поліцаями, бо місцями сліди їх ніг були цілковито затерті слідами тих, що прийшли пізнійше. В сей спосіб зискав я друге огниво ланцюха, котре мені показало, що було двох нічних гостей, з тих один дуже високого росту, (заключав я се з довжини його кроків) а другий модно убраний, судячи з невеликого і елєгантного виду слідів які лишили його чоботи.

"Війшовши до хати, переконав ся я, що мої здогади ствердили ся. Добре одітий пан лежав передімною. Сей високий був справцем убійства. Коли взагалї убійство довершено. Небіщик не мав нігде рани, але збурений вираз лица переконав мене, що померший предвидів судьбу, яка його ждала. Люди, котрі умирають наслідком серцевої вади, або якої иншої природної наглої причини, ніколи не мають так страшного лица. Понюхавши уста, відчув я квасний запах і звідси заключав я, що змушено його до зажитя отруї. А що його змушено доказувала сего тривога і ненависть, яка малювала ся на його мертвім лицу. Жадне инше припущенє не відповідало сим про явам. Не думайте собі, що се така нечувана річ. Змушуванє до зажитя отруї, цілком не є новиною в річниках криміналістики. Всім, котрі займали ся токсикольогією звісний є добре слу чай з Донським в Одесі і Літевром.

"А тепер насувала ся найповажнійша квестія — причина убійства. Не поповнено його для рабунку, бо помершому нічо не забрано. Яка отже була причина: політика, чи женщина? допитував я себе і сейчас ся послідна видала ся мені правдоподібнійшою. Політичні убійники ділають скоро, а наколи зроблять своє, думають лиш о утечі. Се-ж убійство було докона-не з найбільшим супокоем, а убійник лишив свої сліди в цілій кімнаті, що доказувало, що лишив ся до самого кінця.

"Так систематично виконану месть, може викликати лиш особиста кривда, а не політична. По відкритю написи на стіні, був я іще більше переконаний о правдивости мого припущеня. Ся напись була засідкою для змилення слідів, а найдений перстень потвердив на кінець мої здогади. Найправдоподібнійше убійник¹ ужив його для пригадки своїй жертві якоїсь по мершої або неприсутної женщины. Тоді спитав я Грегсона, чи в депеші висланій до Клівелянду, питав о яку обставину з дав-нійшого життя д. Дреббера. Пригадуєте собі, думаю, щом одержав відмовну відповідь.

"Відтак забрав ся я до докладного оглядання кімнати, а се огляданє утвердило мене в переконаню, що я не милив ся що до росту убійника і се додало кілька нових обставин, відносячих ся до цигара Тричінополі, і довготи ніхтів убійника. Вже перед тим прийшов я до заключеня, що, як не було слідів борби, кров, що находила ся на землі, потекла з носа убійника в наслідок його надмірного зворушення. Я добачив, що сліди крові йдуть рівномірно зі слідами його кроків. Рідко лучать ся, щоби сей припадок трапив ся чоловікови, котрий не має крові; тоді я заризикував припущенє, що убійник є чоловіком сильним і має червону церу. Дальші випадки доказали, що я добре заключав.

"Коли я опустил дім, зробив се, що занедбав учинити Грегсон. Я зателєграфував до начальника поліції в Клівелянді, огранічаючи ся на питаню, що знає о обставинах получених з супружем Дреббера. Відповідь була децидуюча. Донесли мені, що Дреббер звертав ся вже з просьбою о опіку права против давного свого соперника в любови, Джеферсона Гоп і що той Гоп перебуває на разі в Європі. Мав я отже всі нитки тайни в руках, ходило лише о зловленє убійника.

"Не сумнівав ся я, що чоловік, котрий ввійшов з Дреб-

бером до дому, був візником дорожки, в котрій сей приїхав. Сліди копит на улици показали мені, що кінь поволік ся трохи далше, чого не мігби зробити, коли-б хто пильнував. Деж міг бути візник, як не в дома? Але, трудно приступити, щоби чоловік при здорових глуздах, поповняв злочин з гори обдуманий, в присутности третьої особи, котра би його без сумніву зрадила. Врешті, коли хтось хотів гонити ворога в Лондоні яке міг вибрати ліпше средство, як зістати дорожкарем? Ті всі розважання довели мене до заключеня, що належить шукати Джеферсона Гоп, серед столичних візників дорожкарських.

Коли був справді дорожкарем, не мав тепер причини покидати ремесла. Противно з його точки дивлення нагла зміна, могла звернути на него увагу. Тому був я певний, що іще через якийсь час лишить ся при давнім занятю. Тому не було та кож причини припускати, що укривав ся під прибраним назвиском. Пощож мав змінювати назвиско в краю, де правдивого ніхто не знав? З тої причини зорганізував я свій поліційний відділ, зложений з уличників і посилав їх систематично до кож дого властителя дорожок в Лондоні, доки не вишукали того, котрого я шукав. Як вони вивязали ся з задачі і як я скоро з їх відкриття скористав, ви певно памятаєте. Убитє Стенджерсона було цілком несподіваним случаєм, але не в силі було йому запобічи. В наслідок сего убійства впали мені в руки пігулки, котрих істнованя я додумав ся. Як ви бачите, ціла ся справа становить неперерваний і цілком льогічний ланцюх причин і наслідків.

— Але се знаменито! — закликав я. — Ваші заслуги повинна знати публика. Мусите описати сю справу, а коли сего не зробите то я зроблю за вас.

— Робіть собі що хочете, доктор — відмовив Шерльок-Гольмс.

КОНЕЦЬ.

Найбільша Українська Книгарня Західної Канади в Едмонтоні.

Казки Братів Грімів	— — — — — — — — — —	0.25
Сповідь бувшого Царя	— — — — — — — — — —	0.25
Хрунь і Чорт	— — — — — — — — — —	0.15
Нетри	— — — — — — — — — —	1.00
Подорож до Краю Ліліпутів	— — — — — — — — — —	0.20
Історія Боротьби Віри з Наукою	— — — — — — — — — —	1.50
Кобзар Т. Шевченка	— — — — — — — — — —	1.00
Соняшний промінь	— — — — — — — — — —	0.80
Борці за правду	— — — — — — — — — —	0.50
Чернигівка	— — — — — — — — — —	0.50
Сорокаті Штани	— — — — — — — — — —	0.25
Історія про 40 розбійників	— — — — — — — — — —	0.20
Запорозьська Слава	— — — — — — — — — —	0.50
В тумані	— — — — — — — — — —	0.20
Дівочі Мрії	— — — — — — — — — —	0.50
Відродженє України	— — — — — — — — — —	0.10
Україна без хлопа попа і пана	— — — — — — — — — —	0.10
Перекази старинного сьвіта	— — — — — — — — — —	0.35
Гайдамаки	— — — — — — — — — —	0.35
Езуїтська преподобниця	— — — — — — — — — —	0.35
Еволюція в образках	— — — — — — — — — —	1.25
Дарвенізм	— — — — — — — — — —	0.80
Батьківщина	— — — — — — — — — —	0.25
Синя Фльота	— — — — — — — — — —	1.00
Про жіночу неволю	— — — — — — — — — —	0.30
Про волю віри	— — — — — — — — — —	0.15
Панські Жарти	— — — — — — — — — —	0.40
Не піддавай ся біді	— — — — — — — — — —	0.30
Весела Читанка	— — — — — — — — — —	0.15

КАТАЛЬОГ ВИСИЛАЄМО ДАРОМ.

Ukrain. Knyharnia
10234 96TH ST. EDMONTON

Найбільша Українська Книгарня Західної Канади в Едмонтоні!

ВЕЛИКИЙ СКЛАД ГРАМОФОНІВ І УКРАЇНСЬКИХ
РЕКОРДІВ ПРОДАЄМО ПО НАЙТАНЬШІЙ ЦІНІ.

ТУТ ПОДАЄМО НАЧЕРК ЛИШЕ ДЕЯКИХ КНИЖОК:

З Ласки Родини — три томи	\$ 1.50
З Ласки Родини в оправі — — — — —	1.00
Наука про Управу Землі — Богато ілюстрацій	1.00
Український Кухар — Як варити і печи	1.00
Олюнька — оден том 40 цт. — два томи	0.80
Домашний Лікар	0.75
Ветеринар	0.60
Страшні Тайни Монастирських Мурів друге виданє	0.75
Нечитальник	35
За рідний край — — — — —	0.35
Маруся і иньші оповідання	0.40
Страшний Монах Роспутін	0.35
Кобзар Канадійський	0.30
Запорожець за Дунаєм	0.25
Де Любов там і Бог	0.15
Смерть за Правду	0.10
Подорож до Краю Великанів — — — — —	0.20
Сонник — — — — —	0.40

І всякі иньші книжки, як історії, повісти, новелї, оповідання, казки, байки, сьміхованки, пісні. поезиї, колядки, календарі, образи і т. д.

ЗАМОВЛЕННЯ ЗАЛАГОДЖУЄМО СКОРО.

ПИШІТЬ ПО КАТАЛЬОГ .

Ukrainska Knyharnia

10234 - 96 ST. EDMONTON, ALTA.